

Jegyzetek a 6. Fejezethez

1. Bulgária, Csehszlovákia, Jugoszlávia, NDK, Magyarország: Berni Uniók Egyezmény (Párizs, 1971) és Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény (Párizs, 1971).
Lengyelország: Berni Uniók Egyezmény (Róma, 1928) és Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény (1971. Párizs), Románia: Berni Uniók Egyezmény (1928 Róma), Szovjetunió: Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény (1952 Genf).
2. Boytha (1986) 57.o.
3. A jogszabályi alap az 1969.é. III. törvényt végrehajtó 9/1969 (XII.29.) MM.sz. rendelet 1., 12. és 39. §-a.
4. Az utoljára 1972. május 5-én módosított, 35.sz. 1951. november 16-i szerzői jogi törvény.
5. Popov, 124.o.
6. Avramov/Tadsher, idézi Goranov (1983) 303.o.
7. L. előző jegyzet.
8. Goranov (1983) 303.o.
9. Quellen (Waehler, J.P., Bulgarien) I. 8. o.
10. Radojkovic, 7.o.
11. Sarakinov, 437.o.
12. Sarakinov, 437.o.
13. Sarakinov, 437.o.
14. Goranov (1983) 313.o., BSzjt. 20.§.
15. BSzjt. 3., 4. és 20. §-ainak összefüggései; Goranov (1984), 9.o. és így véli. Ugyanő ellenkező, jogszabállyal alá nem támasztott nézetre (Avramov/Tadzer 1965) is utal.
16. 272. §. (2) bek. Goranov (1984) 3.o.
17. Avramov/Tadzer, idézi Goranov (1984) 3.o.
18. Goranov (1984) 10.o.

II.

19. Sarakinov, 347.o.
20. Az 1971. április 12-i minisztertanácsi rendelet.
21. AIPPI Annuaire 1987/II. Réunion de Comité Executif Sydney, 31.o.
22. Roguski, 243.o.
23. Eskenazi, 289.o.; AIPPI Sofia Reports, 1987/II. Bolgár Nemzeti Csoport. 60. o.
24. AIPPI Sofia Reports 1987/II. Bolgár Nemzeti Csoport képviselőjeként. 62.o.
25. L. előző jegyzetet, 64.o.
26. A szabadalmi védelmet az 1968. október 8-i Szabadalmi Törvény eleve kizárja.
27. Eskenazi, 289.o.
28. A Tudomány és a Technikai Haladás Állami Bizottsága és a Társadalmi Információk Egységes Rendszere Bizottsága 6/1979-es rendelete, 1979. jun. 12. Angolul: Industrial Property, 1981. nov.
29. A Bolgár Népköztársaság Hivatalos Lapjának 1982. é. 75. száma. Ismerteti Nikolov, „Regime juridique sur le transfer du logiciel en Bulgarie” a Bolgár Nemzeti Csoport AIPPI részére készült jelentésében, Sofia 1987/II. AIPPI Reports és Eskenazi, I.: Protection of Software according to the Bulgarian Legislation and Practice. AIPPI Annuaire 1987/II., Reunion du Comité Executif, Sydney.
30. Nikolov, I. 29. jegyzetet.
31. Eskenazi, I. 29. jegyzetet.
32. Eskenazi, I. 29. jegyzetet.
33. Ficsor (1983) 41-55.o. Boytha (1986) 60. és köv.o.
34. 1965. márc. 25-i törvény.
35. Quellen (Knap, K.) Tschechoslovakei/I. 10.o.; Rybárik, 103.o.
36. Rybárik, 103.o.
37. Knap (1986) 37.o., Knap-Opltová, 283.o.
38. Quellen (Knap) Tschechoslovakei/I. 11.o.
39. Knap (1986) 36.o., Rybárik, 103.o.

III.

40. L. 38. jegyzet, 14. o.
41. L. 38. jegyzet, 16.o.
42. Knap (1967) 935. és köv. o.
43. L. 42. jegyzet.
44. L. 38. jegyzet, 20-21.o.
45. L. 42. jegyzet.
46. L. 42. jegyzet.
47. Knap, K. – Opltova, M.: A számítógépi programok védelme a szerzői, az iparjogvédelmi és a speciális jogokban. Cseh nyelven, Pravník 5/1969. 311. o. Idézi Czachorska, 18. o. Roguski, 250.o.
48. AIPPI Annuaire 1984/IV. 148-151; AIPPI Reports 1987/II. Sofia, 16. o. AIPPI Annuaire 1987/II. Reunion du Comité Executif, Sydney, 188. o.
49. AIPPI Annuaire 1987/II. Reunion du Comité Executif, Sydney, 190.o.
50. 1978. március 30.
51. Dietz, (1982) 11.o.
52. Henneberg, 172. o.
53. Quellen (Rosina A.) Jugoslawien/I. 1973. szept. 30-i kiegészítés, 21. o.
54. Dietz (1982) 17-18.o.
55. A találmányok, technikai újítások és a megkülönböztető jelzések védelméről szóló 1981-es törvény.
56. Besarovic, 145. és 149. o.
57. Besarovic, 146. o.
58. Besarovic, 148-149. o.
59. Az 1975. október 23-án módosított 1952. július 10-i 234. sz. törvény.
60. Legf. Bír. IV.CR. 127/76, 1976. május 10. Idézi Roguski, 234. o.
61. Grzybowski, 20. o.

IV.

62. Quellen (Geilke, G.) , Polen/I. 4. o.
63. Grzybowski, 25. o.
64. Nawrocki (1982) 4. o.
65. Szelchauz, 138. o. , Nawrocki (1982) 11. o.
66. Grzybowski, 26. o.
67. Nawrocki (1978) 83. o.
68. L. 62. jegyzet, 15. o.
69. Így a Legfelsőbb Bíróság is, IV. CR. 129/74. 1976. május 6-i ítéletében.
Szelchauz, 141. o.
70. A Legfelsőbb Bíróság nem adott helyt a szerző utólagos tiltakozásának, amikor az arra hivatkozott, hogy könyve illusztrálását bár előzetesen megengedte, de az elkészült rajzok érzése szerint nem felelnek meg műve jellegének, tartalmának. A bíróság szerint szerző érzéseinek nem volt objektív alapja. Legf. Bír. II. CR. 531/73, 1973. szept. 14. Szelchauz, 141. o.
71. Szelchauz, 139. o., Nawrocki (1982) 17-19. o.
72. 1972. okt. 19-i törvény, 2.§. (5) bek.
73. 1558/81.sz., 1982. jun. 24. GRUR Int. 1985/2, 134. o.
74. Roguski (236. o.) által idézett Kopff és Waluszewski (Panstva i Pravo 6/1978, lengyelül).
75. Kopff, 351. és köv. o.
76. Czachorska, 13-14. o.
77. Roguski (236-237. o.), Czachorska és Soltysinsky (I. ZNUJ, 1974, 393. o. lengyelül) műveit elemezve.
78. Czachorska, 14. o.
79. ilyen értelemben Czachorska is, 15. o.
80. Az 1965. é. szept. 13-i törvény, közzétéve az NDK Gesetzblatt 1965. szept. 13-i 14. számában.

V.

81. Püschel szerk (1969) 83. o., 99. o.; Püschel tankönyv (1986) 20-21. o.; 24. o.
82. Püschel szerk., (1969) 64, 91., 84., és 88-90. o.
83. Püschel szerk., (1969) 84. o.
84. Püschel szerk., (1969) 89. o., Püschel tankönyv (1986) 22. o.
85. Püschel szerk. (1969)89. és 94. o., Püschel tankönyv (1986) 24. o.
86. Püschel szerk. (1969) 95. o., Püschel tankönyv (1986) 23. o.
87. Püschel szerk. (1969) 108. o., Püschel tankönyv (1986) 29. o.
88. Püschel szerk. (1969) 191. o., Püschel tankönyv (1986) 42. o.
89. Püschel (1976) 11. o.
90. Püschel szerk. (1969) 191-192. o., Püschel tankönyv (1986) 29. és 42. o.
91. Püschel szerk. (1969) 61., 132-133. o., Püschel tankönyv, 44. o.
92. Püschel szerk. (1969) 146-147. o.
93. Püschel szerk. (1969) 193., 295. és 325. o.
94. 1969. év. III. tv. 30.§.
95. Püschel szerk. (1969) 119-120. o.
96. Püschel szerk. (1969) 119-120. o., Püschel tankönyv (1986) 64. o.
97. Püschel szerk. (1969) 120. o.
98. Barthel, T. és Wandtke, A.-A. a Püschel tankönyvben (1986) 68. o.
99. Bezirksgericht Leipzig, Urteil vom 9. Mai 1984. — 4BP3/84. Neue Justiz 11/1984.
100. Barthel, T. és Wandtke, A.-A. a Püschel tankönyvben (1986) 66. o.
101. Osterland, 103. o.
102. L. 98. jegyzet.
103. Bezirksgericht Leipzig, 14. Sept. 1979. 4BCP 13/79. Neue Justiz 5/1981.
104. NDK Szabadalmi Törvénye, 1983. okt. 27. 5.§. (2)6. pont.
105. Aktz. 22-A-1 u. 3/83. (dátum nélkül). GRUR Int. 1984/5 305. o.
106. Adrian, J. — Dinse, K. — Eckner, K-J., AIPPI 1984/IV. Comité Executif de Rio de Janeiro, 138. o.

VI.

107. **Adrian, J. – Kollé, N. – Wicht, D.**, AIPPI 1986/I. Congrés de Londres
108. **Osterland**, 97. o.
109. A gazdasági szerződésekről szóló törvények hatálya alá helyezéséről: Anordnung über die wirtschaftliche Rechnungsführung in der Forschung und Entwicklung vom. 23.11.1983, GB1 I., S. 387. A szoftver tervezési, nyilvántartási, pénzügyi kötelező árképzési rendszeréről: Anordnung über die Planung, Bilanzierung und Abrechnung von Software vom 13.1.1986. GB1.I.S.33.
110. **Osterland**, 164. o.
111. **Römer-Schwenk**, 29. és köv. o.
112. **Osterland**, 74. és 163. o.
113. **Osterland**, 99. o.
114. **Osterland**, 166-167. o.
115. **Osterland**, 167. o.
116. **Osterland**, 157-158. o.
117. **Osterland**, 161. o.
118. L. 117. jegyzet.
119. **Osterland**, 105. és köv. o.
120. **Osterland**, 103-104. o.
121. L. 120. jegyzet.
122. **Osterland** javaslatai, 103-104. o.
123. Az 1957. évi 358. és az 1968. é. 1172. sz. törvénnyel módosított 1956. é. 321.sz. törvény a szerzői jogról Bul. Off. 174/1968.
124. **Quellen Rumänien/I. (Eminescu Y.)** 6. o.
125. **Ionasco, A.**, 130. o.
126. L. előző jegyzet.
127. L. 125. jegyzet.

VII.

128. **Eminescu** (1980) 389. o.
129. **Quellen (Eminescu)** Rumänien/ I. 11.o.
130. A bíróság a romló állapotú képzőművészeti alkotás restaurálását az alkotó hozzájárulásától tette függővé. Legf. Bír. 815/1967, idézi **Ionasco, O.** (1972) 99. o.
131. **Quellen (Eminescu)** Rumänien/I. 12. o.
132. **Ionasco, O.** 23. o.
133. **Ionasco, O.**
134. **Ionasco, A,** 133. o.
135. **Quellen (Eminescu)** Rumänien/I. 14. o.
136. **Ionasco, O.** ezt azzal magyarázza, hogy a szerző a munkaszerződés aláírásával hallgatólag beleegyezését adja a mű munkáltató általi felhasználásához és a munkaviszony anyagi oldala is a szerzői jogviszony helyébe lép: szerzői jogdíj külön nem jár (1971). 7. o.
137. **Eminescu** (1980) 392. o. **Ionesco** (1971) vitatja ennek a – korábban is elhangzott – érvelésnek helyességét, mert „a törvény csak a felhasználásért járó jogdíjról beszél.” 35. o.
138. **Quellen (Eminescu)** Rumänien/I. 14. o.
139. **Ionasco, O,** 39. o.
140. L. 138. jegyzet.
141. **Ionasco, O. ,** 11. o.
142. 1961. dec. 8.
143. 1964. június 11. Az előző jegyzetben említett és ezt a jogforrást – valamint a többi köztársaság polgári törvénykönyvét is – módosította a Szovjetunió Legfelső Tanácsának 1973. febr. 21-i határozata, amelyet az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezményhez való csatlakozás kapcsán adtak ki. Az Orosz Szövetségi Köztársaság Polgári Törvénykönyvének a rendelkezései a szerzői jogban jellemzőek a többi köztársaságéra is. **L. Gringolz** (1971.).

VIII.

144. **Quellen (Loeber, D.)** Sowjetunion/I. 20. o.
145. **Gringolz (1971)** 145. o.
146. **Gavrilov (1983)** 785. o.
147. **Dietz (1981)** 162. o.; **Quellen (Loeber)** Sowjetunion/I. 20. o.
148. **Gringolz (1971)** 146. o.
149. L. 148. lábjegyzetet.
150. Alapok 100. §. (1) bek., Optk. 485-487. §-ok.
151. **Gavrilov (1983)** 786. o.
152. Alapok 98. §., Optk. 479-480. §.
153. Opt. 480. §. (1) bek. és (3) bek.
154. L. Gavrilov (1983) 790. o.
155. L. részletesen **Gavrilov (1983)** 790. o., és **Gringolz (1971)** 148. o.
156. Optk. 509. §.
157. Optk. 503. §.
158. **Quellen (Loeber)** Sowjetunion/I. 35., **Gavrilov (1983)** 490. o.
159. **Gringolz (1971)** 148. o., **Gavrilov (1983)** 787. o.
160. **Vitaliev**, AIPPI Annuaire 1987/II. Réunion du Comité Executif, Sydney, 197. o.
161. Alapok 100. §. (2) bek. I. mondat, Optk. 483. §. (1) bek.
162. Alapok 100. §. (2) bek. 2. mondat, Optk. 483. §. (2) bek.
163. Erre az eredményre jut **Gavrilov** is. (1985) 28. o.
164. **Antimonov/Fleisic**, Avtorskoe Pravo, 1957. 98. o., **Rassudovskij**, a Pravo i upravljenije organizacijami c. kötetben, Moszkva 1980. 280. o.. A szovjet forrásokat ismerteti **Gavrilov (1983)** 797. o.
165. Kazah Ptk. 441. §, lásd **Gavrilov (1983)** 787. o.
166. **Quellen (Loeber)** Sowjetunion/I. 23. o., **Dietz (1981)** 163. o.
167. **Gavrilov** is így értékelte a helyzetet. (1985) 29. o.

IX.

168. L. 167, jegyzet.
169. A Találmányok és Felfedezések Szovjet Állami Bizottságának 1975. nov. 13-i 4.sz. irányelve.
170. A Találmányok és Felfedezések Szovjet Állami Bizottságának 1966. február 21-i 28-as és 1969. október 10-i 443-as Utasításai. Részletesen I.: **Vida-Gavrilov** 16.o.
171. **Vida-Gavrilov** 438. o.
172. **Czachorska** által idézett (15. o.) **Kudrjaceva** (1969) és **Smirnov** (1974); **Gringolz** (1971) 149. o., **Plotnyikov**: On Possible Forms of Legal Protection of Algorithms and Programs for Electronic Data Computers in Comecon Member Countries, Materials of AIPPI Conference, 4-10. o., Budapest (1973).
173. **Vida és Gavrilov** (440.o) **Mamiofa** egy 1987-es művét idézik (A jog szerepe a személyi számítógépek tulajdonosainak anyagi jóléte biztosításánál – oroszul, a „Rólí práva v dele povüscsenija blagoszosztojanija szovjetszkih grazsdan v szvetye resennij XXI s'ezda KPSS, c. könyvben Tartu, 1987, 169.). Ebben a szerző az emberi érzékszervekkel való közvetlen érzékelhetőség hiányát hozza fel ellenérvül.
174. **Gringolz** (1971) 149. o.
175. **Vida – Gavrilov** , 53. jegyzete.
176. **Vida – Gavrilov**, 441. o.
177. **Vitaliev**, I. 160. jegyzet.
178. Az Egyéni Munkavégzési Tevékenységről szóló Törvény alapján, I. **Vitaliev**, 161. jegyzet.
179. **Gringolz** (1971) 149. o.
180. **Ouellen** (Loeber) Sowjetunion/I. 31. o.
181. **Vitaliev**, I. 160. jegyzet.
182. **Vida – Gavrilov**, 442. o.
183. **Vida – Gavrilov** 441.o. **Vitaliev** (I. 160. jegyzetet) a munkáltató – munkavállaló-szerző jogviszonyra és a jogdíjra is kiterjedé mintaszerződés alkotását javasolja. 197. és 199. o.
184. Magyar Nemzet, 1985. dec. 19. 1-2. o.
185. **Boytha** (1986) 66. o.

186. **Boytha** (1986) 67. o.
187. **Eminescu** (1980) 388. o., **Püschel** (1976) 8. és 11. o.
188. **Gringolz** (1971) 148. o.
189. **L. pl. Spetter**, 20-44. o.
190. **Osterland**, 167. o.
191. **Vitaliev**, I. 160. jegyzet, 197. o.
192. **Püschel** (1976) 9. o.
193. **Püschel** (1976) 10. o.
194. **Knap** (1967) 932. o.
195. **Barta**, 77. o.
196. 9/1969 (XII. 29.) MM. sz. rendelet 12. §.

HARMADIK RÉSZ

A szoftver a magyar szerzői jogban

7. A szoftver szerzői jogi védelemképessége a magyar jogban

7.1. A szerzői mű fogalma a magyar jogban

A magyar szerzői jogi törvény az 1969. évi III. tv. (a továbbiakban: Szt.) az alkotó ember kizárólagos jogait az „irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokra” biztosítja. ^{1/} A törvényt végrehajtó miniszteri rendelet (a továbbiakban: Vhr.) ^{2/} az egyes tipikus kifejezésformákat megemlítő, példálózó felsorolásában ma („így különösen”) 14 műfajt, köztük „a számítógépi programalkotásokat és a hozzájuk tartozó dokumentációkat (a továbbiakban: Szoftvert)” is, rögzít. ^{3/}

Az irodalom, a tudomány és a művészet kategóriái elvont, általános kategóriák és a szellemi tevékenység tipikus területeire utalnak. A fenti megfogalmazással a törvényhozó a szellemi munkának azt a lehetséges teljes szféráját át kívánta fogni, ahol szerzői alkotói tevékenység is elképzelhető. Vagyis ahol a gondolkozással való munkavégzésen felül valami szellemi többletérték termelés is történik. Nem vitás az sem, hogy ezek a területek átfedőek is: irodalom-művészet, irodalom-tudomány(hogy az utóbbiaknál csak az esszé műfajára utaljunk).

A törvény a védelemből eleve kizárja a következő szellemi eredményeket, függetlenül attól, hogy esetleg általában megfelelnek a védelemképesség alább bemutatandó feltételeinek: jogszabály, nyilvános határozat, hatósági közlemény, ügyirat, szabvány, egyéb kötelező rendelkezések, az államhatalmi, az államigazgatási, a gazdálkodó és a társadalmi szervek továbbá az egyesületek és szövetkezetek feladatszerű működése keretében az ügyintéző tevékenységük során keletkezett és bármely formában rögzített intézkedések, valamint azok tervezetei, végül a valamely műről készített nyers szövegfordítás. ^{4/}

A szerzői jogi védelem előfeltétele négy ismérv megléte a műben: alkotói jelleg, egyéni eredeti vonások, azonosíthatóság, legalább minimális szellemi színvonal.

- a./ A kizárólagos jogokat a jogszabály csak szerzői alkotó munka eredményére biztosítja.^{5/} (Szjt. 1. §. (2) bek.) Az Szjt. indokolása szerint itt a szellemi munka körében is sajátos tevékenységről van szó. Ez alatt a gondolatot ki- (újra-) formáló, ki- (újra-) alakító szellemi tevékenységet érthetjük.^{6/}
- b./ A műnek egyéni, eredeti jellegűnek kell lennie. Ez a követelmény a mai tartalommal megvolt a régi, 1921. é. LIV.tc. alapján álló jogunkban és jogelméletünkben is.^{7/} Palágyi szerint ez a sajátos, önálló, egyéni jelleg csupán azt jelenti, hogy a mű nem egy már megalkotott más mű vagy annak lényege szolgai utánzása. A régi bírói gyakorlat szerint a mű az alkotó egyéniségének bizonyos sajátosságait kell magán viselje,^{9/} noha ebben, mint Balás P. kiemeli, nem volt egészen következetes (árjegyzék, menetrend stb. műkénti elismerése).^{10/}

Mai jogunk az Szjt. 4.§. (2) bekezdésében említi az egyéni- eredeti jelleget. Ez – régi jogunk szerint is^{11/} – megnyilvánulhat a tényeket, adatokat, műveket rendező, kiszemelő, összegyűjtő tevékenységben is (Szjt. 5. §. (3) bek. gyűjteményes mű). Alapjában az eredetiség – az előző bekezdésben említett értelemben – mindig viszonylagos, s a tartalmában és/vagy a formájában kell megjelennie.^{12/} A műnek más alkotásoktól megkülönböztethetőnek kell lennie vagyis – ha nem is minden műfajban azonos módon, mértékig – valamiképpen a szerző személyiségének, az ahhoz fűződő individuális kapcsolatnak^{13/} elkülönült tükröződése kell legyen. Ha a mű akár a tartalmában, akár a formájában más mű függvénye, másodlagos alkotásról van szó (Szjt. 4. §. (2) bek.). Tanulságos Zsembery idézte az eredetiség megnyilvánulási lehetőségeiről térképmű esetében: sajátos, egyéni önálló lehet a közölt anyag kiválogatása, összhangbahozatala, másrészt a kifejezés módja, a jelkulcs, az egyszerűsítések módja és mértéke (pl. folyó, út, vasutvonalak torzításának és egyszerűsítésének módja, mértéke). Ezzel szemben maguk a térképen közölt adatok bárki által felhasználhatók.”^{14/}

Az eredetiség megállapítása — s erre már az előző példa is utal — bizonyos hagyományos műfajokban is fokozott nehézségekkel járhat. Egy mai is irányadó 1967-es Legfelsőbb Bírósági ítélet az iparművészet körében a szerzői mű minőséget ahhoz kötötte, hogy az illető tárgy elérje „a művészi alkotás színvonalát, egyéni, sajátos műalkotás legyen.”^{15/} Itt sem művészi színvonalról, értékről van szó, hanem egyáltalán olyan fokú eredetiség meglétéről, ami már a tárgyat az egyedi dologhoz és általában az iparcikkekhez képest a művészi különösség kategóriájába emeli. **Boyth**a rámutat az itt alkalmazható gyakorlati elhatárolási módszerre: az a kérdés, hogy a tárgyat mennyire határozták meg eleve az előzetesen létező ugyanolyan tárgyak és a műszaki feltételek.^{16/} Ugyane nehézségekre és az elhatárolás szükségességére utal az Szjt. végrehajtási rendelete az építészeti vagy műszaki létesítmény tervénél: a törvény ezeket akkor védi, ha „művészi vagy tudományos szempontból alkotásnak minősül.”^{17/} A mű tartalma és formája szerepének aránya az egyéni, eredeti jelleg meghatározásánál műfajonként más és más lehet.^{18/}

- c./ **Az azonosíthatóság** feltételének megléte nem törvényi, hanem gyakorlati követelmény, a műnek a közönség számára valamilyen formában azonosíthatónak kell lennie.^{19/} A tárgyi rögzítettség tehát nem kívánalom,^{20/} védett például a betanult koreográfia is; a mű bármilyen formában megnyilvánulhat.^{21/} Két mű közötti egyes formai azonosságok azonban nem feltétlenül döntőek. A **Zsembery** által idézett, elveiben ma is irányadó jogeset: „Egy korábbi zeneművel kimutatható azonosságok egy másik műben nem teszik utóbbit jogsértővé, ha ezek az azonosságok zenei közhelyek, az utánérzések közös forrásából erednek.”^{22/}
- d./ Végül elengedhetetlen, hogy a szerzői mű legalább egy **minimális szellemi színvonalat** képviseljen.^{23/} **Világhy** szerint ez csupán azt jelenti, hogy a mű emberileg felfogható, megérthető legyen.^{24/}

Szerzői jogunk állandóságot mutat a védelemből kizárt szellemi teljesítmények megítélésében is (eltekintve most a törvényben ilyenként konkrétan felsorolt teljesítményektől). Az alkotás módját, stílusát, módszerét, technikáját, az ötletet nem védte korábban sem ^{25/} és ma sem védi a szerzői jog ^{26/}, ugyanígy a védelemképesség megítélésénél mindig is közömbös volt a művészi érték, az esetleges gyakorlati cél. ^{27/} Mint Zsembery bírósági ítélettel igazolja, a mű színvonala legfeljebb a díjazás mértékére hathat ki. ^{28/} A mű fogalmának ezeket az elemeit utóbb bírói gyakorlatunk is értelmezte, továbbfejlesztette. ^{29/}

Mindezek alapján a mű fogalmát általában meghatározva Palágyi szavait használva „formában megtestesített gondolat”-ról szólhatunk. ^{30/} Balás P. a mű kettős jellegére utal, s ezt mai jogunk szerint is igaznak látjuk: a mű a személyiségi szférából nő ki, de érzékszervekkel észlelhető dolgokban („jelekben”) nyilvánul meg. Ez utóbbi egyrészt természeti tárgy, másrészt az általa hordozott szellemi tartalom azt önálló mozgási, forgalmi lehetőséggel ruházza fel. Műpéldány formájában a mű elszakadhat szerzőjétől. ^{31/} Boytha — éppen a szoftverrel foglalkozó egyik tanulmányában — az „alkotás” lényegét azonosítható módon kifejtett eredeti gondolatszövedékként határozza meg. ^{32/} Lontai összefoglalja a — lényegében a fenti — elemeket egy egységes részletes meghatározásba: „az szerzői mű az irodalom, a tudomány vagy a művészet területén kifejtett alkotó szellemi tevékenység egyéni-eredeti jelleget viselő, megformált gondolatot kifejező, mások számára felfogható és rendszerint rögzített formában megjelenő eredménye.” ^{33/}

7.2. A szoftver és a műfogalom viszonya

A szoftver — a számítógépi program, a program leírás és a program dokumentáció — fogalmáról az 1.4. pontban részletes meghatározást adtunk. Emellett tárgyunk azonosításához segítséget nyújthatnak a számítástechnikai szakmai meghatározások is. Így a szabványelőírások szerint ^{34/}

— a szoftver „számítógépi programok, eljárások, szabályok és az ezekhez kapcsolódó, az adatfeldolgozó rendszer működésére vonatkozó dokumentációk összessége”;

– a számítógépi program pedig „számítógép által végrehajtható alakban kifejezett olyan terv vagy ütemterv, amely meghatározza a feltétlenül vagy feltételesen elvégzendő tevékenységeket.”

Megjegyzendő, hogy a szabványok egyrészt korlátozott hatályuk (csak állami és szövetkezeti szervekre terjednek ki, magánszemélyekre nem), másrészt céljuk csak az azonos műszaki-gazdasági terminológia létrehozása. A szerzői jogban és munkajogban tehát nem feltétlenül irányadó ez a szabály.

A KSH a szoftvert statisztikai szempontból – de összhangban szerzői jogunkkal – a Számítás-Technika Alkalmazási Termékek Jegyzékében határozza meg.^{35/} A szoftver statisztikai szempontból termék; a Jegyzék a 97. sz. termékcsoportban különféle programokat (alpprogram, gazdálkodó szervezetek tevékenységét segítő program, egyéb alkalmazási program) valamint „gépi adatfeldolgozási dokumentációt” és „egyéb szoftvertermékeket” különböztet meg, nagy mélységig részletezve.^{36/}

Tekintettel a magyar szoftver fogalom nagymértékű azonosságára a nemzetközi irodalomban kidolgozottal, valamint a magyar műfogalomnak az iparilag fejlett országok szerzői jogával – a nemzetközi egyezményes tagságunk alapján egyáltalán nem meglepő – közös vonásaira, természetesen, hogy a szoftver magyar szerzői jogi védelemképességéről folytatott vitában a külföldihez igen hasonló érvek hangzottak el.^{37/}

A szoftver min „mű” sajátos tartalmáról folytatott vitában például Jacsó is a „az emberrel való kommunikáció” és a kulturális üzenet-tartalom hiányára hivatkozott a szerzői jogi megoldással szemben érvelve.^{38/} Boytha a magyar jogirodalomban elsőként mutatta ki a szempontoknak a szerzői jogi lényegétől idegen voltát, utalva arra is, hogy a mű gyakorlati célja közömbös a védelemképessége szempontjából.^{39/} Saját, a szerzői jog általános elvein alapuló ide vonatkozó érveinket nem ismétljük meg (3.1. pont.). A magyar jog és jogfelfogás tekintetében elegendő itt emellett a 7.1. pontban ismertetett egységes állásfoglalásra utalni.

A szoftver kifejezésmódjával, formájával – különösen a tényleges programokkal – kapcsolatban is megismétlődtek a közvetlen emberi érzékelhetőség hiányára való,

már ismert (3.2.) hivatkozások. ^{40/} A szerzői jog alkalmazhatósága mellett etekintetben is bőven elhangzottak érvek. ^{41/} Mint láttuk, a magyar szerzői jogban nem feltétel a mű emberi érzékszervvel való közvetlen érzékelhetősége, így a tárgyi kód műnek, műpéldánynak tekintése akadályba nem ütközik. A tárgyi kód tartalmazza a kifejtett gondolatot, „a gondolat-szövedéket”, s az onnan rekonstruálható. A tárgyi kód mindig hozzáférhető az emberi érzékelés számára, hiszen az átvihető, kiírható különféle információ hordozókra, listákra, képernyőre.

Ami végül a szoftver szerzői jogi alkotói jellegével és eredetiségével kapcsolatos kételyeket illeti, ezeket a magyar jog tekintetében is elosztlathatják a korábban, a 3.3. pontban kifejtett érveink. ^{42/} Nem kétséges, hogy a szoftver alkotás a maga egymásra épülő feladat-feltárás, rendszerterv – és diagram készítés, forrás-program írás stb. fázisaival megfelel a szellemi alkotás szerzői fajtájára jellemző gondolat-kifejtés, gondolat-megformálás tevékenységnek. Az „eredetiséget” a magyar jogban, túlnyomó részt, csak a „nem-plágium” értelemben kívánják meg ^{43/} – gondoljunk csak az előző térkép-példára. A korábbiakban kifejtettük, hogy a szoftver alapelve, megoldási képlete, az algoritmus nem határozza meg oly szorosan az erre épülő programokat, hogy ne maradna tér az eredeti vonások kifejtésére. Egyebekben úgy véljük, elsősorban a Whelan → ügy fényénél, hogy a mi szerzői jogunk is védi a szoftver esetében is a mű belső formáját, szerkezetét, struktúráját, sőt – ahogyan az irodalmi alkotásoknál is, a gondolati tartalom bizonyos elemeit is az adott, konkrét megvalósulási formájukban. Így minden egyes egyedi és nem közhely-szerűen egyszerű számítógépi program az algoritmus alkotói kifejtése módjainak egyik lehetséges megvalósítása.

Mindezek alapján, és minthogy az azonosíthatóság feltétele nyilvánvalóan adott, ki mondhatjuk, hogy az egyéni eredeti szoftver megfelel a magyar szerzői jogi műfogalomnak is. A jogszabály által a védelemből kifejezetten kizárt írásművek közé azért nem tartozhat a szoftver, mert nem „ügyintéző” tevékenység során keletkezik és nem is „intézkedés”

7.3. A magyar szerzői jogalkotás és jogalkalmazás a szoftverről

A magyar jogalkotás a szoftver szerzői műként való azonosításával – 15/1983.(VII.12.) MM.sz. r. – ismét a nemzetközi szerzői jogalkotás élvonalában haladt ^{44/}, s ebben első-sorban csak a jogirodalomra és egy-két elsőfokú bírósági ítéletre támaszkodhatott. ^{45/} A nemzetközi fejlődés ezt a lépést azóta igazolta. ^{46/} A jogalkotást mégsem lehet kíséreltetnek nevezni ^{47/}, hanem az a szoftver magyar műfogalomnak való megfeleléséből kényszerítően következett. A rendeletszintű szabályozás a szerzői jogunk szabályozási rendszeréből fakadt (műfajok felsorolása a végrehajtási rendeletben). A szabályozás korai időpontját azonban, mint erre **Vida** helyesen rámutat, befolyásolta az a felismerés, hogy a szerzői jog a munkavállaló szoftver szerzők ösztönzésével közvetlenül segítheti a műszaki-technikai fejlődést. ^{48/}

Az említett **miniszteri rendelet** és az Sztj. Vhr. szoftvert is érintő utóbbi, 1988-as módosítása ^{49/} alapvetően két kérdést rendezett: a szoftvert önálló műfajként nevesítette és speciális szabályt adott a munkaviszonyban készült szoftverekre, ^{50/} főleg a díjazás tekintetében. A részletek:

- a./ Az Sztj. védelme alá tartozó alkotás a „számítógépi program-alkotás és a hozzá tartozó dokumentáció (a továbbiakban: szoftver) is”. Vhr. 1.§. (1) bek.
- b./ Származékos szerzői műként, fordításként védelem alatt áll a szoftvernek eredeti nyelvétől eltérő programnyelvre történő átírása is. Vhr. 3.§. (3) bek.
- c./ A szoftver mű felhasználási joga munkáltatóra való átszállása azt is jelenti, hogy a munkáltató jogosult a szoftver saját célú belső használatára (futtatás), valamint az ilyen szoftvertermék programkönyvtári elhelyezésére. Vhr. 11.§. (5) bek.
- d./ Az 1983-ig érvényes szabályozás szerint a munkaköri kötelezettségként alkotó szerzői-munkavállalónak minden műfajban 60-80 % részesedés járt a munkáltató jogdíj-bevételéből, ha utóbbi a művet harmadik személynek értékesítette. A részesedés mértéke szoftver esetében most 10-30 %-ra csökkent. Vhr. 12.§. (1) bek.
- e./ Szoftver esetén az általános 8 napos kifizetési határidőt a munkabér melletti jogdíjra a munkáltató „eltérően is meghatározhatja, illetve feltételhez kötheti.” Vhr. 12.§. (1) bek.

f./ A szoftverre vonatkozó külkereskedelmi szerződéseket nem csak a Szerzői Jogvédő Hivatal útján (Vhr. 20. §. (1) bek. általános szabály), hanem „erre jogosult külkereskedelmi vállalat vagy külkereskedelmi joggal felruházott gazdálkodó szervezet útján” is lehet kötni. Vhr. 20.§. (2) bek.

g./ Két eljárási szabály: a szoftver jogosulatlan felhasználása esetén megítélt bírságot (Szjt. 53.§. (2) bek.) nem a Művelődési Minisztériumhoz, hanem a KSH-hoz kell befizetni (Vhr. 37.§. (2) bek.);
a nem jogi személynek szoftver felhasználásért járó jogdíjat — hacsak a felek másképp nem rendelkeznek — a Szerzői Jogvédő Hivatalon keresztül kell megfizetni. Vhr. 39.§. (2) bek.

A bírósági gyakorlat a szoftver körében eddig a következő elvi megállapításokat eredményezte:

- i./ A szoftver az adott perben tudományos jellegű, szerzői jogi védelemre alkalmas szellemi alkotás volt. ^{51/}
- ii./ A szoftver fogalmába tartoznak a szoftver-fejlesztés egyes fázisainak dokumentumai is. ^{52/}
- iii./ A szoftver dokumentáció önállóan is szerzői jogi védelem tárgya, s ez nem függ attól, hogy a kifejlesztés során végülis annak megfelelő program születik-e. A dokumentációnak tartalmánál fogva kell arra irányulnia, hogy a fejlesztés iteratív folyamatában része legyen a program kialakításának: arra elvileg alkalmas legyen. ^{53/}
- iv./ A szoftver művet a munkáltatónál megrendelő személy is „harmadik személy” az Szjt. Vhr. 12.§-a, a munka vállalói díjigény szempontjából. ^{54/}
- v./ A munkáltató feladatkörébe tartozik a felhasználási szerződések megkötése a szoftverre is, ha egyébként feladata informatikai berendezések gyártása. ^{55/}
- vi./ A munkavállaló-szerzőt megillető díj alapjaként a szoftver szolgáltatási szerződésben kikötött ellenértéket kell figyelembe venni. ^{56/}

- vii./ A 10 %-nál alacsonyabb munkavállaló-szerzői részesítés feladatkörbe tartozó szerződéskötés esetén is csak akkor lehetséges, ha ezt a ráfordítások indokolják. ^{57/}
- viii./ A szoftver művekre kötött szerződések elbírálásánál elsődlegesen a szerzői jogi szabályokat, az ezek által nem rendezett kérdésekben pedig a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit kell alkalmazni. ^{58/}

Mindezekre a kérdésekre a továbbiakban a megfelelő helyen még visszatérünk. Itt csupán a Vhr. szerinti szoftver **műfogalom** kíván bizonyos értelmezést.

A végrehajtási rendelet nem véletlenül említi „program-alkotásokat”, szemben a felsorolás egyéb tagjaival, ^{59/} amelyek egyszerűen csak a szokásos műfaji megjelölés („irodalmi művek”, „zeneművek” stb.) ismétlései. Az „alkotás” szó – ugyanúgy mint az építészeti művekről szóló, már említett speciális végrehajtási szabályok – arra utal, hogy e műfajban a mű – nem – mű elhatárolása a gyakorlatban más műfajoknál nehezebb lehet. Nyilvánvaló, hogy csak az egyéni, eredeti szoftverek szerzői művek. Ebben a szokásos **prima facie** bizonyítékként ^{60/} kevésbé lehet támaszkodni az értékesítés tényére, hiszen pl. számítástechnikai adattermékeket is értékesítenek a szoftverekkel együtt. A felelősség, az értékelés a felhasználót (munkáltató-gyártót) terheli.

A szoftver műfajának kérdése a magyar jogban az önálló műfaji felsorolásával eldőlt. Szerzői jogi törvényünk végrehajtási rendeletének példálózó felsorolása ugyanis az alkotásnemekhez képest már egy más síkon vizsgálja e kérdést: ez a jogalkotás időpontjában ismert gyakoribb kifejezésformákat csoportosítja pl. tipikusan írásbeli műfajokra (irodalom, szépirodalom, tudományos- és szakirodalom), aztán szóban és mozgásban kifejezett műcsoportokra (pl. színmű, táncjáték) és így tovább. Az irodalom, az írásbeli műfaj a szerzői jogban a lehető legtágabb értelmű: magában foglalja minden egyéni eredeti gondolatszövedék írásban kifejtett változatát. (Erre mutat a Berni Unió Egyezmény 2. cikke (1) bekezdésének értelmező szabályában is az „and other writings” illetve az „et autres écrits” kifejezés). A szoftvert a jogalkotó ehhez képest is elkülönítette.

Az azonos csoportba – tipikus kifejezésformába – tartozó művek a három nagy elvont alkotásnem szempontjából az esetektől függően más-más csoportba is kerülhetnek – például a filmalkotás lehet művészi vagy tudományos is. A szoftver a három alkotásnem közül leginkább a „tudományosba” tartozhat, hiszen a szerzői jog szempontjából a tudományos alkotások nem feltétlenül jelentik új elméleti törvényszerűségek feltárását, abszolút új eredmény létrehozását. A szerzői tudományos alkotások gyakran csupán a tudományos eredmények felhasználásával készült „alkalmazott-tudományos” egyéni-eredeti alkotások. Nyilvánvaló ez a Vhr. példalózó felsorolásában szereplő építészeti vagy műszaki létesítményekre vonatkozó tervek esetében.

A megfelelő alkotásnembe való sorolás elméleti jelentőségével szemben inkább gyakorlati fontosságú az esetenkénti pontos műfaji besorolás, mégpedig a felhasználási szerződési és a munkaviszonyban alkotott művekre vonatkozó (díjrészesedési mérték!!) szabályok alkalmazhatósága miatt. Ugy gondoljuk, hogy a fenti iii./ jelű Legfelsőbb Bírósági állásfoglalás döntő ebben a tekintetben: mindazok a szervezési, alkalmazotti-tudományos írásművek, amelyek végső soron számítógépi program (forráskód, gépi kód) céljára, szoftver fejlesztés **szándékával** készülnek, szoftvernek tekintendők, ennek minden konzekvenciájával. (Nem vonatkoznak rá például a kiadói szerződések szabályai, tarifái; munkaviszony esetén a szerzői részesedés csak 10-30 % stb.).

7.4. Feladatok és várható fejlemények

A tanulmányunk Második Részéből levonható következtetéseket megfelelően alkalmaznunk kell a magyar jogra is. Nyilvánvaló, hogy a szoftver szerzői műkénti kezelése nálunk is hozzájárul a kultúra fogalmának bővüléséhez, technikai vonatkozásai erősítéséhez. Ennek a műfajnak a megjelenése tovább növeli a munkaviszonyban való alkotásra vonatkozó szabályozás fontosságát.

A magyar szerzői jog sem kíván meg eredetiségként többet, mint hogy egyrészt a művet a szerző maga alkossa és az ne más művének szolgai utánzása legyen. Másrészt a

műnek el kell térnie belső és külső formájában és/vagy tartalmában a feladat (vagy a műszaki környezet) által szükségszerűen meghatározott vagy a mindenki által egyformán, közhelyszerűen alkalmazott kifejezésformáktól. A szoftver alkotással általában együttjáró magas szellemi színvonal, a kifejezésformában adódó széles választási lehetőségek a szoftverek túlnyomó részénél zálogai az egyéni, eredeti jelleg meglétének. Így ezen szellemi alkotások kizárólagos jogi védelmére ma Magyarországon optimális (ha nyilván nem is tökéletes) megoldás a szerzői jog.

Előre látható ugyanakkor, hogy a további műszaki-számítástudományi fejlődés a műszaki és szellemi terület határvonalának további eltolódásához, elmosódásához vezethet (firmware példája, 1. 3.2. pont.). Ez Magyarországon is a védelmi lehetőségek felülvizsgálatához, a párhuzamos jogi védelem (Szjt. Vhr. 1. §. (2) bek.) szerepének növekedéséhez, a szabadalom fogalmának bővüléséhez (1. 1.5.1. pont), sőt végső soron (de mindig csak a nemzetközi védelmi rendszerekkel, lehetőségekkel összhangban) akár egy új, *sui generis* védelmi rendszer egyáltalán nem egyszerű kialakításához is vezethet. Ma mindenesetre a szerzői jog és szabadalom különbsége megmutatkozik nemcsak a szellemi gondolkifejtés – műszaki jelleg szembenállásban, de a védelmi tárgynál, a megjelenítés (lejátszás) – megoldás (megvalósítás) ellentétben is. A szoftver mindkét ellentétpárnál az elsőként említett körbe tartozik.

A külföldi jogirodalomban vannak olyan nézetek, hogy a szerzői alkotásszintet el nem érő szoftverekre teljesítményvédelmi (szomszédjogi, rokonjogi) védelmet kellene nyújtani. Ennek már csak a fentiek miatti viszonylag szűk sáv miatt is – Magyarországon csak kevés indokát látjuk.

A „szerzői”-ipari teljesítmény önálló, kizárólagos védelmére szerzői jogunk csak néhány „szomszédos jogi” szabályt ad a sugárzó szervezetek és a hangfelvétel gyártók javára^{61/} Ezek a szabályok ma csak átvétel, változatlan formában való felhasználás (sugárzás, sokszorosítás) ellen védenek. Egy ilyen típusú védelem a szoftverre nyilvánvalóan szűkös lenne.

Ha a hangsúlyt a szoftvert gyártó személy szerzőivel rokon szellemi tevékenységére helyeznénk és a dogmatikailag a szerzői jogból levezetett „rokonjogi védelmet” (lásd nem-művészi fényképek, ábrák) alkalmaznánk a szoftverre, annak csak diagrammban, ábrában rögzített részeit s nem a legkönnyebben másolható tárgyi programot védhetnénk (Szjt. XII. Fejezet). Ez a szabályozás egyébként sem épült ki teljesen, hiányoznak például az alanyokra, az átdolgozásra, a felhasználási szerződésekre, a jogsértés következményeire vonatkozó specifikus szabályok.

Mind a szomszédjogi, mind a rokonjogi megoldásnál amúgyis hiányozna a nemzetközi háttér, külföldi védelem; hiányozna a munkavállaló-szoftver gyártó személy anyagi ösztönzése, nehézségekbe ütközne az azonosítás és elhatárolás. Valójában ugyanis a teljesítményvédelemmel védett szoftvert nemcsak „fölfelé” (a művektől), de „lefelé” is el kellene határolni a rutinszerű, „közkinccs” megoldásoktól. A védelem tárgyának kiterjesztése a szoftver egészére (az ábrán, diagramon túlra) megnyitná a kaput az egyéb szervezési- anyagi teljesítmények védelmi igénye előtt is. Ez utóbbiak (pl. színházi rendezők és színházak, műsorrendezők és kiadók) kizárólagos jogi védelme esetenként még indokolt is lehet — de ez az egész szabályozásnak egy új, széles dimenziót adna.

Végül a szoftver jogi védelem rövid távú továbbfejlesztésénél szóba jöhet a nyilvántartásba vétel bevezetése is. A szerzőség és keletkezési időpont elsődleges, megdönthető bizonyítására azonban más eszközök is rendelkezésre állnak. A jogi személy szoftvergyártók jogszabállyal is kötelezetten részletes nyilvántartást, dokumentációt vezetnek szoftvereik fejlesztéséről, ^{62/} a magánszemélyek pedig a Szerzői Jogvédő Hivatalon keresztül köthetik meg szerződéseiket vagy az értékesebb művet akár közjegyzői létbe is helyezhetik. A nyilvántartási rendszernek a párhuzamos fejlesztések kizárására való felhasználásra véleményünk szerint a piaci ösztönző hatásokkal kifejezetten ellentétes lenne. Mindazonáltal a számítástechnikai ágazat esetleg megteremthetné az önkéntes nyilvántartásba vétel, létbe helyezés — szerzői jogon kívüli — lehetőségét.

A szoftver jogi védelmének szerzői jogi irányzata külföldön is uralkodóvá vált. A magyar jogalkotó helyes döntését, mint említettük, befolyásolta a szoftver gyártó szervezetek és munkavállalók közös igénye is, hogy a szoftver mű anyagi honorálása tekintetében szabadulhassanak a bér és munkajogi előírások kötöttségei alól. A központi bér-, jövedelem (adó) és társadalombiztosítási szabályok 1987-88-as változásai elvezetnek a gazdálkodó szervezetek bérszabályozásának megváltoztatásához is. Ha a bér megszűnik speciális költség lenni és ha a szoftver piac kiegyenlítettébbé válik, a szerzői jog említett, a korábbi helyzetből fakadó „előnyei” csökkenhetnek. A szoftver szerzői jog továbbfejlesztési iránya tehát a szerzői jog egyéb belső, hatékony jogvédelmi eszközeinek feltárása, elsősorban a gyártó és felhasználó szervezetek közötti működésének kiépítése (diszpozitív szabályok, szerződésmin-ták a szoftver szerződésekre). Minthogy azonban a munkaviszonyban való szoftver alkotás továbbra is igen jellemző lesz, e szabályanyag további vizsgálata is szükséges. Tanulmányunk HARMADIK RÉSZÉT tehát főleg a munkaviszonyban alkotott szoftverek és a szoftver szerződések kérdéseinek szenteljük.

Jegyzetek a 7. Fejezethez

1. Szjt. 1.§. (1) bek.
2. A 4/1978 (XII. 7.) MM számú, a 15/1982 (XI. 20.) MM sz. és a 15/1983 (VII. 12.) MM sz. rendeletekkel módosított 9/1969 (XII. 29.) MM sz. rendelet.
3. Vhr. 1.§. (1) bek.
4. Szjt. 1.§. (3) bek, Vhr. 1.§. (3) bek. es 3.§. (2) bek.
5. Quellen (Boytha) Ungarn/I. 16.o., A Szerzői Jog kézikönyve, 80., Benárd
6. Boytha (1974): „Valami újat kiformáló szellemi alkotótevékenység.” 28. o.,
Lontai (1986): „magasrendű szellemi tevékenység eredménye” 29. o.
7. Alföldy, 13. o.
8. Palágyi, 17. o.
9. Kir. Kuria P. I. 3581/1934.
10. Balás P., 666. és 670. o.
11. Balás P. 669. o., Palágyi 18. o.
12. Világhy (1978/1.) 19.o., Quellen (Boytha) Ungarn/I. 16. o.
13. Lontai (1986) 29. o.; Főv. Bír. 2. P. 20.604 (1988) 4.
14. Zsembery, Főv. Bír. 16.21080/1960. jogerős ítélet.
15. Legf. Bír. Pf. 20680/1967.
16. Quellen (Boytha) Ungarn/I. 15. o.
17. Vhr. 32.§. (1) bek.
18. Lontai (1986) 30. o.
19. Boytha (1974) 30. o., Lontai (1986) 31.o.
20. Igy régi jogunkra is Balás P. 668. o., Palágyi 15.o.
21. Világhy (1978/1.) 20.o., Quellen (Boytha) Ungarn/I. 15. o.
22. Zsembery, 270. o. L.B. Pf. Iv. 20534/1959.

II.

23. Már Palágyi is így, 19. o.
24. Világgy (1978/1.) 19. o.
25. Alföldi 13-14. o., Palágyi 19. o.
26. Világgy (1978/1) 19. o., Szerzői jog Kézikönyve 80-82. o., Benárd, Quellen (Boytha) Ungarn/I. 15.o., Legf. Bir. Pf.III.21192(72)9.
27. Palágyi 20. o., Balás P. 670. o., A Szerzői jog kézikönyve 80. o., Benárd
28. Zsembery, L.B. Pf.IV. 20.227/1959.
29. Messik; Lontai (1986) 30-31. o.
30. Palágyi 15. o.
31. Balás P. 666. o.
32. Boytha (1977) 369. o., Lontai (1986) 31. o.
33. Lontai (1986) 31. o.
34. 19/1976 (VI. 12.) MT sz. rendelet, MSZ 7788/1-79.
35. 2/1986 (XII.28.) KSH sz. rendelkezés.
36. Gyertyánfy-Perjés 9.o. (Perjés S.)
37. Boytha (1969, 1977), Ficsor (1978), Gedeon (1980), Gedeon-Szentgyörgyi, Gyertyánfy (1982/1, 2, 3.; Gyertyánfy-Perjés, Jacsó, Pálos (1981/1, 2, 1985), Rátonyi, a Számítástechnika szerzői, Veres.
38. Jacsó, 49. o.
39. Boytha (1969, 1977)
40. L. 38. sz. jegyzet.
41. Boytha (1969, 1977), Pálos (1981/1), Gyertyánfy (1982/1, 2.)
42. A korábbi irodalomból: Boytha (1977), Pálos (1981/2.), Gyertyánfy (1982/1, 1984/2.)
43. Boytha (1977) 369. o.
44. Előtte csak a Fülöp Szigetek (1972) és az Amerikai Egyesült Államok (1976, 1980) törvényhozója alkotott szoftver szerzői jogszabályt.

III.

45. Szerződési gyakorlatra túlzás hivatkozni, mint ezt **Vida** teszi (77. o.), hiszen a szoftver értékesítési szerződéseknél a gazdálkodó szervezetek szinte soha nem utaltak a szerzői jogi háttérre.
46. Csupán az 1984-87-es években a következő államok alkottak szoftver szerzői jogi jogszabályt: Ausztrália, NSZK, Franciaország, Japán, Taivan, Korea, Anglia, Spanyolország, India, Malaysia, Singapore, Chile, Dominika, Mexikó. L. **Kindermann** (1988).
47. **Vida**, 770. o.
48. **Vida**, 770, o.
49. 18/1988. (VIII.24.) MM.sz. r. 1. és 3. §-ai.
50. A külföldi szoftver szabályozások közül a francia az egyetlen, amely munkaviszonyban alkotott szoftverről külön rendelkezik. Az általános szabályt megfordítva előírja, hogy a programra vonatkozó szerzői – értsd: szerzői vagyoni – jogok a munkáltatóra mennek át, hacsak a felek másként nem állapodtak meg. Loi (No. 85-660) du juillet 1985, Art. 85 (1). Értelmezését l. **Vivant**, 199-200.o.
51. Főv. Bír. 25.P.27228/1974.
52. Legf. Bír. Pf. III.20197(1985)14.
53. L. 50. jegyzet
54. L. 50. jegyzet
55. Legf.Bír. Pf.IV. 20417/1982. B.H. 1985, 269.
56. L. 50. jegyzet
57. L. 53. jegyzet
58. Legf. Bír. Pf. 21053/1984. B.H. 1985, 260. o.
59. A „filmalkotás” kifejezés a felsorolásban még annak a visszfénye lehet, hogy a film önálló szerzői műkénti elismerése sokáig vitatott volt a magyar jogban is. **Balás P.** 671-672. o.
60. A műkénti értékesítés általában a védelemképességre utal. Szjt. Indokolás az 1.§-hoz: **A Szerzői jog kézikönyve** 80. o., **Benárd**
61. Szjt. 23.§., 1975. é. 19. tvr.
62. **Gyertyánfy-Perjés** 13. o., (Perjés S.)

8. Fejezet. A szoftver szerzői jog alanya

Ahogy a szerzői műveknél általában, úgy a szoftverre nézve is a szerzői jogok alanya csakis természetes személy, a szoftver létrehozója lehet (Szt. 4.§. (1) bek.). A jogirodalomban, joggyakorlatban képzett elv szerint az ellenkező bizonyításáig azt kell a mű szerzőjének tekinteni, akinek neve ilyenként azon (a szoftvernél: a kísérő vagy más, arra vonatkozó dokumentációban) szerepel. A szerzői jogok vonatkozhatnak az eredeti műre vagy – átdolgozás, feldolgozás, fordítás esetén – az azt kiegészítő, módosító egyéni, eredeti vonásokra (másodlagos alkotás, Szt.4.§. (2) bek, Vhr. 3.§. (1) bek.

A szerző vagyoni jogainak lényege a mű felhasználásának engedélyezési joga. Ez a jog elidegeníthetetlen a magyar jogban. Egyrészt, mert gyakorlásában elszakíthatatlanul összefügg a jog által deklaráltan is elidegeníthetetlen személyhez fűződő szerzői jogokkal (Szt. 12.§. (1) bek.), másrészt mert az Szt. a vagyoni jogok gyakorlásáról szólva élők közötti jogügyletként kifejezetten csak a felhasználáshoz való szerzői hozzájárulást említi. (Szt. 13.§. (1) bek.)

Ez a fő tartalmuk egyébként a törvény szintjén (is) szabályozott tipikus felhasználási szerződéseknek is (31.-33.§., 34., 38.§., 42.§.). Más kérdés, hogy a kizárólagos felhasználási jog engedélyezése (felhasználási szerződés) vagy törvényi átszállása (a munkaviszonyra tekintettel, Szt. 14.§.) e jog vagyoni **gyakorlásában** a szerzőt időlegesen vagy véglegesen korlátozhatja. A személyhez fűződő jogok általában ilyenkor is változatlanul gyakorolhatók, de bizonyos joggyakorlási korlátok – a másik személy felhasználási jogosultsága folytán, ahogyan erre még kitérünk – itt is keletkezhetnek. E gondolat-sor végeredménye a szoftverre nézve: A természetes személy alkotón kívül (öröklés esetét kivéve) a szoftver szerzői jogainak alanya más nem lehet. A tőle jogot szerzők csak a mű **felhasználási** jogainak – esetleg kizárólagos és a teljes védelmi időre jogosított – alanyai.

A szoftver létrehozása – hasonlóan a filmekhez, építészeti alkotásokhoz, három dimenziós képzőművészeti művekhez – többlépcsős alkotói folyamat. Ennek során a végső

eredményre irányuló – önmagukban is védelemképes (lásd. 7.3. pont) – rész-művek születnek. Az egyes fázisokat esetleg több szerző együttműködésével alkotják s ezeket a szerző vagy más szerzők fejlesztik tovább – egyes korábbi mű-részeket utólag is módosítva vagy esetleg teljesen elvetve – teljes, a gépi programot is magában foglaló szoftverré.

A szakirodalom adatainak összevetése alapján a szoftver létrehozásának következő fázisairól beszélhetünk: ^{1/}

- a./ A feladat feltárása, rendszeranalízis (helyzetelemzés, célkitűzések, tervek és variánsok, megvalósíthatóság).
- b./ Rendszerterv, szakmai modell készítése (részfunkciók összefüggései és az egyes funkciók részletezése).
- c./ A programrendszer tervezete, a matematikai modell létrehozása diagramban (ez átmenet a technológiai funkciótól a programozott funkciókhoz: az egyes funkciók programokra bontása, majd a programok belső szerkezetének meghatározása a be- és kimenő adatok, a feldolgozást vezérlő paraméterek meghatározásával).
- d./ A gépi eljárás kidolgozása a fenti lépések átalakításával kóddá – ez legtöbbször valamilyen programnyelv segítségével történik (például COBOL, FORTRAN stb.)
- e./ A gépi kód elkészítése és a számítások elvégzése, programrendszer üzemeltetése.

A Boytha nyomán ^{2/} szoros analógiaként említhető filmek az egyetlen műfaj szerzői jogunkban, amelynél az alanyiség kérdésére a törvény külön kitér: „A film szerzői a film számára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához ugyancsak alkotó módon hozzájárultak.” ^{3/}

Mindezek alapján szükségesnek látszik az alábbi két kérdés megválaszolása:

- i./ mely szoftver fejlesztési munkák tekinthetők alkotói hozzájárulásnak;
- ii./ több szerző esetén mi ezek jogi viszonya egymáshoz és a szoftver műhöz?

ad i./ Ugy véljük, az előző bekezdésben a./-d./ alatt leírt lépések egyértelműen alkotói jellegűek, hiszen a matematikai megoldás sajátosan (egyéni választásokon, döntéseken át vezető) kiformalását jelentik. Az utolsó szakasznak – a gépi kód elkészítésének – megítélése eseti kell legyen, de a választási lehetőségek behatároltsága miatt az alkotói jelleg kivételesnek látszik.

ad ii./ Az eredeti szoftver tipikusan olyan többszerzős mű, melynél az alkotók együttes szándéka, közös tudata egy jövőbeni mű, a szoftver létrehozására irányul. Ezen az alapon elkülöníthetjük a szoftvert a többszerzős művek másik fajtájától, az átdolgozástól, amely az eredeti változat elkészülte utáni engedélyezést kíván. ^{4/} (Gyakran előfordul a kész szoftver továbbfejlesztése, átdolgozása is – de erre a másodlagos művekre vonatkozó általános szabályok nagyobb nehézség nélkül alkalmazhatók.).

A szoftver tehát, amelyet több szerző is készített, az Szjt. 5.§-a hatálya alá eső „közös mű”. Így, a polgári jogi egyetemlegességnek megfelelő szabályt alkalmazva, a mű egészével csak valamennyien együttesen rendelkezhetnek, s ez a rendelkezési jog (s az abból fakadó anyagi jogosultságok) őket „kétség esetében egyenlő arányban” illeti meg. Egy-más közötti más értelmű szerződés hiányában a jogdíjat szerintünk nem a készített részek arányát mérlegelve, hanem egyenlően kell megosztani. ^{5/} A személyhez fűződő jogokat önállóan is gyakorolhatják, ^{6/} de a – szoftver esetén ugyancsak kérdéses – visszavonási jogot szerintünk csak együttesen. ^{7/}

Ugy véljük, az Szjt. alkalmazási lehetőségei a közös szoftver mű tekintetében ezzel kimerültek, mert a szerzőtársaság-társ szerzőség hagyományos műfajokra kialakított kategóriái ^{8/} e műfajban éppoly nehezen alkalmazhatóak, mint a filmnél és az építészeti, alkotásoknál. ^{9/} A film egyes részei is bizonyos szempontból elválaszthatóak (forgatókönyv- kész film), más szempontból nem (forgatókönyv – rendezői alkotói hozzájárulás). Egyértelmű, hogy a szerzőtársaság, társ szerzőség Szjt.-beli szabályai a filmekre nem vonatkoznak.

Ugyanígy a szoftver egyes fázisai részben önállóan is értékesíthetők, részben – az egész, elkészült szoftver szempontjából nézve – e szakaszok is összefolynak a további szakaszokkal (utólagos módosítások!), elválaszthatatlanok a többi részeketől. Ezt a „vegyes” vonást éppen az előző fázisokra visszanyúló módosítások miatt még erősebbnek látjuk, mint az építészeti tervek egymásra épülő megvalósításánál.

Igy tehát az olyan kérdésekre, hogy a szoftver egyes önálló szakaszai szerzőinek van-e külön szerzői joguk e részekre, s így azokkal – például egy másik szoftver létrehozása céljából – a többi szerző hozzájárulása nélkül is rendelkezhetnek-e, tulajdonképpen külön szabályozás lenne szükséges. Addig is csak az előzetes szerződéses kikötések adhatnak – a konkrét esetekre – egyértelmű választ.

Jegyzetek a 8. Fejezethez

1. **Zahn, Pálos** (1981/2.) és tanulmányunk 1.4. pontja
2. **Boytha** (1977) 371. o.
3. Szjt. 41.§. (1) bek.
4. **Gyertyánfy** (1987) 148. o.
5. **Gyertyánfy** (1987) 149. o.
6. Szjt. 5.§. (1) bek.
7. **Gyertyánfy** (1987) 149. o.
8. Lásd részletesen **Gyertyánfy** (1987) 155. o.-tól
9. **Csillag**, 59. o.

9. Fejezet. A munkaviszonyban alkotott szoftver

9.1. A szerzői jog és a munkajog viszonya

A munkaviszonyban, munkaköri kötelezettséggént létrejövő művek szerepe világszerte növekvőben van. Erre – az új elektronikus műfajok mellett – éppen a szoftver a legjobb példa. A szerzői jog a mű megszületésével ezekben a helyzetekben is változatlanul hatni kezd: a szerzőt ilyenkor is szoros kötelékek fűzik alkotásához, a mű megszületésekor kizárólagos joga van a mű felhasználásáról dönteni. Ugyanakkor a munkaviszony elemei is élnek: adott az alá- fölérendeltség, munkáltatói irányító-, ellenőrző, szervező tevékenység és jelentős anyagi eszközök befektetése. A szerzői jogi alkotások létrehozására irányuló munkaviszony további sajátossága – az iparjogvédelem alá tartozó szellemi alkotásokat eredményező munkaviszonyhoz képest – az, hogy eleve ebből a célból, ilyen munkafeladat megjelöléssel jön létre, míg az utóbbi legfellebbebb a kutatást, fejlesztést jelölheti meg munkaköri kötelezettséggént, találmány, újítás létrehozatalát nem.

Általános munkajogi elv, hogy a munka eredménye a munkáltató rendelkezési joga alá kerül, hiszen azt egyáltalán a munkáltatói szervezet működtetése tette lehetővé. Ugyanakkor ha a munka eredménye szellemi (szerzői) alkotás, az a közösségben történő alkotás dacára lényegében jogi védelemre érdemes egyéni alkotói mozzanatok gyümölcse. ^{1/}

Az 1970. előtt hatályos szerzői jogunk ezeknek az elveknek egymásra hatásáról, összeütközéséről külön szabályt nem tartalmazott. A bírói gyakorlat sem volt egységes, az adott eset körülményeit mérlegelve döntöttek arról, mennyiben szálltak át a szerzői jogi jogosítványok a munkáltatóra. ^{2/} Az mindenesetre már akkor is nyilvánvaló volt, hogy a mű átadása önmagában, külön kikötés nélkül, nem jelentette azt, hogy a szerzői jog korlátozás nélkül a munkáltatóra szállt volna át. ^{3/} A korlátlan szerződéses szabadság mellett viszont semmi sem akadályozta az erősebb szerződéskötési helyzetben lévő munkáltatót az összes, jövőbeni hasznot biztosító szerzői jogosítvány megszerzésében.

Ez a helyzet 1970. január 1-vel alapvetően megváltozott: szerzői jogszabályaink kifejezetten kimondták a szerzői jogi szabályok elsőbbségét a munkajogiakhoz képest. ^{4/} A törvényhozó egyúttal olyan szerzői jogi szabályokat alkotott ^{5/}, amelyek a munkaszerződéseknek kötelezően részeivé válnak s amelyektől a szerző hátrányára a felek nem is térhetnek el. ^{6/} Azokban a művel kapcsolatos kérdésekben tehát, amelyekben az Szjt. a munkaviszonyra vonatkozó külön szabályai hallgatnak, az Szjt. általános szabályai érvényesek s csak ahol ezek sem elegendőek, alkalmazhatók a Ptk. és a munkajog szabályai.

Az új szabályozás lényege, hogy szerzői jogunk a munkaviszonyban alkotás helyzetében sem mond le a szerzői jog garanciális jellegéről és ösztönző hatásáról, de figyelembe veszi a munkáltató jogi és anyagi érdekeit is. A „kompromisszumos megoldás” ^{7/}: amint a művet a munkáltató átveszi, arra bizonyos feltételekkel, korlátokkal kizárólagos vagyoni hasznosítási (felhasználási) jogokat szerez, a munkavállaló-szerzőt pedig, amellet, hogy lényegében fennmaradnak személyhez fűződő jogai, a munkabér mellett bizonyos esetekben szerzői jogdíj is megilleti.

Ma is felmerülhet a jogszabály előkészítésekor sokat vitatott kérdés ^{8/}: indokolt-e a munkabér melletti bármiféle szerzői díjazás? Ahogyan Világhy is hangsúlyozta, munkaviszonyban alkotáskor „a társadalmi tényező, a társadalmi mozzanat szerepe az átlagosnál nagyobb”. ^{9/} Így, mondhatnánk mi is, „ha az alkotó munkaköri kötelezettsége az alkotásra kiterjedt, az anyagi ösztönzésre nincs szükség.” ^{10/} Az Szjt. indokolása ezzel szemben a munkaviszonyban alkotás egyéni mozzanatait emeli ki, amiből szerintünk is egyenesen következik az anyagi ösztönzés igénye is. A megoldást indokolja az is, hogy a szerzői mű munkáltató számára való létrehozásával a szerző azt kizárólagos jogosultságok gyakorlójának helyzetébe is hozza, ami más, több, mint a szokásos munkavégzés eredménye. Az „abszolút” jogi pozíció gazdasági eredményeiből — megfelelő szintű egyéni, alkotói mozzanat esetén — a munkavállalónak a szolgálati találmányok alkotóihoz s az újítókhoz hasonló (de a fent említett különbség miatt nem azonos) módon részesedniük kell. A műszaki területtel való összhang szükségessége, amit már Batta is hangsúlyozott, ^{11/} éppen a szoftverrel vált nyilvánvalóvá.

Az alkotói, egyéni mozzanat azonosítása, értékelése azonban a szerzői jogban – konstitutív hatósági intézkedés híján – nehezebb, mint pl. a találmányoknál. Az ösztönző díjazás „jelentősebb alkotótevékenységhez”, „tudományos szinthez” kötése ^{12/} minősítési, elhatárolási problémákat okozna. Ezért tartjuk elvileg is helyesnek az Szjt. Vhr. megoldását, amely a külön díjazásra való jogosultságot a felhasználási szerződéssel harmadik személynek történt értékesítéshez kapcsolja. ^{13/} Ez az értékesítési mozzanat egyben utal a minőségre is („többcélú, ismételt felhasználhatóság”), másrészt – közvetve, általában – a szerzői jogi „védelemképesség” meglétére is. ^{14/}

Elmondható továbbá, hogy a munkajog szempontjai alapvetően különbözőek a szerzői jogétól. Az utóbbi az alkotó folyamat eredményére koncentrál, nem pedig magára a munkavégzési folyamatra. A szerzői jogban a jövőbeli művek alkotásáért járó díj gyakran elkülönül magától a felhasználási jogtól, amint ezt a magyar felhasználási szerződési jogszabályokban láthatjuk is. Ebben az összefüggésben a munkavállaló-szerző munkabére az első díjnak, a részesedés a munkáltató által beszedett díjból a másodiknak felel meg. E rendszer mellett mégis a fő érv az ösztönző jelleg, ami a szoftvernél is rendkívül fontos. A munkáltató anyagi „veszteségét” a jogszabály és a kollektív szerződések korlátozhatják. A munkáltató állapíthatja meg a részesedés mértékét, ami a tipikus esetben (szoftver-házak!) – figyelembe véve a munkáltató hatalmas ráfordításait – meglehetősen alacsony is lehet.

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a munkaviszonybani, munkaköri kötelezettségekenti alkotás nem teszi semmissé, csak módosítja a szerzői jogokat; a Szjt. és a Munka Törvénykönyve szabályait – előbbi elsőbbsége mellett – egymásra tekintettel kell alkalmazni. Egyébként ilyen egyeztetés, összhang van pl. a nyugdíj-jogszabályokkal is, amelyek kimondják, hogy a szerzői alkotásért kapott díjazást a nyugdíjfolyósítás korlátozása szempontjából figyelmen kívül kell hagyni. ^{15/} Véleményünk szerint a szerzői jog elsőbbségéből kiindulva kell értelmezni az általános jövedelemadó szabályokat is a munkaviszonnyal összefüggő, de nem munkabérként, hanem külön szerzői díjként kapott részesedés esetére is. Ezt az értelmezést egy újabb bírói ítélet is alátámasztja. ^{16/}

9.2. Felhasználási jogok átszállása a munkáltatóra: a munkáltató jogai

Az Sztj. 14.§-a a most ismertetendő kivételes szabályozást a **munkaviszonyban** alkotott művekre vonatkoztatja, függetlenül attól, hogy magán-, szövetkezeti- vagy állami vállalati munkáltatóról van-e szó. Így tehát nem a felek, hanem a közöttük fennálló jogviszony jogi minősége a döntő. Ebből is következik, hogy e szabályokat nem lehet minden további nélkül alkalmazni a **szövetkezeti tagsági viszonyra**, noha – például egy szoftver gyártásra irányuló tagsági viszonyról – annak elemei, lényegében megegyeznek a munkaviszonyéval. ^{17/} Mégis, minthogy itt a szerzői jogokat szűkítő, **kivételes szabályokról** volt szó, ezek a jogértelmezés szabályai szerint tágan, a tagsági viszonyra is automatikusan kiterjesztve **nem** értelmezhetők, ^{18/} még akkor sem, ha a szövetkezeti tagsági viszonyból kifejezetten következne a szoftver alkotói feladata. A tagsági megállapodás, belépési nyilatkozat és elfogadása ugyanakkor felfogható egy egyszerű szerzői felhasználási szerződésnek is, amely a szoftverre a **belső felhasználási** (tovább nem adható, nem kizárólagos) jogokat mégis csak átvinné a szövetkezetre. Ahhoz, hogy a felhasználási jogok a munkaviszonyhoz hasonlóan a teljes – harmadik személyre is továbbadható, kizárólagos – formában szálljanak át, külön, kifejezetten – de esetleg a tagság egésze vagy nagyobb csoportja tekintetében is – meg kell állapodni, például a tagsági megállapodásban, belső szabályzatban, alapszabályban, közgyűlési határozatban. A mű létrehozására irányuló jogviszonyok azonosságaira azonban ennél messzebb menő értelmezést (az egész szóbanforgó szabályrendszer tagsági viszonyra alkalmazását), ^{19/} úgy véljük a jogalkalmazó nem építhet, ez már a jogalkotó feladata.

Az Sztj. 14.§. (1) bekezdése alapján a műre, így szoftver műre is akkor születnek a munkáltatónak – a munkaszerződés és a Sztj. alapján – saját felhasználási jogai, ha annak „elkészítése a szerző munkaköri kötelezettsége” és „a munkáltató a munkaviszony tartalma alapján a mű (szoftver) felhasználására jogosult.”

Ilyenkor a szoftver átadásával száll át a felhasználás joga és ez egyúttal a „nyilvánoságrahozatalhoz való hozzájárulásnak is minősül.”

Mikor minősül a szoftver alkotása **munkaköri kötelezettségnek**? Erre csak a konkrét munkaviszony körülményei ismeretében lehet válaszolni. Egy szoftverháznál alkalmazott rendszerszervező, programozó esetében ez nyilvánvaló hacsak munkaszerződésében, munkaköri leírásában kifejezetten más, a számítógéptől független konkrét feladat nem áll.

Egy számítógépi programokat is használó iparvállalat számítógép melletti dolgozója esetében ez már vitás lehet, kivéve, ha kifejezetten szoftverfejlesztő, stb. munkakörben alkalmazták. Ezért írja elő a Szjt. Vhr. 11.§. (1) bekezdése, hogy vitás esetben egyrészt a munkaszerződésből, illetve a **munkakörön belül** kapott szolgálati utasításból kell kiindulni, másrészt, hogy ennek rögzítése (a munkaszerződésben vagy más módon) a munkáltató feladata. Kitűnik ebből, hogy a munkaköri kötelezettség terjedelme – így az, hogy kiterjed-e művek, ezen belül szoftver alkotására is – az egyértelmű és vitás esetekben sem egyoldalú munkáltatói döntés, hanem kétoldalú akaratnyilvánítás, szerződés eredménye. Abból, hogy az írásbeli rögzítés kifejezetten a munkáltató feladata, mégis arra lehet következtetni, hogy vitás esetekben (hiányos vagy pontatlan munkaszerződés, munkaköri leírás), a vélelem a szerző javára szól: a művet munkaköri kötelezettségen kívülinek kell tekinteni. ^{20/}

Az olyan alkotás, amely a munkaszerződésben, munkaköri leírásban leírt feladattól teljesen független s attól eltérő természetű, nyilvánvalóan „munkaköri kötelezettségen” kívüli. Nem látunk értelmezési nehézséget a munkaidőn kívül és munkahelytől távol – akár a fizetett szabadság alatt – készített műveknél sem, még ha az egyébkénti munkafeladattal azonos természetűek is. ^{21/}

A munkavállaló szerzők a nem munkaköri kötelezettségük teljesítéseképpen alkotott szoftver műveik tekintetében a munkáltató számára ugyanolyan szerződő partnerek, mint egy kívülálló vállalat, vagy magánszemély, másrészt ezek az alkotók a kívülállókkal szemben is szabadon rendelkezhetnek szoftvereikkel. Véleményünk szerint nem változtat ezen a munkáltatói gép, iroda, anyag használata sem. Ennek engedélyezése s az engedély tudomásul vétele nem jelentheti hallgatólag szerzői jogi felhasználási

jogok átruházását. Az engedély nélküli ilyen gép- stb. használat esetleg munkajogi (fegyelmi, kártérítési) követelményekkel járhat. Végül az Szjt. 14.§-a (1) bekezdésének utolsó mondata, amely bizonyos, most már szerzőket terhelő korlátokról beszél, csak a munkaköri kötelezettségként született művek felhasználásaira vonatkozik. Ugyanakkor az Szjt. Vhr. 12.§. (2) bekezdés kifejezetten megerősíti azt a logikus következtetést, hogy ha a felhasználási jogot a munkavállaló-szerző gyakorolja, a szerzői díj teljes összege a szerzőt illeti meg.

A munkaköri kötelezettség szempontjából szót érdemel egy harmadik esetcsoport is, amely éppen szoftvernél könnyen előfordulhat: a mű (szoftver) alkotása nem feladata ugyan a munkavállaló-szerzőnek, de az a művet mégis a munkaköri feladathoz kapcsolódva, annak jobb (gyorsabb) elvégzése érdekében alkotja s az a munkáltató tevékenységi körében kerül felhasználásra. ^{22/} („Munkavisztonnyal összefüggésben alkotott művek.”) Világhy, még a hatályos törvényünk előtti időkben azt javasolta, hogy ilyenkor illesse meg a munkáltatót a felhasználási jognak az alkotóhoz intézett egyoldalú nyilatkozattal való megszerzésének joga (elsőbbségi jog.) ^{23/}

Ugy gondoljuk, a javaslatra, legalábbis **de lege ferenda**, érdemes visszatérni. Valamiféle munkáltatói jogot a tényleges feladattal összefonódás mindenképpen indikál, hiszen ha a mű el nem készült volna, a munkafeladat teljesítése is elmaradt volna vagy rosszabb minőségű lett volna. A mű megszületéséhez hozzájárult a munkahelyi **know how** is. Éppen szoftver esetében az is érv lehet, hogy a szóbanforgó mű munkavállaló általi értékesítése a munkáltató gazdasági (verseny) érdekeit sérthetné. Ez a gondolat nem idegen az Szjt. jelenlegi szövegétől sem (Szjt. 14.§. (3) bek.). A Ptk. a jognak a társadalom érdekével összhangbani gyakorlását írja elő. ^{24/}

Szabályozást nyilvánvalóan az írásbeli szerződéssel előre nem rendezett esetek igényel-
nének. A munkáltatónál már használatba vett munkaköri kötelezettséggel összefüggő
művek hallgatólagos „felajánlása” vagy ezekre ilymódon „elsőbbségi jog” nyújtása a
munkáltatónak a munkajogi nyilatkozatok formamentessége mellett a használatba vé-
telből le is vezethető. ^{25/} Az Szjt. alakiségi kikötése viszont az ilyen értelmezés ellen
szólna. ^{26/} Így tehát mindenképpen kifejezett speciális szerzői jogi szabály kellene

arról, hogy a munkáltatót ilyenkor megilletí az egyszerű (versenyhelyzet esetén a kizárólagos) felhasználási jog nyilatkozattal való megszerzésének joga s ez esetben alkalmazásra kerülhetnek a szerzői különdíjazásról szóló jelenlegi szabályok is. De lege lata viszont azt a következtetést kell levonnunk, hogy ha a munkaköri kötelezettséggel csak „összefüggő” (nem annak teljesítéseként alkotott) művet a munkáltató alkalmazottai annak tudtával, a szerzőn túlmenően, használatba veszik, ez a szerzőt megillető kizárólagos jogokat érintő, utólagos szerződéses rendezést igénylő felhasználás.

Az Sztj. 14.§. (1) bekezdésében említett, a felhasználási jogok átszállásához szükséges másik feltételről röviden szólhatunk. A munkaviszony tartalma alapján akkor lehet a jogátszállásra következtetni, ha éppen olyan művek, adott esetben szoftver, alkotása történt, amelyek létrehozása céljából alkalmazták a szerzőt. A munkaviszony tartalmának a jogátszállás terjedelme szempontjából van külön jelentősége.

Az ismertetett feltételek meglétével a mű (itt: a szoftver) felhasználásának joga – a nyilvánosságra hozatalhoz való hozzájárulásnak minősülő átadással – átszáll a munkáltatóra. A „felhasználás” magában foglalja a szoftver archiválását, a belső gyártási vagy fejlesztési felhasználást (tehát az átdolgozást is, hiszen az adatfeldolgozás körében a mű rendeltetésszerű használata állandó átdolgozást, igazítást és továbbfelhasználást jelent.). A szerzői jog szempontjából már ez a „belső” felhasználás is, általában is, minden műfaj tekintetében „felhasználás.” A Sztj. 10.§. (1) bekezdése a fogalmat „a nyilvánossághoz való közvetítés folyamataként” határozza meg. A szoftver munkáltatónak való átadása már a nyilvánossághoz közvetítés első fázisa, eleme. A „nyilvánossághoz közvetítés” műfajonként más és más tartalmú, (könyvkiadás; nyilvános előadás stb.). A szoftvernek a munkáltató részére való átadása azt jelenti, hogy az egy a szerző számára előre nem látható, konkrétan még nem határozható személyi kör számára válik hozzáférhetővé. A „nyilvánosság” ugyanis szerzői jogunkban mindazt a személyi kör, amely meghaladja a családiasság, baráti kapcsolatok mértékét. Ezt az értelmezést a munkaviszonyban készült szoftver tekintetében a jogalkotó 1988-ban külön meg is erősítette.^{27/} Ami egyébként a felhasználás szerzői jogi fogalmát illeti, erről a továbbiakban általában is kimutatjuk (10.1. pont), hogy annak egyrészt része a saját használat is, másrészt nem eleme a tényleges nyilvánossághoz közvetítés.

A belső felhasználás mellett a munkáltatót — kizárólagos hatállyal — megilleti e jogok más, harmadik személyekre való átruházásának joga is. A tipikus ilyen szoftver szerződések a szoftver fejlesztési szerződés, a szoftvertermék példányonkénti értékesítése, a szoftver használatának határozott vagy határozatlan idejű engedése (szoftver bérlet), a szoftver beépítése ipari termékbe, gépi adatfeldolgozási szolgáltatások stb.

A munkáltató felhasználási jogai a műre még munkaköri kötelezettség esetén **sem korlátlanok**. Felhasználásának határai:

- a./ a jogokat csak „a munkaviszony tartalma által meghatározott körben szerzi meg”,
- b./ a munkáltató a jogokat csak „működési körén belül” gyakorolhatja,
- c./ ha a jogok gyakorlásának leghosszabb időtartamát jogszabály kötelezően meghatározza, „ennek eltéréssel a felhasználási jog a szerzőt illeti”; ugyanúgy akkor is, „ha vele a munkáltató jogszabályban megállapított idő alatt nem él”.

E szabályoknak elvi, garanciális szerepük van, kifejezik, hogy a szerzői jogok alapvetően el nem idegeníthetők, csak egyes bővebb vagy szűkebb felhasználási engedélyek adhatók. Lássuk, mennyiben alkalmazandók ezek a korlátok a munkavállalói szoftverekre?

Ad „munkaviszony tartalma által meghatározott kör”:

A tárgyalt esetekben a munkaviszony bizonyos szerzői művek létrehozására (is) irányul, ez a tartalma. Az egyes művekhez, műtípusokhoz adott időszakban tipikus, fő felhasználási módok tartoznak. Ugyanígy, a munkáltató műfelhasználási tevékenysége egy-egy időszakban bizonyos módokra terjed ki: ezen rendszeres tevékenységének ellátására alkalmaz szerző-munkavállalókat. A „munkaviszony tartalma által meghatározott kör” tehát a munkáltató azon tevékenységei — műfelhasználási — köre, amelyet a felek a munkaszerződés megkötésekor és a mű alkotásakor értelemszerűen előre láthattak, figyelembe vehettek. ^{28/}

A műnek a munkaviszony tartalma által meghatározott, a felek által tudott tipikus rendeltetése ^{29/} a többi szerzői műfajban alkotóknál a sokféle lehetséges felhasználási mód közül általában csak meghatározottakra irányul (pl: újságírónál a mű újságcikkénti, de nem kötetbeni felhasználására, tervezőknél a mű továbbfejlesztésére és háromdimenziós megvalósítására, de nem plakát vagy művészi dekorációkénti terjesztésére). A szoftvernél azonban ez nem így van. A szoftver gyártási, előállítási költségei olyan jelentősek, felhasználása ma olyan sokrétű (pl. a termelés-irányítástól a példányonkénti – akár oktatási célú, könyvalakban történő – terjesztéséig), hogy azt a szoftvert gyártók általában több csatornán, felhasználási móddal is hasznosítják. A szoftver alkotók és munkáltatójuk ennek ismeretében kötik munkaszerződésüket, így a szoftver szerző munkaviszonyának tartalma általában – vagyis, ha a munkaszerződés kifejezetten másként nem rendelkezik – minden lehetséges szoftver felhasználási módra kiterjed. Ez a korlát tehát a szoftvernél általában nem érvényesül. A felesleges viták elkerülése céljából mégis helyes, ha a munkáltató – eleget téve az Szjt. Vhr. 11.§. (1) bekezdése 2. mondatának – írásban átfogóan és példákkal rögzíti, hogy a szoftverre vonatkozó felhasználási joga milyen felhasználási módokra terjed ki. Az írásbeli rögzítés, amint erre még visszatérünk, munkaszerződésben, annak kiegészítésében, a szakszervezettel egyetértésben kiadott szabályzatban, kollektív szerződésben, vagy más formában is történhet.

Ehhez a „korlátozáshoz” összefoglalóan elmondható, hogy noha a jogátszállás a magyar jogban a törvény erejénél fogva (*cessio legis*) történik, annak terjedelmét mégis a felek szerződéskötés kori, alkotás kori egybehangzó akarata szabja meg.

Ad „működési kör”. A Szjt. Indokolása a III. fejezethez a „működési kört” „tevékenységi körként” határozza meg. E fogalom használhatósága azonban 1970 óta igen viszonylagossá vált. A Szjt. hatályba lépésekor polgári jogunk (1959. évi IV. tv.) még a jogi személyek célhoz kötött jogképessége alapján állott. A Polgári Törvénykönyv 1977-es módosítása alapvetően megváltoztatta a helyzetet, s a célhoz kötött, relatív jogképességéből általános jogképesség lett. Ahogyan a törvénymódosítás indokolása mondja, e jogalanyok jogképessége – a kizárólag az emberhez fűződő jogügyleteken kívül – csak

azokra a jogokra, kötelezettségekre nem terjed ki, amelyekről jogszabály kifejezetten így rendelkezik. Így tehát ennek a „működési kör” korlátnak ma már semmilyen műfaj, így különösen szoftver esetében nincs jelentősége.

Mindez nem jelenti azt, hogy a munkáltató felhasználási joga ma már általában korlátlan lenne. Ennek a műfajok legtöbbszörében útját állja a „munkaviszony tartalma” által szabott, előzőekben említett korlátozás. Ez a szoftvernél csak kivételes esetekben működhet. Így az Sztj. 14.§. (1) bek. utolsó mondata is, amely a „működési” és „a munkaviszony tartalma” által megszabott körön kívüli munkavállalói felhasználási jogokról beszél, ma csak az utóbbi ismérv tekintetében értelmezhető. Helyes lenne ennek jogszabálymódosítási konzekvenciáit is levonni.

Ad „a jogok gyakorlására a jogszabály által meghatározott leghosszabb idő.” Szoftver esetében a munkavállalói jogoknak ez a korlátja (Sztj. 14.§. (2) bek.) sem működik. Erre a műfelhasználásra ugyanis – szemben pl. a könyvkiadással, megfilmesítéssel, színpadi előadással stb. – ma még nincsenek olyan speciális jogszabályok, amelyek a felhasználási szerződések egyes feltételeit kötelezően előírnák. A Sztj. vagy az Sztj. Vhr. „felhasználási szerződések általános szabályai” ilyen előírást nem tartalmaznak. ^{30/}

Fontos eleme a munkaviszonnyal kapcsolatos szerzői jognak, hogy a munkáltató vagyoni (felhasználási) jogai a szoftver szerző munkaviszonyának megszűnte után is fennmaradnak. (Sztj. Vhr. 11.§. (4) bekezdés). Ez a jogszabályi jogátzállás tehát – mindaddig, míg a szoftver felhasználási szerződések általános szabályairól jogszabály nem születik, s az nem tartalmaz időbeli korlátozást – ma időben korlátlan, illetve a szoftver mű teljes szerzői jogi védelmi ideje alatt fennáll.

9.3. A munkavállaló szerző személyhez fűződő jogai és a személyhez fűződő jogok általában a szoftver műveknél

A munkaköri kötelezettségként alkotott művekre vonatkozó szabályokat az Sztj. – egyetlen kivételtől eltekintve ^{31/} a vagyoni jogokról szóló részében tartalmazza. Első

megközelítésben ebből is arra lehetne következtetni, hogy a munkaviszony a szerzők, így a szoftver szerzők személyhez fűződő jogait nem érinti.^{32/} Kérdés, hogy ezek a jogok — névjog (Szjt.9.§: névfeltüntetés, névtelenséghez, álnévhez való jog, védelem a szerzői minőség kétségbe vonásával szemben), nyilvánosságra hozatal és visszavonás joga (Szjt. 8.§. és 11.§.), jogosulatlan megváltoztatás vagy felhasználás elleni fellépés joga (Szjt. 10.§.) — valóban változatlanul, érintetlenül a szerzőknél maradhatnak-e a munkáltatói és más felhasználói (végső soron a forgalom) érdekei sérelme nélkül. Sokak véleménye szerint a probléma hasonló a munkaviszonyban alkott művek és általában a szoftver művek esetében^{33/}, így a két területet egyszerre, itt vizsgáljuk.

A személyhez fűződő szerzői jogok alanya a szerző, tárgya pedig a személyiség mint totalitás, amelynek — elkülönült — része a mű is. A szerzői jog szocialista elmélete e jogokat az egyént kizárólagosan jellemző, másnál fel nem lelhető vonások közvetlen jogi tükröződéseként, mint a Ptk-beli személyiségi jogi szabályozás különös részét fogja fel.^{34/} Az Szjt. a személyhez fűződő jogokat időben korlátlanoknak és másra át nem ruházhatónak nyilvánítja s ezekről a szerző le sem mondhat (Szjt. 12.§. (1) bek.) Ugyanakkor az uralkodó elmélet — de ezt tükrözi az Szjt. 10.§-a is a felhasználás engedélyezése személyhez fűződő jogáról — e személyhez fűződő jogokat a vagyoni jogokkal egységben, azokkal összefonódásukban szemléli.^{35/} A kulturális ipar kibontakozásával, az iparjogvédelemmel szomszédos területek bővülésével (szoftver!) egyre nyilvánvalóbbá válik, hogy ha e jogok tartósan vagy gyakorlatilag végleg elválnak a vagyoni jogosítványoktól, (munkaviszony, filmalkotás, határozatlan időre szóló kizárólagos és átruházható felhasználási engedély) gyakorlásuk szükségszerűen jelentős korlátozásokat szenved. Mivel ezek az Szjt. 8.-11.§-aiban felsorolt jogok valóban a szerzőt művével összekapcsoló személyi kötődés kifejezései, így tőle elidegeníthetetlenek. A munkaviszonynak és a gazdasági forgalomban a szerzőtől elkülönülő szoftvernek megfelelő reális és egyúttal következetes szabályozásuk ezért csakis **törvényi szintű korlátozásokkal** vagy a **lényegükből fakadó belső korlátozottságuk** (például hogy a szerző halálával szükségszerűen megváltoznak) figyelembe vételével képzelhető el. Amikor „korlátozásokról” beszélünk, különbséget lehet tenni e jogok élvezete és a tényleges gyakorlásuk között is. Amint azonban ez az alábbiakból kitétnik, a személyhez fűződő jogok munkaviszony esetén kétségtelenül szűkebbek, mint egyébként.

Vizsgáljuk meg közelebbről, mennyiben felel meg a mai szabályozás a fenti felfogásunk szerinti realitásoknak? Működőképesek-e ezek a deklarált személyhez fűződő jogok a **szoftver** esetében általában és ezen belül „**munkaköri**” szoftver alkotásnál? Nem akadályozzák-e a művek társadalmi felhasználását?

A **névjog** illetve gyakorlása a fent részletezett részjogosultságaival a szoftver esetében sem jelent vadonatúj problémát a szerzői jogban. Lényegéből fakad, hogy a névfeltüntetést felhasználási módoként más és más formában, terjedelemben lehet csak gyakorolni. ^{36/} Erre szolgál példaként a művekről szóló közleményekre vonatkozó végrehajtási szabály is: ezekben a szerzőt a közlemény terjedelmétől és jellegétől függően kell megjelölni. ^{37/} Mivel a név „visszavonási”, „levételi jog” az Szjt. 9.§. (1) bekezdéséből is következik s ezt a Vhr. 6.§. (2) bekezdése a már névvel megkezdődött felhasználások körére is értelmezi, nem lehet akadálya annak, hogy a szoftver szerző a felhasználási szerződésben a szoftvernek az ő neve említése nélküli terjesztését engedélyezze. Itt ugyanis nem arról van szó, hogy a szerző érdekének védelmét szolgáló szabálytól térnek el – s így az Szjt. 26.§. (2) bekezdésében ütköznének ^{38/} hanem egy a törvény által adott jog gyakorlásáról. A felhasználó egyébként is „megfelelő módon” kell csak a nevet feltüntetesse (például a dokumentációban). E jog hasonló gyakorlását munkaviszony esetében sem érinti korlátozó szabály.

A nyilvánosságra hozatal joga a szerző legszemélyesebb joga: a mű közönség elé bocsátásáról, erre megéretségéről, befejezettségéről csak saját maga dönthet. Ez a jog azonban lényegéből fakadóan minden egyes mű tekintetében csak egyszeri, – s ha gyakorlásával nem is (hiszen ott van az engedély **visszavonásának** törvényben deklarált joga) – a nyilvánosság elé kerüléssel egyszer s mindenkorra kimerül. Magát a visszavonási jogot viszont az Szjt. a forgalom biztonságának megfelelően rögtön az alapos okból (a Vhr. szerint írásban történő ^{39/}) és kártérítési kötelezettséggel járó visszavonásra korlátozza. Bár az Szjt. kommentárja szerint általában „alapos ok” lehet „a szóbanforgó művek olyan újabb átdolgozása, amely mellett az elfogadott kultúrális-művészi közmegegyezés szerint a korábbi változat visszavonása indokolt”, ^{40/} nem hisszük, hogy ez a szoftver művekre is alkalmazható lenne.

A munkaviszonyban, munkaköri kötelezettségként készült művek nyilvánosságra hozatala, ahogyan ezt a 9.2. pontban már kifejtettük, véleményünk szerint a munkáltatónak való átadással már megtörténik.^{41/} Ez következik egyrészt e jognak a szerzőtől való elszakíthatatlanságából, másrészt a nyilvánosság fogalmából, végül abból is, hogy az átadás egyben a felhasználási jog átszállását is jelenti s általában a kettő – a munkáltató általi **belső felhasználás** és a nyilvánosság – ugyanannak a dolognak két oldala. (Nem mindig, mert elvileg a nem nyilvános felhasználás is szerzői engedélyköteles felhasználás – l. 10.1. pont – és magánmunkáltatónál esetleg tényleg nincs szó nyilvánosságról.) Mindebből két következtetés adódik: az Szjt. 14.§-ának pontatlan szövege módosításra szorul; másrészt a szoftver (és más) szerző a munkáltatónak már átadott mű „szabad felhasználását” szigorúan szerzői jogi szempontból másnak is lehetővé teheti, műpéldány rendelkezésre bocsátásával. Ennek persze egyéb szigorú pl. titokvédelmi és munkajogi akadályai lehetnek.

A visszavonási vagy a további felhasználás betiltására irányú jogot munkaviszony esetére maga az Szjt. zárja ki (Szjt. 11.§), de az Szjt. 9.§. (1) bekezdése és – ennek értelmezéseként – a Vhr. 11.§. (3) bek. 1. mondata a „névlevételi”, „névtelenséghez való joggal a szerzői személyiség védelmének kellő garanciáját nyújtja.

A jogosulatlan megváltoztatás vagy felhasználás tilalmára vonatkozó személyhez fűződő jog az Szjt. szabályaiban egyrészt igen széles, mert nem csak a torzító, csonkító vagy a szerző becsületére és hírnevére sérelmes változtatást tiltja, mint ezt a Berni Unió Egyezmény teszi.^{42/} A Vhr. 7.§-a értelmező szabályai tovább erősítik ezt a szerzői jogot: jogosulatlan a felhasználás például, ha a felhasználó jogosultságának határait túllépve – a művet szélesebb körben, nagyobb példányszámban stb. – használja fel; a felhasználó köteles a szerzőt vagy jogutódját – kívánságára – a felhasználás módjáról vagy mértékéről tájékoztatni. Másrészt, a **jogszerű felhasználás** körében a jogosulatlan tehát tilalmazott **változások** határait a törvény mégis szűkebbre vonja. Az Szjt. 30.§. szerint a felhasználó „a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat” engedély nélkül is végrehajthatja, de a módosítás lehetőségét előbb köteles a szerzőnek megadni. A módosí-

tással kapcsolatos személyhez fűződő jogok széles körét a jogszabály előkészítői azal indokolták, hogy így nem a szerzőnek kell vitatnia, vajjon a megtörtént változtatás a mű előnyére vagy hátrányára szolgált-e. ^{43/} Az Szt. 30.§-át pedig a művek felhasználási forgalmának gyakorlati követelményei kellően indokolják (például zenés színpadi mű az eredeti elképzelésnél kisebb színházban kisebb zenekarral való előadása stb.).

Kérdés, hogy az egyébként „abszolút” megváltoztatási jog Szt. 30.§-beli korlátozása elegendő a szoftver műfaj számára? Itt két szempontból is szűknek látszik a felhasználónak adott lehetőség: egyrészt a változtatási lehetőség szerzőnek való felajánlási kötelezettsége miatt, másrészt e lehetséges módosítások terjedelme miatt. Nem kétséges, hogy a szerzői műveknél általában éppen e két szabály – a korlátozás korlátozásai – garanciális jellegű. ^{44/}

A szoftver azonban sajátos műfaj. A szoftver felhasználás változó körülményeihez kell igazítani, a hatékonyság növelése érdekében át kell dolgozni. Erre a helyi körülményeket ismerő szakemberek alkalmasabbak az eredeti szerzőnél, akinek „becsületét és hírnevét” az ilyen változtatások (ha nem kerülnek a felhasználó falain kívülre) semmiképp nem sérthetik.

A konfliktus megoldására elsőként az a lehetőség kínálkozik, hogy a szerző eleve, a felhasználás engedésekor szerződésben, előre hozzájárul a változtatásokhoz. ^{45/} Ezzel ugyanis a változtatások már „jogossá” válnak, s így nem állítható, hogy a szerző elidegeníthetetlen személyhez fűződő jogáról mondana le. Mindenesetre a jogos változtatások határait igen pontosan meg kellene szabni a szerződésben (l. Vhr. idézett szakaszát e határok túllépéséről!). A megfelelő tárgyú szerződéses kikötések hiánya viszont valóban a szoftver forgalom (felhasználás) zavaraihoz vezethet.

Tekintetbe véve mindezeket a szoftver-szempontokat s azt is, hogy az élet már műfajoknál is, eddig is szükségessé tette a szerző nélküli kisebb változtatásokat (sajtó, film, televízió), helyesebbnek látnánk, ha az Szt. legközelebbi módosításakor a megváltoztatási jogot a 10. §-ban mint elidegeníthetetlen személyhez fűződő jogosultsá-

got a Berni Unió Egyezmény **6 bis** cikke szerinti köree korlátoznánk. Ez az a kör, ahol a szerző személyisége közvetlenül érintett; az attól fizikailag elkülönült mű **egyéb** változtatásai inkább a vagyoni jogokra hatnak ki. A szerző becsületét és hírnevét nem érintő változtatásokat a felek a felhasználási szerződéseikben szabályozhatnák. Az Szt. 30.§-a mint általános értelmező szabály hatályban maradhatna, de azt az Szt. egyes műfajokról szóló részében műfajspecifikus szabály(ok)kal kellene kiegészíteni. Így a **szoftverre** elő kellene írni, hogy „ha a felek a szerződésben másként nem állapodtak meg, a művet a felhasználó a saját műfelhasználási céljaira a szerző engedélye és közreműködése nélkül is megváltoztathatja, de az így keletkező változatot, másodlagos alkotást csak a szerző hozzájárulásával hozhatja forgalomba”. Ilyen – szélesebb vagy szűkebb terjedelmű - szabályok bevezetését más műfajoknál, például az építészeti műveknél is mérlegelni kellene.

A mű megváltoztatására vonatkozó, fenti személyhez fűződő jog **munkaviszonyban** érvényesüléséről a törvény nem, de a Vhr. külön rendelkezik: ha a mű felhasználásának joga a munkáltatót illeti meg, és a művön a munkáltató a munkaviszonyból folyó rendelkezési és irányítási jogával élve **változtat**, de a szerző a változtatással nem ért egyet, a munkáltató köteles a szerző nevének feltüntetését **mellőzni**. (11.§. (3) bek.) Nyilvánvaló ebből, hogy a szoftver „változtatásához” kapcsolódó személyhez fűződő szerzői jogot a munkavállaló-szerző nem gyakorolhatja. A munkáltató a művet tehát üzem, üzleti szempontjai szerint módosíthatja, továbbfejlesztheti, s a megkezdett értékesítési – felhasználási folyamat megszakításától sem kell tartania. A változtatásokat a munkáltató más munkavállalójával vagy kívülálló személlyel is elvégeztetheti. ^{46/} A változtatásokra maga az Szt. 30.§-a is a felhasználást engedő munkáltatót (illetve nyilván: az általa megbízott természetes személyt) kötelezi. Az Szt. „szerző” alatt több más helyen is kifejezett rendelkezés nélkül is annak jogutódját is érti (pl. 13.§. (1) bek. 22. § (1) bek. 34.§.(1) bek. stb.)

A fenti szabályozást tartalmileg indokoltnak, helyesnek látjuk, hiszen „az alá-fölérendeltségi szervezetbe beilleszkedő szerzőnek tudomásul kell vennie a kollektíva

munkarendjét, " 47/ vagyis itt maguk a szerzői jogi jogszabályok kell hogy előtérbe helyezték a munkajogi elveket. A szoftvernél különösen indokolt az is, hogy más személy is elvégezheti a módosításokat, „hiszen különben a szerzőt aligha lehetne áthelyezni vagy más feladattal megbízni és ellentétes szolgálati érdek esetén is jogosult lenne az egyszer már létrehozott programban való állandó közreműködésére.” 48/

Ugyanakkor mi is problematikusnak látjuk ebben a körben a szabályozás módját. 49/ A változtatás engedélyezési jogának élvezete, ha gyakorlását kizárják, valójában lehetetlenné válik, maga a jog is megszűnik. Ezt a csorbát aligha közzörüli ki az anonimitáshoz való **másik** személyhez fűződő jog gyakorlása. A személyhez fűződő jog ilyen korlátozását – véleményünk szerint – csak maga a törvény, s nem a végrehajtási rendelet hajthatja végre. Ha a szerző vagyoni jogainak korlátozása szükségszerű a munkaviszony miatt, akkor ennek konzekvenciáit a vagyoni jogokkal összefonódó személyhez fűződő jogoknál is le kell vonnia a törvénynek. A megoldás az lehetne, ha e kivételes szabályokat az Szt. szintjére emelnénk. Ahogyan a Szellemi Tulajdon Világszervezete szakértői is kifejtették, ilyenkor e módosításokkal a szerzői becsület és hírnevet sem érheti sérelem. 50/ A törvény és a Vhr. által ilyenkor is lehetővé tett névtelenség ugyanis, ha a megváltoztatási abszolút tilalmat csak a **becsület és hírnév** sérelmének körére szabjuk meg (előző javaslatunk), fogalmilag lehetetlenné teszi a becsület, hírnév sérelmét.

9. 4. A munkavállaló szerző vagyoni jogai

Eltekintve most attól a lehetőségtől, hogy a munkáltató az őt megillető felhasználási jogokról a munkavállaló-szerző javára lemond, az Szt. 14.§-a alapján alapvetően három olyan esetcsoport van, amelyben a munkavállaló szerzőt **korlátlanul megilletik a felhasználás engedélyezésének vagyoni jogai:**

- a./ A munkaköri kötelezettségen kívül alkotott művek (kivéve az általunk is háttérterületként elemzett „munkaviszonnal összefüggésben alkotott” műveket

- I. 10.2.pontot –, ahol még az is kérdéses, a mű átadottnak tekintendő-e.
- b./ Lényegében az előzővel fedésben lévő esetkör, amikor az alkotott mű nem a munkaviszony tartalmának megfelelő (például alkalmazott reklámrajzoló dal-szövegei).
- c./ Az Szjt. 14.§. (2) bekezdésben tárgyalt eset, amikor már eltelt a jogszabály által a felhasználás megkezdésére vagy egyáltalán a felhasználásra szabott leghosszabb idő (például könyvkiadásnál 4 év). Ebben a c./ esetben – szemben az előbbiekkal – egy a munkáltatónak már átadott műről van szó.

Az a./ – b./ esetek szoftver művekre is vonatkoznak.

Ugyancsak megilletik a szerzőt a **felhasználás engedélyezésének jogai**, de most már csak bizonyos felhasználási módokra, körben és a munkáltató **hozzájárulási jogával terhelt**, a munkáltatónak átadott mű olyan felhasználásaira, amelyek a munkaviszony tartalma által meghatározott műfelhasználási körön kívülre esnek. (Szjt. 14.§. (1) bek. utolsó mondata). Így például újságíró művének kötetben kiadása, építész tervének nyilvános bemutatása stb. Szoftvernél, mint említettük, ez ma csak igen kivételes felhasználási típusokra képzelhető el.

Az Szjt. előírja, hogy a munkáltatói hozzájárulás csak „alapos okból” tagadható meg, a Vhr. pedig ezt úgy értelmezi, mint a munkáltató jog által védett érdekét „sértő vagy veszélyeztető” felhasználást.^{51/} A munkáltatói beavatkozásnak üzleti érdekek, a művel kapcsolatos versenypozíció megőrzése^{52/} is indoka lehet s önmagában az igen szélesen értelmezett üzemi titok védelme is. Mindkét szempont fontos szerephez juthat a már eleve igen szűk sávban szoftver műveknél is. A hozzájárulás megtagadása persze nem lehet önkényes, ennek gátját szabja a Ptk. joggal való visszaélésről szóló tilalma.^{53/} A Ptk-ban itt említett „különös méltánylást érdemlő magánérdek” lehet bizonyos műfajokban – pl. építészet – akár a szerző közvélemény előtt ilyenkénti meg- és elismertetése is.

A harmadik nagy tényállás csoport, ahol a munkavállaló- szerző vagyoni érdekei szerzői jogi elismeréséről beszélhetünk, pontosan az előbbieket után fennmaradó, vagyis a 9.2. pontban elemzett tényállások. Ilyenkor a felhasználás vagyoni értékű joga a munkáltatóra száll át, a munkavállalónak csak bizonyos esetekben a munkabér melletti díjrészesedési követelése van. Az alábbiakban erről a szoftver műveknél kiemelkedő társadalmi fontosságú díj követeléséről lesz részletesebben szó.

Az Szjt. Vhr. 12.S. (1) bek. szerint ha a munkáltató a munkaköri kötelezettségként készült, s neki átadott szoftver műre harmadik személlyel felhasználási szerződést köt, a szerződés alapján neki járó szerzői díj egy része a munkavállaló szoftver szerzőt illeti meg. Látható, hogy a szabály kivételes jellegű, a díjigény nem mindenféle, hanem csak úgynevezett külső felhasználás esetén jár, vagyis ha a munkáltató a szoftverre harmadik személlyel köt felhasználási szerződést. Erről a díjigényről viszont lemondani sem lehet: a szerzőt önmagával szemben is védi a Vhr. egyoldalúan kógens szabálya. ^{54/}

A jogszabályból és a szoftver bírói gyakorlatból ^{55/} is egyértelműen látszik, hogy a külső felhasználó, a szoftver létrehozását, elkészítését megrendelő is mindig „harmadik személy” a munkáltató-munkavállaló kettőshöz képest azaz nem szükséges ismételt felhasználás. ^{56/}

A felhasználás, a felhasználási szerződések fogalmát már említettük; itt csak arra utalunk, hogy ilyen „díjalapító”, harmadik személlyel kötött felhasználási szerződés, „külső felhasználás” például a más polgári jogi szerződéstípus keretében szoftver létrehozására, átadására (is) irányuló szerződés, illetve szoftver-átadás is (pl. kutatás-fejlesztési szerződés). Így foglalt állást a Legfelsőbb Bíróság is. ^{57/}

Ugyanígy „külső” felhasználás az a jogviszony is, amely saját szoftverrel külső megbízó részére adatfeldolgozásra irányul. E jogi kapcsolat lényege ugyanis a külső megbízó szempontjából a szoftver felhasználásának lehetősége, s ehhez képest másodlagos, hogy a megbízó üzemében, a saját dolgozóival vagy éppen a szoftver-tulajdonos megbízott cég fedele alatt, annak dolgozói közreműködésével történik.

Az Sztj. Vhr. 12.§-ából nyilvánvaló és a korábbi bírói gyakorlat ^{58/} is mutatja, hogy a szerzői díjból részesedést csak a munkáltató visszterhes felhasználási szerződesei alapítják meg. Más kérdés, hogy a visszterhesség fogalmát szélesen kell értelmezni s ha a felhasználási szerződés bármilyen vagyoni értékű ellenszolgáltatást helyez kilátásba, az már a szerző díjrészesedési követeléséhez vezet. Egyes műfajokban van is ilyen gyakorlat: például bizonyos filmek, televíziós alkotások vetítési, sugárzási jogai „ingyenes” átengedése szokásos annak tudatában, hogy a külföldi gyártó, sugárzó szervezet is hasonlóan szokott eljárni. Megítélésünk szerint itt a hosszabb időszakot is egységesnek kell tekinteni és az ügyletet csereszerződésnek, vagyis harmadik személlyel kötött visszterhes felhasználási szerződésnek kell minősíteni. A díjrészesedés jogszabályi feltételeiről szólva végül egyet kell érteni azzal a nézettel, hogy ezek a szerzői jogunk elvi fontosságú szabályai és így helyük nem a Vhr-ben, hanem magában a törvényben lenne. ^{59/}

A munkavállaló szerző vagyoni jogai megítélésénél következő alapvető kérdés a munkavállalói szerzői **díjrészesedés alapja**. A jogszabály szerint a munkáltató által elért **szerzői díj** egy része illeti a munkavállaló szerzőt, esetünkben a szoftver alkotót, vagyis ez a munkavállaló külön díjazásának **számítási alapja**. Kérdés, **mi tekintendő szerzői díjnak**, hiszen a szoftver előállítása nem csak szellemi (szerzői) ráfordítással, hanem jelentős költségekkel – gépidő stb. – is jár, másrészt a szoftver felhasználási szerződésekben gyakran e szellemi terméken kívül másról – dologátadásról, szolgáltatásról (például: telepítés, és adaptálás, leporello, „rászervezés”) is szó van.

A „mű” előállítása a szoftver mellett más műfajban is járhat igen jelentős anyagi ráfordításokkal, pl. a képzőművészetben, filmgyártásban. Mégis, ezekben az esetekben is pl. a szoborért kapott teljes vételár, a film terjesztésért kapott teljes ellenérték szerzői díj. A szobrász, a filmgyár a teljes szerzői díj után fizet jövedelemadót, nyereségadót. Ebből is látható már, és ezt a bírói gyakorlat is kifejezetten megerősítette, hogy a munkavállaló szerzőt **megillető részesedés díjalapjának** a szoftver felhasználási, szolgáltatási szerződésekben **kikötött teljes ellenértéket kell tekinteni**. A munkaviszony keretében alkotott szoftver esetében ugyanis az Sztj. Vhr. 12.§. (1) bekezdése figyelem-

mel van arra, hogy a szoftver szerző a művet a munkáltató eszközeinek, szellemi erőforrásainak felhasználásával, a munkáltató költségére és kockázatára, munkabér ellenében alkotja, ezért illeti meg a munkavállalót a szerzői díjnak csupán bizonyos hányada díjként. 60/

Az árbevételből tehát nem vonható le a gépidő költsége, az adóteher, a bérköltségek stb. A vállalati ráfordításokat inkább a mérték, a százalékos arány megállapításánál kell figyelembe venni (erre bizonyos körben utal is a jogszabály) s így nem a díjalap, de a díjmérték munkáltatói szabályozásával kell az alkotóteljesítménnyel, az ösztönzéssel és a munkahelyi bérviszonyokkal összhangban lévő díjazást kialakítani.

Más kérdés természetesen, hogy ha a szerződés a szoftver mellett más szolgáltatására is irányul, ennek ellenértéke — már a szerződésben! — elkülönítendő. Saját szoftverrel való adatfeldolgozás esetén a gépidő szokásos díja (a gép bérleti díja) ugyancsak elkülöníthető, hiszen a külső megbízó, ha a szoftvert átvenné és maga futtatná, alkalmazási-futtatási költségeket nyilván nem fizetne. (Itt tehát nem a létrehozatalhoz szükséges gépidőköltség elkülönítéséről van szó!) Amennyiben a szerződés a szoftver mint szellemi alkotás felhasználási díját nem választaná el a szerződés szerinti egyéb áruk, szolgáltatások ellenértékétől, akkor ezt — a munkavállalói díjazás céljaira — belső kalkulációval kell megtenni. Ennek során a vállalat átlagos ráfordításáival, nyereség-kulcsával kell számolni. Ez a gondolatmenet alkalmazhatónak látszik más költségigényes műfaji körbe tartozó felhasználási szerződéseknél is, például az építészeti tervezési szerződéseknél. Ugy tűnik, „nincsen elvi akadálya annak, hogy a tervezési díjban a vállalkozó külön érvényesítse az esetleges szerzői díjat.” 61/

A munkavállaló szerzői díjrészesedése mértékénél az Sztj. Vhr. 12.§. (1) bekezdése különbséget tesz aszerint, hogy a műre esetünkben a szoftverre, vonatkozó felhasználási szerződések kötése a munkáltató **feladatkörébe** tartozik-e. Ha igen, a díj mértéke az egyébként irányadó 60-80, szoftvernél 10-30 %-nál kisebb is lehet. (Az alap, mint láttuk, a szoftver termékre vonatkozó árbevétel.)

A „feladatkör” fogalmának meghatározása, s így különösen „működési kör”-től való elhatárolásának kérdése vitás a jogirodalomban. Feltétlenül egyet kell érteni **Csillaggal**, hogy a „működési kör” semmiképpen nem szűkebb fogalom, mint a „feladatkör.”^{62/} Sőt máris leszögezzük, hogy véleményünk szerint a gyakorlatban általában szélesebb annál. Ugyanő kifejti, hogy gazdálkodó szervezetek körében — tehát a most tárgyalt összefüggésben — a feladatkörnek valamiféle a „célok szférájába tartozó” értelmet is lehet tulajdonítani, de ezt nem tartja kielégítő válasznak. A továbbiakban a munkaviszony tartalma által meghatározott (a felek által a munkaszerződés megkötésekor figyelembe vett) működési kör és a feladatkör közé lényegében egyenlőségjelet tesz és ebből arra a következtetésre jut, hogy szerzői díjrészesedési követelés csak a „működési körön” kívüli felhasználások esetén keletkezik.^{63/} Ez a szerző gazdasági érdeke és az Szjt. értelmezése alapján is eredményében elfogadhatatlan gondolatsor. A működési körön kívüli felhasználás joga már eleve nem a munkáltatóé, ilyenkor a szerzőnek nem díjrészesedési, hanem — ugyan a munkáltató hozzájárulásától függő — engedélyezési joga van.

Ugy véljük, a „működési kör” nem tévesztendő össze az annál szűkebb „feladatkörrel”, ami a **szokásos, az alapító szabályok szerinti célt** szolgáló ügyletkötési gyakorlatot jelenti.

Ez a feladatkör például egy iparvállalatnál a szoftvert vagy iparművészeti alkotást is magában foglaló gyártmány értékesítése, míg egy kutatóintézetnél a kutatási eredmények létrehozása alapján a publikálás. Ugyanakkor a munkaviszony tartalmából következhet, hogy a felek a munkaszerződés megkötésekor, a mű átadásakor tudatában voltak: az iparvállalat **esetenként** tervek kiállításokat is rendez és dokumentum köteteket is kiad, a kutatóintézet pedig a kutatási eredményként létrejött szoftverművek példányonkénti értékesítését is végzi. Az elsőként említett felhasználási körben („feladatkör”) a díjazás 10 ill. 30 % alatt is lehet, a másodikban pedig 10-30 illetve 60-80 %.

Mindezt a szoftver művekre konkretizálva azt mondhatjuk, hogy a szoftver felhasználási szerződések kötése akkor tartozik a munkáltató feladatkörébe, ha azt kifejezetten

ilyen termékek, alkotások előállítására, forgalmazására, értékesítésére hozták létre. Az eligazítást az alapító jogszabály vagy intézkedés, illetve az alapszerződés szövegében kell keresni, esetenként irányadó a Szervezeti és Működési Szabályzat is. Az eddigi bírói gyakorlat szerint e rendelkezések szövegét értelemszerűen, a változott körülményeknek megfelelően kell alkalmazni: a Legfelsőbb Bíróság egy eredetileg mérőműszerek gyártására alapított gazdálkodó szervezetnél a feladatkörbe esőnek tekintette a műszereket irányító, azokkal együtt értékesített szoftverek terjesztését, eladását is. ^{64/}

A munkavállalói szerzői díj **konkrét mértékének** meghatározása az említett 10-30 % között vagy – a másik esetünkben – az alatt, a munkáltató joga és egyben feladata. ^{65/} Az ellenkező értelmezést, miszerint alapjában polgári jogi járandóságról lévén szó annak mértékét is csak a felek megállapodása határozhatja meg, ^{66/} az Szjt. Vhr. szövege egyáltalán nem támasztja alá. A Vhr. 12.§. (1) bek. utolsó mondata szerint „ . . . a munkáltató a mű szerzőjének díját . . . mértékben is meghatározhatja.” Ennek módjára, szempontjaira a munkavállalói szoftver szerzői szabályzatról szólva alább még kitérünk. Itt csak annyit, hogy a Legfelsőbb Bíróság leszögezte: számottevő munkáltatói ráfordítás hiányában a munkavállaló szerzői díjrészesedése akkor is lehet 10 százaléknál több, ha a felhasználási szerződés megkötése a munkáltató feladatkörébe tartozik. ^{67/} A „feladatkör” és a jelentősebb ráfordítás megléte a 10 % alá csökkentés lehetőségének tehát **együttes feltétele.** (Szjt. Vhr. 12.§. (1) bekezdése harmadik mondata.)

Végül szükségesnek látszik tisztázni a munkavállaló szerző vagyoni jogainak körében az alábbi kérdéseket is.

- a díj megosztása több szerző között;
- a „közreműködők” díjazása;
- a díjrészesedés esedékessége;
- a bírósági megtámadás lehetősége;
- az elévülés.

A szoftver a munkaviszonyban is többnyire kollektív alkotás eredménye, tehát a 10-30 %-os (vagy alatti) szerzői díjrészesedés is **több szerző** között oszlik meg. Kérdés, **hogyan milyen arányban?**

Amennyiben a munkaadó több munkavállalóját együttesen bízta meg az egész szoftver, annak minden fázisa elkészítésével, úgy a szoftver olyan közös műnek minősül, ahol a díjrészesedés hacsak a szerzők egymás között másképpen nem állapodtak meg – fejenként egyenlő arányban illeti meg az alkotókat. Abban az ugyancsak gyakori esetben viszont, amikor a szoftver alkotás egy-egy fázisának (rendszeranalízis, rendszerterv, diagram, stb.), elvégzésére más-más személyek, illetve csoportok kapnak megbízást, e személyek illetve csoportok között a részesedés arányát – hacsak az egyes fázisok elkészítői egymás között másképpen nem állapodtak meg – véleményünk szerint a munkáltató állapíthatja meg. Ennek alapján a munkaadó feladatkielölő, irányító, ellenőrző pozíciója.

Megjegyzendő, hogy szerzői díjrészesedés mindenképpen csak a szoftver létrehozás alkotói jellegű szakaszaiban közreműködőnek, vagyis az alkotóknak, szerzőknek jár. Igen ám, de a szoftverek végső formájának kialakítása, dokumentálása, értékesítése gyakran nagyban függ az úgynevezett **közreműködőktől** (nem – szerzőktől) is. Hogyan lehetne őket is ösztönözni? A szerzői jog területén erre nincsen olyan, intézményesített forma, mint az iparjogvédelmi „közreműködői díjazás”. Bizonyos esetekben mégis található megoldás. Ha a szoftver kivételesen megfelel az újítás kritériumainak is, párhuzamos jogvédelem is megvalósulhat, ^{68/} s így a közreműködő is díjazható. (Az alkotó díjazásának mértékénél tekintettel lehet lenni a másik jogcímen már kifizetett díjra.) A vállalati gazdálkodási rendben működő kutatóhelyeknél enélkül is adott lehetőség az ún. **haszonrészesedési megállapodások** kötése: együttesen rendezni lehet a munkavállaló szoftveres szerzői díjrészesítését és a saját, illetve akár a felhasználó vállalatnak a hasznosításban közreműködő dolgozói részesítését is. ^{69/}

Végül pedig sehol sincs annak jogszabályi akadályja, hogy a dolgozók egymás közt polgári jogi – tehát a munkáltatótól, munkajogtól, szerzői jogtól független – szerződéseket kössenek a szoftver létrehozásában, értékesítésében való együttműködésre, s ennek

alapján a szerző aztán a munkáltatótól megkapott, jovedelemadóval már csökkentett szerzői díjából közvetlenül részesítse a közreműködőket.

A szerzői díjbani részesedésre irányuló követelés a munkavállaló szoftveres javára akkor születik, amikor a munkáltató a szoftverre megkötötte a felhasználási szerződést. A díjbani részesedés akkor válik esedékessé, tehát akkor igényelhető, ha a szoftver ellenértéke, a szerzői díj beérkezett a munkáltatóhoz és ettől számított 8 nap eltelt. Ehhez két pontosítás, illetve értelmezés kívánkozik. Az Szjt. Vhr. 12. §. (1) bekezdés szerint a kifizetés határidejét a munkáltató az általában érvényes 8 napon túlra is kitolhatja, illetve feltételhez kötheti. Ennek a munkaszerződésben „vagy más alkalmas módon” kell megtörténnie – tipikusan a „szoftver szerzői szabályzatban”. A „feltétel”, amihez a kifizetést kötni lehet, nyilván nem állhat ellentétben a szerzői díjazás jogszabályi feltételeivel, sőt nem lehet a szerzőtől további érdemi teljesítést megkívánni sem. A feltételek és a hosszabb kifizetési határidők megszabásának lehetőségét a jogalkotó csak a szoftver sajátosságai miatt adta: az adatellenőrzés, adatgyűjtés, egyáltalán a szerzői díjrészesítési határozathozatal itt hosszabb, bonyolultabb folyamat, mint általában az egyéb műfajoknál.

Fontos kérdés, hogy a munkáltató általi díjmegállapítás **megtámadható-e bíróság előtt a mérték tekintetében?**

Ha a munkáltató egyáltalán nem hajlandó szerzői díjat fizetni, a díjfizetési (részesítési) kötelezettséget megállapító bíróság nyilván a kötelezettség, díj mértékét is megállapítja. Ennek során – szemben a munkaviszonyon kívül létrejött művek jogosítatlan felhasználásáért szokásosan a tarifák **maximumában** megállapított díjjal – a bíróság az eset körülményeit mérlegelve jár el és a konkrét ügyben indokolt arányt, de semmiképpen **nem automatikusan a felső határt** állapítja meg.^{70/} (Ennek oka abban is rejlik, hogy itt nem a szerző kizárólagos jogának megsértéséről, hanem csak díjigényéről van szó.)

Bonyolultabb a helyzet, ha a munkáltató pontosan megállapította a szerzői díjat, a szerző azonban a mértékét túl **alacsonynak** tartja. Ha ez a díjmegállapítás egy olyan szoftver

szabályzattal összhangban történt, amelyet az egyedi munkaszerződésnek kiegészítései is megerősítettek, véleményünk szerint – nem csak hogy egyoldalú döntés a Vhr. alapján, de akaratmegegyezés is fennforogván – nincs jogi lehetőség arra, hogy a bíróság a díjmértéket megváltoztassa. Ha viszont egyedi, ilyen előzmények nélküli igen alacsony díjmegállapítás volt, a munkavállaló-szerző ez ellen esetleg eredményesen tiltakozhat a bíróságnál, de csak a Polgári Törvénykönyv által tilalmazott joggal való visszaélésre hivatkozva, ami meglehetősen kényes és kivételes eszköz. ^{71/}

A díjrészesedésre való igény az esedékességtől számított 5 év alatt követelhető, **csak ez után évül el**, minthogy itt nem „munkaviszonyból folyó igényről” van szó, (ahol ez az idő csak 3 év lenne) hanem szerzői díjigényről. Emellett érvényesek az elévülést felfüggesztő és annak újrakezdésére vonatkozó polgári jogi szabályok is. ^{72/} Jelentősége van tehát annak, hogy mikor szerzett (vagy kis gondossággal szerezhett volna) tudomást a szerző a harmadik személlyel megkötött szerződésről, s annak nyomán az ellenérték beérkezéséről. Nincs viszont jelentősége annak, hogy a munkaviszony esetleg időközben megszűnt. A díjért természetesen a szoftver-szerző jogutóda is felléphet.

9.5. A szoftver szerzői jogi szabályzatok

A gazdálkodó szervezetek szoftvereiről nem csak a most tárgyalandó szerzői jogi szabályzatok szólnak. A számítástechnika egyre szélesedő alkalmazása miatt, és mert egyes részterületeken a jogszabályok is előírják, a gazdálkodó szervezetek a szoftver előállítás, beszerzés, kezelés, saját felhasználás és értékesítés körében **más külön szabályzatokat**, belső utasításokat is alkotnak, amelyek egyértelmű, kötelező eligazítást adnak a szervezeti és eljárási kérdésekben. Ilyen például a szoftverrel kapcsolatos vállalati tevékenységek tervezése és végrehajtása, ^{73/} a szoftverek nyílvántartási rendszerre és működtetése ^{74/} a számítástechnikai rendszerek titok- vagyon- és tűzvédelmi szabályzata ^{75/} valamint a selejtezés és leltározás.

A munkaviszonyban készült szoftverek munkahelyen belüli szerzői jogi kérdéseinek rendezésére munkahelyi szabályzat (a továbbiakban: Szabályzat) készítését a jogszabály tulajdonképpen nem teszi kötelezővé. Az Szt. Vhr. 11. §. (1) bekezdése csupán azt írja elő, hogy a szerző munkakörét és a munkáltatót megillető jog terjedelmét kell írásban rögzíteni. Mégis az egyes szoftverek jelentős értékére, a szoftver fejlesztés népgazdasági jelentőségére (alkotók ösztönzése!) valamint a szoftver műfaj számos sajátosságára tekintettel indokolt, hogy **mindenütt, ahol rendszeresen hoznak létre és értékesítenek szoftvereket, készüljön átfogó szabályzat** a munkavállaló szoftver alkotók szerzői jogaival, díjával összefüggő kérdésekről.

A szoftver szabályzatnak éppen az alapul fekvő jogviszony kettőssége folytán kettős jellege van. Munkajogi elemei miatt kiadásához a szakszervezet munkahelyi szervének egyetértése is szükséges, mert ez „a munkáltatót vagy nagyobb egységeit érintő, a munkaviszonyra vonatkozó, de kollektív szerződésben (munkaügyi szabályzatban) nem szabályozott általános jellegű kérdések rendezése”-t jelenti (Munka Törvénykönyve, 13.§. (2) bekezdése). Ugyanakkor a szoftverre vonatkozóan a szerzői jog (s mögötte: a polgári jog) körébe eső jogokról is szó van, így bizonyos mértékig a Szabályzat mellérendelt jogalanyok közötti megállapodásnak minősül. A Szabályzatot ezért ki lehet adni a kollektív szerződés (munkaügyi szabályzat) külön részeként vagy akár az újítási szabályzat mellett is. Annak ellenére, hogy a kollektív szerződést, munkaügyi szabályzatot a dolgozókat képviselő szakszervezeti munkahelyi szerv köti meg, ^{76/} már csak a nem százszázalékos szakszervezeti tagság miatt is feltétlenül szükségesnek látszik, hogy az ilyen módon kiadott „kollektív” szoftver szabályzat **mellett** minden egyes szoftver szerző munkavállaló munkaszerződését egészítsék ki a felek a szabályzatra hivatkozó (és a munkakört azonosító) megállapodással. A legmegnyugtatóbb mégis a minden érdekelt által aláírandó szoftver szabályzat **külön** kezelése. A szabályzatok fontos előkérdése a szerzői jogdíjrészesedés és a gazdálkodó szervezet prémiumrendszere viszonyának tisztázása is.

A szoftver szerzői jog szabályzatok szükséges tartalmából a következő fontosabb kérdéseket emeljük ki: ^{77/}

- 1./ A munkáltatóra átszálló felhasználási jogok mindenféle (vagy ha nem: milyen) felhasználási módokra vonatkoznak;
- 2./ Melyek azok a munkakörök, amelyekben a szoftver létrehozása mindig munkaköri kötelezettség. Ezt természetesen a gazdálkodó szervezet konkrét adottságainak megfelelően kell kitölteni. Ha az érintett munkaköröket túl szélesen vonnánk meg, ezzel esetleg olyanoknak is juttatnánk szerzői díjrészesedést, akiknek teljesítménye nem alkotói jellegű, így erre a jogszabály szerint nem jogosultak. A túlságosan szűkkörű felsorolás pedig ahhoz vezethet, hogy a munkáltatói eszközökkel szoftvert alkotók közül némelyek az elkészült szoftvereikkel teljesen szabadon a gazdálkodó szervezettől függetlenül rendelkezhetnek majd.
- 3./ Mely szerződések minősülnek a gazdálkodó szervezetnél „harmadik személlyel kötött felhasználási szerződésnek” (széleskörű példálózó felsorolás; utalás az esetleges csere-szerződésekre stb.)
- 4./ Utalás a munkáltató feladatkörét meghatározó forrásokra.
- 5./ A munkavállalói szerzői díjrészesedés mértéke, a konkrét összeg megállapításának módja. Ez utóbbi lehet a jogszabályi „től-ig” határok közötti díjmegállapításnál általában érvényesítendő elvek felsorolása, de lehet olyan részletesen kidolgozott szabályzat is, amely a megállapítás több elemét és az azokhoz kapcsolódó, a jogszabálynál részletesebb tarifákat is előre tartalmazza (esetleges degresszívítás az árbevételhez igazodóan, az értékesítéssel kapcsolatos költségek arányos figyelembe vétele, export ösztönzés százaléka, a létrehozás költségeihez igazodás százalékos arányai).
- 6./ A díjmegállapítás eljárási szabályai (illetékes szervezeti egység, döntéselőkészítés, bejelentés-kezdeményezés, adatközlés, döntési határidők, jogorvoslat, kifizetési határidők stb.)
- 7./ Egyes gazdálkodó szervezeteknél — például a kutatóintézeteknél — ez a Szabályzat kiterjedhet a szoftver művek mellett **egyéb szerzői alkotásokra** — például tanulmányokra — is.^{78/} Az is elképzelhető, hogy a munkaviszonyban, munkaköri kötelezettségként készült szoftver mellett — gyakorlati okból — itt tárgyalják a

szoftver felhasználási szerződések munkavisztonnyal össze nem függő egyes kérdéseit is (felhasználási szerződések tartalma; árképzés; ellenőrzés stb.).

Jegyzetek a 9. Fejezethez

1. **Timár**, 451. o.
2. Az így kialakult ellentmondásos gyakorlat 1. **Alföldy**, 32. o., **Benárd** (1962), Géczy K.-ra hivatkozással 111. o.
3. **Benárd** (1962), 111. o.
4. Szjt. Vhr. 2. §.
5. Szjt. 11. és 14. §-ok, Vhr. 11-12. §-ok.
6. Szjt. 26.§. (2) bek., Vhr. 40. §. Ez a szabályozási megoldás összhangban van a Szellemi Tulajdon Világszervezetének a kérdéssel foglalkozó Kormányszakértői Bizottsága többségi véleményével. (Genf, 1986 jan. 27-31.) Copyright, 1986 márc. 72. o.
7. Szjt. Indokolása.
8. **Világhy** (1960), **Benárd** (1962), **Hágelmayerné**, **Batta** (1962)
9. **Világhy** (1960) 159. o.
10. U.o.
11. **Batta** (1962) 164. o.
12. **Világhy** (1960) 160. o., (1978/1. 89. o.)
13. Vhr. 12.§.
14. L. Szjt. Indokolását a törvény I. fejezetéhez.
15. A 17/1975 (VI.14.) MT. sz. rendelet 205.§-a és a 3/1975 (VI.4.) SZOT szabályzat jelenleg hatályos 140.§. (2) bekezdése.
16. Főv.Bír. 2.P. 20604/1988/4. A jövedelemadó jogszabály: 1987. é. VI. tv. 5.§. és bek., 6.§.
17. **Csillag**, 150. o.
18. **Sólyi**, 282. o.; **Lontai** (1986) 56.o.

II.

19. **Csillag** javaslata. 150. o.; a Fővárosi Bíróság egy újabb ítélete. 2.P.20604(1988)4.
20. A szerzői jog kézikönyve, 129. o. (**Benárd**)
21. Nem így **Sólyi**, aki szerint helyesebb e kérdéseket is a munkaszerződésben tisztázni. 282. o.
22. **Világhy** (1960) 160. o.; **Hágelmayerné**, 138. o.
23. **Világhy** (1960) 160. o.
24. Ptk. 4.§. (1) bek.
25. Mt. 3.§.
26. Szjt. 27.§.
27. 18/1988. (VIII.24.) MM sz. r. 3.§.
28. Ilyen értelmezést, korlátot javasol a Szellemi Tulajdon Világszervezete is. L. 6. jegyzet, A/2 (1) szabályminta, 29-30. pontok. **Boytha** (1974) is a munkaviszony tartalma és a munkavállaló tevékenységi (működési köre) közé egyenlőségjelet látszik tenni. 44. o.
29. Ilyen értelemben lát korlátot **Csillag** is a munkáltató felhasználása előtt, noha ő ezt a „működési kör” fogalomból vezeti le. 158. o.
30. **Sólyi** általában javasolta bevezetni a például 4 éves időbeli korlátozást. 282.o.
31. Szjt. 11.§.
32. **Világhy** is ezt javasolta (1960) 159. o.
33. WIPO-UNESCO 31. pont.
34. **Benárd-Boytha** 77.o.; **Boytha** (1974) 37. o.
35. **Benárd** — **Boytha** 78. és köv. o.
36. A szerzői jog kézikönyve, 102. o. (**Benárd**)
37. Vhr. 6. §.
38. **Sólyi** így látta, 284. o.

III.

39. Vhr.8.5.
40. **A szerzői jog kézikönyve, 109. o. (Benárd)**
41. Ezzel ellentétes **a szerzői jog kézikönyvének álláspontja. 132. o. (Benárd)**
42. Az 1975. év. 4. tvr-rel kihirdetett Egyezmény 6. bis. cikke.
43. **A szerzői jog kézikönyve 106. o. (Benárd)**
44. **A szerzői jog kézikönyve 1084. o. (Bénárd)**
45. Ezt **A szerzői jog** közikönyve is jogszerűnek látja. 107. o. **(Benárd)**
46. Az ellenkező értelmezés, mint ennek kifejtője, **Csillag** is megjegyzi életszerűtlen. 178. o.
47. Benárd (1962) 113. o.
48. Lowenheim (1985) 32. o.
49. Csillag 180. o.
50. A Szellemi Tulajdon Világszervezete, 1.6. jegyzet, 39. p.
51. A Vhr. 11.5. (2) bek.
52. **A szerzői jog kézikönyve 131. o. (Bénárd)**
53. Ptk. 5.5. bek., Sólyi 283. és 1. előző jegyzet.
54. Vhr. 40. §.
55. Legf.B' r. Pf. III. 20.197;1985.
56. **Csillag Gy.** is így látja az építészeti tervezési szerződések tekintetében, 163. o.
Ellentétes véleményen pl. **Rátonyi**
57. Legf. Bír. Pf.III.20.197/1985.
58. Föv. Bír. 25.P.23.929/1972.
59. **Csillag** 165. o.
60. Pf.IV.20417/1982, Legf.Bír. Pf. III.20197/1985. sz. ítéletek.

IV.

61. Csillag 166.o.
62. U.o.
63. Csillag 161. o.; ugyanakkor más helyen a 169. oldal 40.5. pontban leszögezi, hogy a „harmadik személynek feladatkörben eljárva engedélyezett felhasználási jog esetében is tartozik valamilyen összeget fizetni (a munkáltató) a . . . szerzőnek.”
64. L. 59. jegyzetet.
65. Sólyi 283. o., A szerzői jog kézikönyve 133. o. (Benárd)
66. Csillag 168. o.
67. Legf. Bír. Pf. III.20197/1985.
68. Szjt. Vhr. 1.§. (2) bek.
69. 81/1982 (XI.30) PM sz. r., 60005/1983 (Pk.9) PM IV. iránymutatás
70. Pf. IV. 20417/1982. sz. ítélet; A szerzői jog kézikönyve, 133. o., a minimum megállapítását látná helyesnek, abban az esetben, ha a feladatkörön kívül értékesítésről volt szó.
71. A Ptk. 5. §.-a.
72. Ptk. 326, 327. §-ok.
73. Itt többek között figyelembe veendő: a KSH elnökének 2/1986 (XII.28.) KSH sz. rendelkezése a Számítástechnika-alkalmazási Termékek Jegyzékének alkalmazásáról.
74. Lásd — többek között — a Számítógép Programok Egységes Dokumentálási Rendjéről Szóló MSZ 7810/1-80-at és a KSH szabványokat.
75. 1/1981 (I.27) BM sz. r. és a KSH vonatkozó irányelvei.
76. Mt. 10.§.
77. Részletesen 1. Gyertyánfy — Perjés 45. oldaltól: Minta a Szoftver Szerzői Jogi Szabályzatra (Gyertyánfy)
78. Így az MTA 2/1977 (AK 5) MTA-F sz. ut is.

10. Fejezet. A szerző vagyoni jogai; e jogok korlátai valamint gyakorlati érvényesítése

10.1. A szoftver szerzői jogi felhasználása

A szerző vagyoni jogainak lényege a kizárólagos jogosultság arra, hogy a mű felhasználását engedélyezze. A „felhasználás” — lévén a szerző személyiségéhez elválaszthatatlanul kapcsolódó szellemi, nem — anyagi teljesítményről szó — nyilvánvalóan nem a köznap értelemben (elhasználás, elfogyasztás, fizikai használat) értendő, hanem a szerzői jog saját fogalomrendszerében. Az Szjt. a felhasználást mint vagyoni jogot mégis egy ún. generálklauzulával biztosítja a szerző részére, amikor további részletezés nélkül kimondja: „A mű **bármilyen** felhasználásához — ha a törvény eltérően nem rendelkezik — a szerző hozzájárulása szükséges.”^{1/} Ennek indoka, hogy a felhasználási módokat igen nehéz lett volna minden részletükben pontosan meghatározni és hogy így a technika fejlődésével születő új felhasználási módok is azonnal a törvény hatálya alá esnek.^{2/} Az Szjt. vonatkozó 13.§.-ának fontos, a továbbiakban összefüggéseiben itt nem tárgyalt része a törvényi vélelem is a szerzői hozzájárulás visszterhes voltáról.

A Vhr. értelmező szabálya szerint „felhasználáson az Szjt. alkalmazásában azt a folyamatot kell érteni, amely a művet vagy annak részletét a nyilvánossághoz közvetíti.”^{3/} A felhasználási szerződések főszolgáltatását is úgy határozza meg **Világhy**, hogy „az alkotásnak a nyilvánossághoz való közvetítésében” áll.^{4/} **Palágyi** erről a szabályozási módról, amelyet lényegében a francia jog is alkalmaz, még régi jogunk alapján állva úgy vélte, hogy ez a „tulajdoni felfogás folyamánya.”^{5/} Ez nyilvánvaló túlzás, hiszen „a minden hasznosításhoz való jog” a személyhez fűződő jogokból is levezethető: a mű a szerzői személyiség része, azzal — törvényi kivételektől eltekintve — minden összefüggésében csak ő rendelkezhet. Erkölcsi szempontból sem közömbös a szerző számára, hogy műve kihez jut el, azt ki „használja”.

Kérdés, hogy a szoftver mű **tipikus**, gépben való fizikai használata, valamint másolása a fenti értelemben „felhasználás”-e, releváns-e egyáltalán az Szjt. szempontjából. A szoft-

ver tipikus használata a saját gépi futtatás; az esetek nagy részében a művet a felhasználó a megbízott fejlesztő szerzőtől (gazdálkodó szervezettől) szerzi be, amikor is nincsen közbeiktatott műköztető szervezet. A nyilvánosság egyébként az egységes-magyar bírói gyakorlatban „a családiasságot, háziasságot meghaladó személyi kör”.^{6/}

A szoftver példányonkénti forgalmazása jogunkban nem vitásan beillik a szerző hozzájárulásától függő felhasználások körébe.

Mielőtt megkíséreljük értelmezni a felhasználás fogalmát jogunkban a szoftver összes használati módjára, vessünk egy pillantást régebbi jogunkra és a külföldi megoldásokra.

Az 1921.é. LIV. tc. a régi szerzői jogunkról a szerző vagyoni értékű jogosítványait az egyes felhasználási módok műfajonkénti kimerítő felsorolásával határozta meg. Így a szerzőt megillette például az írói mű többszörözésére, közzétételére és forgalomba helyezésére a kizárólagos jog.^{7/} A „többszörözés” alatt olyan példányok előállítását értették, „amelyek a művet akként rögzítik, hogy azok a mű időbelileg többször egymás után való érzékelését teszik lehetővé.”^{8/} A magyar elméletben már Balás P. rámutatott, hogy a vagyoni jogosítványt kettősség jellemzi: egyrészt a szellemi alkotást hordozó természeti tárgyra, másrészt a hordozott értelemre, tartalomra vonatkozik.^{9/} Szerinte a „többszörözés” tulajdonképpen csak előkészítő jellegű tevékenység a szellemi alkotás értékesítésére.^{10/} 1970 előtti jogunkban azonban mégiscsak önálló felhasználásként szerepelt a nyilvánosságtól, közvetítőtől független magáncélú többszörözés is.

Az amerikai szerzői jog a mások számára tiltott felhasználási módok kizárólagos felsorolásával, negatíve írja körül a szerző jogait.^{11/} A törvény fogalom meghatározásait – műpéldány, kiadás – olyan szélesen alkották meg, hogy az fogja át a számítógépbeli többszörözést és a programok tulajdonát ruházását is.^{12/} A törvénymódosítás 1980-ban nyilvánvalóvá tette, hogy a tárgyi kód gépi többszörözése és a program futtatási célú átdolgozása a szerzői jog szempontjából „másolás-többszörözés”, illetve „átdolgozás”.^{13/}

A **szovjet** szerzői jog a szintén a kizárólagos felsorolás technikáját alkalmazza, de igen széles fogalmakkal dolgozik: a szerző kizárólagos joga a mű nyilvánosságra hozatala, előadása és terjesztése. ^{14/}

Az **osztrák** szerzői jogi törvény 14-18.§-ai ugyancsak kimerítő felsorolást adnak, említve a többszörözést, terjesztést, sugárzást, előadást stb. ^{15/}

A **Berni Unió**s Egyezmény szintén a felsorolás technikáját alkalmazza.

A **francia** szerzői jog szerint „A szerzőnek kizárólagos joga van a mű bármilyen formában való hasznosítására és az ebből származó vagyoni előnyökre.” A hasznosítás része „a többszörözés és a mű előadásának joga.” ^{16/} Az 1985-ös törvénymódosítás mégis szükségesnek látta kifejezetten rögzíteni, hogy a szoftver bármely többszörözése (a biztonsági másolatot kivéve) vagy bármely használata „a szerző kifejezett hozzájárulásával tekinthető csak jogszerűnek.” ^{17/}

Az **olasz** jog alapján a szerzőt a nyilvánosságra hozatali jog mellett általános gazdasági hasznosítási jog („utilizzare economicamente e' opera”) illeti meg, történjen az bármilyen formában vagy módon, a mű származékos vagy eredeti alakjára nézve. Ezt a törvényben példálózó felsorolás követi, többek között a többszörözés jogának említésével. ^{18/}

A továbbiakban kissé közelebről vizsgáljuk meg, hogy a két szabályozási típus egy-egy reprezentánsa, az angol, illetve az NSZK ^{19/} jog hogyan értelmezik a vagyoni hasznosítási jogokat és hogyan bírkóztak meg a szoftver „felhasználás” problémájával.

Angliában az irodalmi művekre a szerzőt a többszörözés, a kiadás, a nyilvános előadás a sugárzás, az egyéb közvetítés és az átdolgozás kizárólagos joga illeti meg. ^{20/} Miután az 1985-ös törvénymódosítás szerint a Törvény „a szoftverre ugyanúgy vonatkozik, mint az irodalmi művekre,” ^{21/} nyilvánvalóvá vált, hogy ahhoz, hogy a számítógépi program felhasználásához a szerző vagy a szerzői jog egyéb jogosultja engedélye mindig szükséges legyen, a gépbe helyezésnek és/vagy a „futtatásnak” meg kell valósítania az említett fel-

használások legalább egyikét. A szakirodalomban egyértelműen elfogadott – technikailag bizonyított – tény, hogy a programok gépbe táplálása szükségszerűen másolással, többszörözéssel jár, s ez a gép működtetése során csak ismétlődik. ^{22/} Mégis akadnak kétségek, hogy ennek a másolásnak a mechanizmusa (utasítások egymást követő végrehajtása) valamint a célja (ami nyilván más, mint a közvetlen közlést célzó szokásos többszörözéseké) megfelel-e a többszörözés szerzői jogi fogalmának. ^{23/} (Ez utóbbi az angol jogban az anyagi formában való reprodukálás.) Érthető tehát, hogy az angol kormány a legközelebbi szerzői jogi törvénymódosításkor egyértelműbb szabályozást szeretne elérni. Az 1987-es Copyright, Design and Patents Bill 17. cikke – ha elfogadásra kerül – sem jelent azonban egyértelmű tisztázást, hiszen eszerint az irodalmi mű „bármilyen anyagi formában való többszörözése” a szerző kizárólagos joga (1. és 2. bek.) és a másolás a számítógépi program esetében csak akkor nem „többszörözés” ha a programfuttatás közben véletlenszerűen történik (7. bek.). Ebből ugyan az következik, hogy a szándékos gépbe táplálás, bevitel engedélyköteles többszörözés, de a szoftver-lobby joggal kívánja a „futtatás” önálló jogsértő (engedélyköteles) aktuskénti törvénybe foglalását. ^{24/}

Az NSZK szerzői joga a szerző vagyoni hasznosítási jogait („Verwertungsrechte”) a mű **anyagi formában való hasznosítása** kizárólagos jogaként, valamint a **nem anyagi formájában való nyilvános előadása** jogaként határozza meg. Mindkét esetkörben példálózó felsorolást is ad. ^{25/} Az anyagi formában való hasznosítás elsőként említett példája a többszörözési jog. A magán- és egyéb célú többszörözésről szóló, 1985-ben törvénybe iktatott szövegrész szerint „valamely **programnak** vagy lényeges részének az adatfeldolgozás céljára való sokszorosítása ugyancsak mindig a jogosult hozzájárulásával engedhető meg.” ^{26/}

Ez a szabályozás ugyan terminológiájában nem de tartalmilag mégiscsak „általános felhasználási jog”, átfogja a jövőben lehetségessé váló felhasználási módokat is. ^{27/}

Ulmer szerint a jogalkotó azért tartózkodott a még általánosabb fogalmazástól, mert a használat hasznosítás fogalmának bizonytalan konturjai vannak. ^{28/}

Az irodalom szerint a mű anyagi formában való hasznosítása az, ami a mű eredetijével vagy másolatával történik: testi, anyagi rögzítés vagy ennek a közönséghez közvetítése. ^{29/} A szerző vagyoni érdekű jogai pozitív értelemben a saját használat jogát, negatíve pedig ebből mindenki más kizárását jelentik. ^{30/} A saját hasznosítási cselekmény ritka, ehelyett gyakorlatilag a felhasználási jogok – nem a vagyoni hasznosítási jog mint elidegeníthetetlen alapjog! – harmadik személyekre való átruházása történik.

A hasznosítási jogok egyik alap gondolata, hogy a műből húzott mindenféle gazdasági haszonból a szerzőnek részesednie kell. **Ulmer** hangsúlyozza, hogy ez csak minimális követelmény, a többszörözés, nyilvános előadás stb. alapvetően engedélyköteles, függetlenül attól, hogy hoz-e vagyoni hasznot. ^{31/} A „részesedés” végső indoka a mű alkotásával lehetővé vált szellemi szükségletkielégítésben van, vagyis a végfelhasználó általi műélvezetben. Ugyanakkor a szerzői jogra jellemző a felhasználások lépcsőzetes, egymásra épülő menete; a szerzőnek minden egyes felhasználási láncszemnél kizárólagos engedélyezési (és díjkövetelési) joga van. ^{32/}

Az engedélyezés és a jogdíjkövetelés legtöbbször gyakorlati okokból kapcsolódik a végfelhasználó előtti fokozathoz, a mű közönséghez közvetítőjéhez. Az NSZK Legfelsőbb Bírósága szerint „A szerzői jog védelmi tárgya a szellemi érték, amelynek lényegéből fakadó célja az, hogy általában az egyes személyek szellemi vagy esztétikai élvezetét szolgálja, ami természeténél fogva sok szellemi alkotásnál kizárólag a magánszférában történik.” ^{33/} Ebből a joggyakorlatban az az elv alkult ki, hogy ahol nincs műkövetítő, aki a magánfelhasználásért jogdíjat fizetne, ott és ahol a magánfelhasználás, példányok előállítására érinti a szerző jogos érdekeit, ott a jogi következményekkel járó felhasználás és a jogdíjkövetelés megállapítandó. ^{34/}

Összefoglalóan úgy értékeljük a tárgyalt kérdésben az **NSZK jogi helyzetet**, hogy egyrészt a felhasználás fogalmában benne van a szerző általi saját használat lehetősége is, másrészt a fogalomnak nem elengedhetetlen eleme a nyilvánossághoz közvetítés. Ami a szoftverre alkalmazást illeti, itt lényegében a többszörözés fogalmának a program

futtatásra való kiterjesztését választották, anélkül, hogy maga a futtatás vagy gépbe táplálás önálló felhasználási mód voltáról állást foglaltak volna. E kérdésben eddig bírói gyakorlat sem alakult ki. Kétségtelen viszont, hogy az NSZK-ban a többségi vélemény minden egyes betáplálást és minden egyes programfuttatást szerzői jogilag releváns önálló aktusnak tekint. ^{35/}

A magyar jogelméletnek — a történeti és a külföldi tapasztalatok felhasználásával — elsősorban mégiscsak a magyar jogszabályokból és joggyakorlatból kell építkeznie. Így hát arra a problémára, hogy a megrendelőtől átvett vagy egyébként bírtokolt számítógépi program gépbe táplálása és abban „futtatása” a végrehajtási rendelet felhasználásról szóló szabálya alapján szerzői jogi felhasználás-e, első megközelítésben az alábbi gondolatsor adható válaszul.

A Vhr. 10.S. (1) „felhasználás” fogalmából a „közvetítés” szó további magyarázatra a magyar jogban alig-alig szorul: ez nem más, mint a mű esztétikai vagy gazdasági célú érzékelésének lehetővé tétele **mások** számára. Ez azonban a magyar jogban is csak egy fikció: felhasználónak tekintjük azokat is, akik bár a műnek nem élvezői, ezt gazdasági célból mások számára lehetővé teszik. Lehetővé teszik, mégpedig olyanok számára, akiket esetenként a szerzőknek gyakorlatilag lehetetlen lenne egyenként elérniük kizárólagos jogaik gyakorlása és biztosítása érdekében (például a rádióhallgatókat). Ez a fikció azonban nem mindig működik, nincs rá mindig szükség, hiszen a szerző jogtulajdonos kizárólagos jogát gyakran közvetlenül, minden nehézség nélkül érvényesíteni tudja az egyedi, „végső” műfelhasználóval szemben pl. műszaki tervek esetében és általában a megrendelt műveknél. Így van ez a **szoftvernél** is, noha a társadalmi hasznosulás menetében itt is beépülhetnek közvetítők is.

A „nyilvánosság” kifejezést a magyar jogszabály sehol nem magyarázza tovább, így azt a legtágabb értelemben, azaz műfajonként más-más terjedelemmel kell felfognunk. Könyvek esetében ez lehet többezres kiadás olvasóközönsége, de lehet az Akadémián letett egyetlen disszertáció példány kisszámú tanulmányozója is. A rádiójátékok nyilvánossága millió főt, egy-egy megrendelt műszaki tervé vagy portréé esetleg csak egy

főt jelenthet. A **szoftver** műveknél ugyanígy általában már az egyetlen felhasználónak való **átadással** eléri a mű a nyilvánosságot. Minthogy bárki megveheti a programot, képet, átveheti a tervet sokszorosítás és megépítés céljára (a szerző ezt mindenkinek felkínálja) már maga az első használó is túllépést jelent a „családiasság, házasság” körén – amit a joggyakorlat egyébként is csak az előadások körében határozott meg ilyen részletesen. A végrehajtási rendeletben a közvetítés „**folyamatára**” való utalás nyilván a felhasználások szokásosan lépcsőzetes, egymásra épülő menete miatt történt; ez azonban csak egy lehetőség; természetesen már az első felhasználás is engedély- és díjköteles.

A fenti érvelésben – amelyet legalábbis végkövetkeztetésében a 7.3. pontban ismertetett magyar bírói gyakorlat is igazolt – mégis két gyengébb pontot is fel lehet fedezni. A „közvetítő” fogalmának kikapcsolása mégiscsak szembe megy a jogszabály nyelvtani értelmezésével. A „nyilvánosság” fogalmának ilyen viszonylagossá tétele ellen viszont az szólhat, hogy a műpéldány megrendelőnek átadása esetleg valójában csak tulajdon átruházás, amely az Sztj. 26.§.(3) értelmében a szerzői jogokat nem érinti. Az Sztj.44.§. (3) bek. és 46.§. (1) bekezdés is külön szól a képzőművészeti, építészeti alkotás tulajdonosáról, használójáról mint a szerzői jogok gyakorlójától független személyről.

Ha a szoftver gépi futtatásának, másolásának a Vhr. felhasználás fogalmába illesztésével kudarcot vallanánk, e szoftver használati tevékenységek szerzői engedély nélküli jogosulatlanságát csak a magáncélú másolatkészítés mint szabad felhasználás törvényi tényállásából vezethetnénk le (Sztj. 18.§.(1) bek.)^{36/} Eszerint nyilvánosságra hozott műről bárki csak akkor készíthet másolatot, ha az nem szolgálja sem forgalombahozatal, sem jövedelemszerzés célját és a szerző jogos érdekeit egyébként sem sérti. Ennek a megoldásnak viszont az a hátránya, hogy az a contrario értelmezésből adódóan, formális logika szerint nem véd a még nyilvánosságra nem hozott szoftver gépi másolása ellen. Ez talán meglehetősen akadémikus ellenérv, de az mégiscsak figyelemre méltó, hogy ahhoz, hogy a szerzői gazdasági érdekeket sértő magánmásolás tilalmából engedély- és díjköteles felhasználás váljon, a jogalkotó eddig is külön jogszabályi értelmezés kiadását látta szükségesnek (az un. üres kazetta jogdíjak bevezetése).

Igazán megnyugtató tehát csak az lenne, ha kimutathatnánk: Szerzői jogunkban — a Vhr. dacára — a „felhasználásnak”, a szerző vagyoni jogainak nem feltétlen eleme a harmadik személy általi műkövetítés, sem a nyilvánosság. Erre maga az Szjt. a már említett 18.§. (1) bekezdése mellett még egy jó lehetőséget kínál. A 21.§-a (3) bekezdéséből — ugyancsak a contrario — egyértelműen következik, hogy a mű magánhasználata, nevezetesen magán előadása és lejátszása — nyilvánosság és közvetítők nélkül is — alapvetően szerzői engedély köteles. Ez alól csak akkor van mentesség, „ha a jövedelemszerzés vagy jövedelemfokozás célját közvetve sem szolgálja.” Továbbá az Szjt. előkészítőinek egyike a kommentárban maga is a „bármiféle felhasználás” egyikeként említi a többszörözést és annak előkészületét, például a mű nyomdai szedését is. Eszerint — bár a nyilvánossághoz közvetítés szándékúra tekintettel — de itt mégiscsak önálló felhasználásként van szó a nyilvánossághoz még nem közvetítő többszörözésről. ^{37/}

Kétségtelen, hogy a szerzői jogosultságok alapján a felhasználás engedélyezésére irányulnak. ^{38/} Az a fordulat azonban, hogy a szerző „hozzájárulása szükséges” a mű felhasználásához, csak a fő, tipikus megnyilvánulási formája a mű fölötti szerzői uralomnak. Nem lehet azt mondani, hogy a személyhez fűződő elemekkel összefonódó, de sok vonásában „dologi” jellegű szerzői jog csak a rendelkezésre, de a saját, ugyancsak szerzői joginak minősülő használatra nem adna kizárólagos felhatalmazást. ^{39/}

Jóllehet a szerző tényleges uralma a mű fölött a nyilvánosságra hozatallal gyakorlatilag megszűnik, jogi uralmát a művön biztosítani kell ezután is, és pedig nem csak a további nyilvánossághoz közvetítési formákra, hanem elvileg a **bárhol, bármilyen körben történő műélvezetre, műfelhasználásra** is. A műfelhasználás végső tartalma a mű közvetett (gépi) vagy közvetlen, másrészt szellemi vagy anyagi érdekű érzékelése. A széles terjedelmű jogi uralomra éppen azért van szükség, mert a tényleges, fizikai ellenőrzés oly szűk körű.

Mint ahogy a mű célja sem feltétele a szerzői jogi védelemnek, ugyanígy alapvetően a vagyoni érdekű jogok sem függenek a felhasználás céljától. (Más kérdés, hogy a társadalmi érdekekre tekintettel a törvény e jogokat konkrét esetkörüre korlátozhatja.) Nem függenek tehát e jogok attól sem, hogy valaki, egy másik személy további, harmadik személyek számára teszi-e lehetővé a műélvezetet vagy maga élvezi annak szellemi, érzelmi, gazdasági előnyeit. **A nyilvánosság tehát nem fogalmi elem a szerzőt** illető vagyoni (felhasználási) jogokban.

A szerzői művek általában is idegen igények kielégítésére alkalmasak. De mivel a műélvezet eddig – a szerző számára ellenőrizhetően – általában csak terjesztett műpéldányokkal és nyilvános előadásokkal volt lehetséges, a jogalkotó az Szjt. végrehajtási rendeletében csak a könnyebben elérhető nyilvános műközvetítővel szemben állapította meg a szerzői vagyoni jogokat. A jogdíjat ugyan általában a végfelhasználó műélvezőre hárították ezek a közvetítők, de kivétel ez alól is van.^{40/} Ez a nem csak a jogunkra jellemző általánosítás azonban elsősorban történeti jelenség, a szerzői jog műhasználati jogból engedélyezési joggá válására vezethető vissza.^{41/} Amikor például Boytha, több általunk is idézett művében a szerzői jognak erről a megváltozásáról beszél, maga sem zárja ki a **saját** használat, hasznosítás elvi lehetőségét, másrészt azt sem állítja, hogy az engedélyezési jog csak a „nyilvánossághoz közvetítővel” szemben állna fenn, s a magánhasználóval szemben nem. Mivel azonban **ma** a mű közvetlen, nem nyilvános, a szerző érdekeit érintő hasznosítási módjai a technika fejlődésének eredményeként előtérbe lépnek, a „nyilvánossághoz közvetítésre” utaló fenti, egyszerűsítő (magyarázó) megoldást általános szabályból viszonylagossá kellene tenni.

Összefoglalva az elmondottakat, úgy látjuk, hogy a művelődési miniszteri értelmezés túl messzire ment a „felhasználás” általánosításában. A felhasználásnak valójában nem eleme a nyilvánosság, sem a közvetítők szereplése. Nem csak a szoftver példája bizonyítja ezt, hanem az építészeti terveké is – gyakran ezek felhasználásánál sincs nyilvánossághoz közvetítési folyamat. Igazából a mű magánelőadása, lejátssása sem fér ebbe a meghatározásba. Nem arról van tehát szó, hogy a szoftver miatt meg kellene változtatni a szerzői jogunk törvényben régizített alapelveit a vagyoni jogokról, hanem arról, hogy a szoftver

ügye hívta fel a figyelmet egy a jogunkban a végrehajtási rendelet szintjén meglévő eddigi következetlenségre.

De lege lata az is megállapítható, hogy a szoftver tipikus szokásos használata, a program gépbeli futtatása és a szoftver lemásolása legalábbis a szabad magáncélú másolás behatároltsága folytán szerzői hozzájárulástól függő, díjköteles felhasználás. E vélemény helyességét támasztja alá a munkaviszonyban, munkaköri kötelezettségként készült és átadott szoftver felhasználása fogalmának 1988-as jogszabályi értelmezése is: „A munkáltató jogosult a szoftver saját célú belső használatára (futtatás) . . . ” 42/

Bár e szabály tartalmilag helyes, ilyen kimondása, szerkezeti elhelyezése mégis kifogásolható: érthető úgy is, hogy ha a „belső felhasználás” jogát a munkáltatónak a szoftver esetére külön meg kellett adni, ez a jog a szerzői jog alanyait más műfajú művekre nem illeti meg. Szerintünk viszont itt nem szoftver műfaji sajátosságról van szó, így tehát az értelmezésre a felhasználás általános fogalmánál lenne szükség.

A jövőre nézve figyelembe vehető, hogy általában a külföldi jogok is a szerző saját hasznosítási, terjesztési jogait is a vagyoni jogosultságba értik s a többszörözés mint tipikus – nem nyilvános – műhasználati tevékenység is önálló „felhasználás”. Ennek dacára több országban – a vagyoni jogokat kizárólagosan felsoroló és a „generálklauzula” módszerével élő szabályozási rendszerekben egyaránt – a jogalkotó szükségesnek látta a program jogszerű gépi futtatását és/vagy másolását kifejezetten, külön is a szerző hozzájárulásától függővé tenni.

Ugy látjuk, **de lege ferenda** sem lehet lemondani a felhasználás „generálklauzulával” való meghatározásáról, a bevezetését indokoló évek ma is érvényesek. Tartalmán, jogszabályi értelmezésén azonban változtatni kellene. Erre az egyik lehetőség lenne a szerzői jogi felhasználásnak egyszerűen a mű mindenféle használatával való azonosítása. Ez viszont olyan széles, rugalmas fogalom lenne, hogy például akár egy barkács kézikönyvvel való asztalosmunka elvégzése is beleérthető lenne. Ez viszont már nem a mű „ismélt érzékelése” vagy annak lehetővé tétele, hanem a műben foglalt gondolat megvalósítása. Erre nem terjedhet ki a szerzői jogi védelem.

A másik lehetőség a **Boytha** által is felvetett lenne: külföldi mintára a szoftverre vonatkozó, műfajspecifikus szabályt kellene alkotni arról, hogy a programok gépi használata, számítógépbeli tárolása és másolása, mindig szerzői jogi felhasználásnak minősül.^{43/}

Boythával szemben mi úgy látjuk, egy ilyen szabálynak — már csak a szabad felhasználással való, alább tárgyalandó összefüggése miatt is — a törvényben lenne a helye. Kétségtelen viszont, hogy az „üres kazetta jogdíj” szabályozás is rendeleti szinten történt. E megoldásnak — szerintünk — mégis az a nagyobb hátránya, hogy így továbbra is feloldatlan a magánmásolásnál és előadásnál, lejátszásnál feltárt ellentmondás. Végülis ha a Vhr. 10.5. (1) bekezdése első mondatát így módosítanánk: „Felhasználáson az Szjt. alkalmazásában a mű vagy részlete többszörözését, megjelenítését és előadását, valamint általában a nyilvánossághoz közvetítésnek folyamatát kell érteni.”

10. 2. A szoftver átdolgozása, fordítása

A számítógépi programok felhasználásához igen gyakran — a bonyolult, nagygépes felhasználásoknál mindig — változtatásokra van szükség. Ebből a célból további programokat készítenek, amelyek az eredetit adaptálják és „lefordítják” a felhasználó birtokában lévő számítógép követelményeinek megfelelően. Természetesen sokszor „új”, forgalmazásra szánt programokat is könnyebb más már kész programjának átalakításával létrehozni.

Az 1980-as amerikai és az 1985-ös francia szerzői jogi jogszabálymódosítások kifejezetten előírták, hogy az eredeti szoftver mű ilyen módosításai a jogszerű felhasználás során külön engedély nélkül is végrehajthatók.^{44/} Ezekkel a szabályokkal a jogalkotó közvetve azt is megerősítette, hogy a programok módosítása, átdolgozása a szerzői jog jogosultjának engedélyétől függő felhasználás.

Az átdolgozásnál (feldolgozásnál), amely a fordítás mellett a származékos művek másik fajtája a magyar jogban, egy már meglévő eredeti, egyéni vonásai — a másik mű létrehozója alkotó tevékenysége eredményeként — szükségszerűen módosulnak is. (Szjt. 4.5.(2) bek.)

A magyar jogban a mű átdolgozásának engedélyezési joga formálisan nem tartozik a szerző vagyoni jogosítványai közé, nem „felhasználás”. Egyedüli — de nem csekély — korlátja a szerző személyhez fűződő joga (Szjt. 10.§.). A felhasználás fogalmának az előző pontbani javaslatunk szerinti kiterjesztése sem tenné vagyoni joggá önmagában az átdolgozást, de a számítógépi programok átdolgozásával szükségszerűen járó másolás és főként utóbb a másodlagos műbeni használat gyakorlatilag mégiscsak díjköteles szerzői engedélytől teszi függővé magát az átdolgozást is. Jó példa ez a személyhez fűződő és a vagyoni jogok összefonódására a szerzői jogosítványok gyakorlása során. Az Szjt. 4.§. (2) bekezdéséből is következik, hogy a másodlagos alkotás felhasználásához az eredeti mű szerzőjének hozzájárulását is meg kell kérni.

Mindebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a szerződéses felhasználáson kívüli szoftver átdolgozások ellen jogunk a jelenlegi formájában is megfelelő védelmet nyújt a szerzői jog jogosultjainak. A szoftver átdolgozások másik fajtájára, vagyis a felhasználási szerződésben jogosított felhasználó ezzel kapcsolatos jogaira nézve pedig a 11.1. pontban tettünk kiterjesztő javaslatot.

A **fordítás** a szerzői jogban a gondolat kifejtés külső (nyelvi) formájának alkotó, de az eredeti vonásokat is megőrző átalakítása más formává. Számunkra kérdéses, hogy a programok gépi kódra vagy gépi kódról való mechanikus átfordítása ilyen alkotó tevékenység-e, ahogyan ezt az 1985-ös angol jogszabály-módosítás értékelte.^{45/} Az 1988-as magyar jogszabályi jogértelmezés (a fordításról, átdolgozásról szóló szabályokat kell alkalmazni az eredeti programnyelvről más programnyelvre való átírássra is) úgy értendő, hogy mindig szem előtt tartjuk a felhívott Szjt. 4.§. (2) bek. „feltéve, hogy egyéni eredeti jellege van” kikötését is. A fordítás alkotói jellege kérdéses azokban az igen gyakori esetekben is, amikor ezt a gépben rögzített külön „fordítóprogram” végzi. Ilyenkor legfeljebb arról beszélhetünk, hogy az új programnyelvű változat másodlagos szerzője (az eredeti jogainak sérelme nélkül) a fordítóprogram írója is. Minthogy ez azonban engedélyezési nehézségeket vetne fel, gyakorlati okokból ezt az értelmezést is ellenezzük.

10. 3. A szoftver szabad felhasználása

A jog által a szerzői jog jogosultjának adott hatalmi helyzet természetesen a szoftver esetében sem kivétel nélküli. A szabad, tehát engedély és díjfizetés nélküli felhasználás a törvényben konkrétan megadott esetkörökben itt is lehetséges. Kérdés, nem kell-e ezeket a tényállásokat a szoftverre nézve másként értelmezni vagy esetleg kifejezetten módosítani. A következőkben három szabad felhasználási esetkörrel foglalkozunk ilyen értelemben.

- a./ **A másolatkészítés**, ha ez nem szolgálja sem forgalombahozatal, sem jövedelemszerzés célját és a szerző jogos érdekeit egyébként sem sérti, bárki számára megengedett. ^{46/} Sokak véleménye szerint a szoftverhez olyan különleges érdekek fűződnek, hogy már egyetlen magáncélú másolat is „sérti a szerző jogos érdekeit”. ^{47/} Ennek megfelelően a 10.2. pontban idézett 1985-ös francia jogszabálymódosítás — a jogszerű felhasználás során készített biztonsági másolat kivételével — a szoftver mindenféle másolását szerzői engedélytől teszi függővé. Az NSZK jogszabály (I. ugyancsak a 7.2. pontban) egyrészt még szigorúbb (kifejezett szerződéses hozzájárulás nélkül biztonsági másolat sem készíthető), másrészt megfogalmazása (nem szoftverről, hanem a programokról beszél) olyan értelmezést is lehetővé tesz, hogy a kísérő dokumentációra továbbra is vonatkoznak a szabad felhasználás eddigi szabályai. ^{48/} Megjegyzendő az is, hogy az Egyesült Államokban viszont nem tartották szükségesnek a „fair use”, a szabad felhasználás törvényei értelmezését a szoftverre és ez eddig a joggyakorlatban sem történt meg. ^{49/}

Ugy véljük, a szoftverek program formájában egy példányban való magáncélú, nem jövedelemszerzést célzó másolása is sérti a szoftver jogok jogosultjainak érdekeit (gondoljunk csak a játékprogramok másolásának elterjedtségére), így ez ma sem „szabad felhasználás”. Erre a másolásra szerintünk nem vonatkozik az „üres kazetta” jogdíj-szabályozással adott törvényi engedély sem, ^{50/} hiszen nem „kép- vagy hanghordozón” nyilvánosságra hozott műről van szó. A „kép- vagy hanghordozó” fordulat egyértelműen zenei és film- vagy televíziós művek-

re utal; a számítógépi mágneslemezek mágnesszalagok gyártói nem is építettek be áraikba, és nem is fizetnek ilyen jogdíjat a Szerzői Jogvédő Hivatalnak.

A külföldi tapasztalatokat is figyelembe véve talán helyes lenne nálunk is a jogszabály szövegével egyértelművé tenni a fenti következtetést. Így az Szjt. 18.§. (1) bekezdésének 2. mondatát („Ez a szabály az építészeti művekre és műszaki létesítményekre nem terjed ki”) ki kellene egészíteni a „szoftver alkotásokra” szavakkal. Ha a jogalkotó így döntene, ez a szoftver felhasználás fogalmára vonatkozó módosítási lehetőségeknél (10.1. pont) is a második, a törvényi szintű változtatás mellett szólna. A szabály nálunk nem feltétlenül zárna el az utat a biztonsági másolatok készítésének megengedése elől; erre a szoftver szerződések szabályai külön kitérhetnének.

- b./ Az oktatás, ismeretterjesztés céljaira a művek nem általában, hanem konkrétan meghatározott esetkörökben és feltételekkel használhatók fel szabadon. Lényegében három ilyen terület van: az idézés, az átvétel és az újság- és rádiós-televíziós hírközlés. Az utolsóra a szoftver esetében igen ritkán lehet szükség.

Az átvételnél figyelemre méltó hogy az mindig csak intézményes oktatás (ideértve az iskolarádiót és az iskolatelevíziót is) tankönyveiben, esetleg audiovizuális segédeszközeiben történhet; másrészt szoftverek teljes terjedelemben csak kivételesen kerülhetnek ilyen példatárakba, feltéve, hogy rövid, egyszerű programokról van szó.

- c./ A szabad felhasználás különösen érdekes harmadik esetköre „a mű egyes példányainak kölcsönzése” (Szjt. 18.§. (2) bek.). A szerzői jognak ez a szabálya nyilvánvalóan az ingyenes jogügyletek körébe tartozó haszonkölcsönre utal, és a célja a gyakorlatilag ingyenes könyvtári kölcsönzés „szabad” lehetővé tétele. A műpéldányok ellenértéke fejében időleges használatba adása viszont,

bár a köznyelv gyakran ezt is „kölcsonzásnak” nevezi, valójában bérlet, s így olyan felhasználás, amely szerzői engedélyhez és ennek fejében díjazáshoz kötött. Ugy véljük, a szoftver esetében indokolt ezt külön hangsúlyozni.

A szerzői jognak a szabad felhasználás mellett a rádió és televízió törvényi engedélye a másik jelentős korlátja. Ennek egyik fő esete, hogy az említett műsorszóró szervezetek külön szerzői hozzájárulás nélkül, de megfelelő díj fizetése ellenében jogosultak a már nyilvánosságra hozott művet változatlanul sugározni (Sztj. 22.§.). Igen kérdésesnek tartjuk, hogy ez alkalmazható-e a szoftver művekre is. Olyan rádióműsorra gondolkunk, ahol – amint ezt az angol rádió tette – különféle játék- és gazdasági célú szoftvereket sugároznak – természetesen megfelelően kódolva – visszatérő műsorként. A dekódolást egy külön kiadott műsorfüzet teszi lehetővé. Ugy gondoljuk, hogy itt az auditív jelekké való átalakítás miatt már nem „változatlan sugárzásról” van szó.

10.4. A jogvédelem gyakorlati érvényesítése

A szerzői jogok mindenki által tiszteletben tartásának kötelezettségét szerzői jogunk és a büntetőjog is szankcionálja. A jogsértés – a szélesebb értelemben vett jogbitorlás^{51/} következményeit a szoftverre is megfelelő módon rendezik az Sztj. 52-54 szakaszai^{52/} és ugyanígy a Btk. 329. §-a a szűkebb értelemben vett bitorlásról. Az utóbbi tényállásnak fontos elemei, hogy a bitorló más szellemi alkotását sajátjaként tüntesse fel és ezzel a jogosultnak vagyoni hátrányt okozzon.^{53/}

A szabálysértési jog speciális szerzői jogi tényállása azonban, úgy véljük, a szoftverre nem alkalmazható, hanem az az „üres kazetta jogdíjhoz” hasonlóan –csak a film-, televíziós-, video- és zenei alkotásokat védi a jövedelemszerzés céljából jogosulatlanul hang- és képhordozóra történő lemásolás, forgalomba hozatal vagy nyilvános előadás ellen.^{54/} A büntetőjogi szabály kiterjesztő értelmezésére kevesebb tér van, noha az építészeti tervekre nézve éppen e szakasznál látunk erre kísérletet.^{55/} Kétségtelen, hogy mint a terveknél, itt is a mellékbüntetés, a másolóberendezés (számítógép) elkobzása lenne az igazán elrettentő büntetés.

A személyhez fűződő illetve vagyoni jogok megsértéséhez fűződő szabályokat, a vétlen, illetve felróható jogsértések lehetséges szerzői jogi következményeit külön-külön nem ismertetjük, ^{56/} csak két szankcióhoz fűzünk megjegyzést. Ugy gondoljuk, hogy a vétlen jogsértés egyik lehetséges következményének, az eredeti állapot helyreállításának a szoftver esetében nincs gyakorlati jelentősége, ^{57/} másrészt hogy a felróható jogsértést fenyegető, a szerzői jogdíjnak megfelelő összegű bírság éppen hogy különösen hatékony eszköz az általában jelentős szerzői jogdíjakért forgalmazott szoftver esetében. ^{58/}

A szoftver tekintetében nem a szerzői jogi szankciók alkalmazásában látszanak nehézségek, mint inkább a jogsértés felderítésében és bizonyításában. ^{59/} A jogsértés bizonyításának természetesen az az előkérdése, hogy szerzői alkotás-e a szoftver, amelyre nézve állítólag megsértették a felperes jogait. Ennek ismérveit nem soroljuk, hiszen a 3.3. pontban részletesen foglalkoztunk az ekörüli vitákkal, nézetekkel.

A következő, ugyancsak fogas — és még a magyar bírói gyakorlatra váró — kérdés annak eldöntése, milyen mértékű hasonlóság szükséges a jogsértés megállapításához és milyen elemeknél (formai? , belső formai azaz felépítésbeli, szerkezeti? tartalmi?) kell megmutatkoznia a jogsértő hasonlóságának. Az utóbbi kérdés nyilvánvalóan annak az elméleti problémának a gyakorlati lefordítása, hogy mit véd szoftver esetében a szerzői jog (lásd Whelan ügyről 3.3. pont). Mindenesetre a forrás program védelmének szélesebb körűnek kell lennie, mint a tárgyi kódénak, hiszen ez könnyebben átformálható, átalakítható, mint a tárgyi program. ^{60/}

Az elsőként említett, a hasonlóság mértékére vonatkozó probléma megoldásához érdekes adalékul szolgál az az amerikai jogeset, amelynél a bíróság egy szoftver lemásolását, amelynek programrésze 18.000 sorból állt, már azon az alapon megállapította, hogy a forráskódból az alperes 44 utasítást átvett. Emellett az alperes nem tudta megmagyarázni, miért hiányzik rendszere dokumentációja, továbbá hasonlóságok voltak a feladatmegoldási képességekben, elvekben, módszerekben és eljárásokban is. ^{61/} Feltételezhető, hogy a hasonlóságnak (átvétel megállapításának), ha az konkrét utasításokban áll, feltétele, hogy egy már gondolatkifejtésnek minősülő összefüggő utasításcsoportról legyen szó. Az azonosság, a releváns hasonlóság „szükséges mennyisége” nyilván műfajonként

más és más: egy angol filmügyben a bíróság egyetlen filmkocka lemásolását is a film (jogosulatlan) másolásának minősítette. ^{62/}

A jogvédelem gyakorlati érvényesítésében további probléma, hogy nem csak a jogsértések felderítése, ^{63/} de a bírósági eljárásbani bizonyítása is különös nehézségekkel jár. Ezeket egy angol felsőbbbíróság így foglalta össze: „A szokásos esetekben, amikor az irodalmi copyright megsértését állítják, egymás mellé lehet helyezni az írott vagy nyomtatott szavakat, amelyekre a felperes állítja szerzői joga fennálltát, illetve azokat, amelyekről a szerzői jogsértést állítják. A szavak láthatóak, megvitathatóak, összehasonlíthatóak. A számítógépi programok esetén a szoftver olyan részecskékből látszik állni, amelyek mágneses vagy elektromos eszközökkel a számítógépet valamilyen tevékenységre készítenek továbbá azokból az anyagokból, amelyeket szalagokra vagy lemezekre rögzítettek. Ezeknek a segítségével a program betűi, jelei, számjegyei megjeleníthetők képernyőn vagy nyomtatásban, és ha ez megtörténik, az összehasonlítás ismert eljárása lehetségessé válik. Akkor azonban, ha, mint itt is, a szerzői jogi igény magára a programra vonatkozik, a program működtetésével elért eredményt nem szabad összekeverni a programmal, amelyre nézve a copyright fennálltát állították. . . . Több különféle eljárás is ugyanazt a választ eredményezheti és mégis különbözők maradnak, melyeket nem egymásról másoltak. Ha a lemásolni állított dolog és a másolat láthatatlan, akkor ezeket látható vagy más érzékelhető formában reprodukálni kell, mielőtt meg lehetne állapítani, hogy az egyik sérti-e a másikat.” ^{64/} Természetesen, a szoftver perekben sem kizárt az a felperesi védekezés, hogy az azonosságok véletlenszerűek, hiszen a szerzői jogban általánosan elismert az az elv, hogy a véletlen műazonosság ne jogsértés, nem lehet plágium. ^{65/} Ugyanakkor a bíróságok a hagyományos műfajok (például szótár) plágium ügyeinél is közvetett bizonyító erőt tulajdonítottak a véletlenszerűséggel szemben a művekben előforduló tévedések, hibák azonosságának. ^{66/} A tévedések azonossága az ilyenfajta műveknél megalapozza a másolás vélelmét. Ugy gondoljuk, a szoftver művek tipikusan olyan alkotások, amelyeknél a fenti elv joggal alkalmazható. Külföldön alkalmazták is előbb az adattár-művekre, ^{67/} majd számítógépi programokra is. ^{68/}

Az amerikai bíróságok a közvetlenül nem bizonyítható másolások közvetett bebizonyítására gyakran egy kétlépcsős rendszert alkalmaznak.^{69/} Az első pont annak vizsgálata, hogy az alperes hozzáférhetett-e, ismerhette-e a felperesi művet; a második kérdés, hogy lényegesen hasonlít-e egymáshoz a két mű. Ez utóbbi lépésnél — ha az első kérdésre pozitív a válasz — gyakran a „look and feel” elvét alkalmazzák, vagyis a program olyan tulajdonságait vizsgálják, amelyek közvetlenül láthatók vagy egyébként érzékelhetők a felhasználó számára, és amelyek a szoftver használatát könnyítik, hatásossá teszik vagy pusztán összeegyeztethetővé bizonyos standard típusokkal.^{70/} Ilyenek például a képernyőn kivetített megjelenési formák.

Ez az eljárás azért is indokolt, mert a szoftver köznyelvű rendszerterv — változatai és programleírásai, felhasználói kézikönyvei, lefutási diagramjai és programjai egy egységes kialakítási elvet követve a formai elemekkel (adatrendezés, képernyő- és nyomtatási képek stb.) olyannyira összefüggenek, hogy az előző részek átvétele (vagy átdolgozása) kényszerítően az utóbbi, formai, elemek átvételét (megváltoztatását) is jelenti. Ezt a bizonyítási módot a kontinentális jogrendszerek alapján is javasolják a szoftver ügyekhez.^{71/} Ugyanakkor amerikai források arra is felhívják a figyelmet, hogy a „look and feel” bizonyítási módszerét a bíróságok addig csak olyan ügyben fogadták el, ahol ex-munkavállaló vagy korábban jogosított felhasználó volt az alperes vagy ahol egészen nyilvánvaló volt a szolgálai másolás. Teljesen független „szoftver fejlesztőre” ilyen alapon még nem bizonyítottak rá jogsértő átvételt, másolást.^{72/}

Mit lehet az említett külföldi tapasztalatok ismertetésén túl javasolni a magyar szoftver gyakorlat és bíróságok számára? Az említett jogi eszközök mellett nyilván segíthetik a bizonyítást a programban elrejtett szándékosan fölösleges sőt hibás utasításcsoportok — ezt a gyakorlat alkalmazza is. A szerzőség, s a szoftver gyártása időpontjának bizonyítására (de nem az azonosságok kimutatásának megkönnyítésére) rendelkezésre áll a program valamilyen — például közjegyzői — hiteles letétbe helyezése, sőt, ahogyan ezt a 3.4. pontban kifejtettük, a — főleg személyi — számítógépi programok valamilyen intézményes fakultatív nyilvántartásba vételi rendszerét is fontolóra lehet venni. A bírósági eljárás szakaszában mindamelllett az ilyen ügyekben a szakértők (Szerzői Jogi Szakértői

Testület) szerepe a szokottnál is nagyobb kell legyen. Az említett szakértői testületet egyébként a felek együttes kérelmével peren kívül is igénybe lehet venni.

Végezetül megállapítható, hogy az azonosítás — összehasonlítás — bizonyítás nehézségei a szoftver műfajából s nem a szerzői jogi rendszerből fakadnak, s ezek egy szabadalmi vagy „sui generis” védelmi rendszerben sem lennének kisebbek.

Jegyzetek a 10. Fejezethez

1. Szjt. 13.§.
2. Szjt. Indokolása a III. fejezethez: **A szerzői jog** kézikönyve 116. o. (Benárd);
Lontai (1986) 43. o., Boytha (1974) 43. o.
3. Szjt. Vhr. 10.§. (1) bek.
4. Világhy (1978/1) 46. o.
5. Palágyi, 31. o.
6. **A szerzői jog** kézikönyve által idézett bírói gyakorlat, 154. o., de legutóbb ilyen értelemben a Legf.Bír. Pf.III.20.309/1987 ítélet is.
7. 1921.é. LIV.tc. 1.§.
8. Alföldy, 15. o.
9. Balás P. 665. o.
10. Balás P. 686. o.
11. Az 1976. évi US Title 17 szerzői jogi törvény 106 cikke.
12. L. előző jegyzet, 101 cikk.
13. US Public Law 96-517, a Title 17 117. cikke módosítása.
14. A Szovjetunió és a Szövetséges Köztársaságok Polgári jogalkotásának Alapjai,
98. cikk, az Oroszországi Szovjet Szövetségi Köztársaság Polgári Törvénykönyve
479.§-a
15. Az 1936. ápr. 9-i törvény, BGbl.111. hatályos szövege.
16. Az 1977. márc. 11-i 57-298.sz. tv. 21 és 26. §-ai
17. Az 1985. júl. 3-i 85-660 sz.tv. V.Cím 47.cikk.
18. Az 1941. ápr. 22-i 633.sz. tv a szerzői jogról 12-13 cikk.
19. Ez a jog terminológiájában ugyan óvatos, nem általánosít, de tartalmilag mégiscsak a „generálklauzulát” alkalmazza.
20. 1956-os Brit Szerzői Jogi Törvény 2 cikk (5) bek.

II.

21. Copyright (Computer Software) Amendment Act. 1985.1.cikk.
22. Például Kindermann (1981) 7. o.
23. Az Angol AIPPI Csoport (J. C. Everett), AIPPI Reports 1987/II.
24. Phillips, 19. o.
25. Az NSZK 1965. szept.9-i szerzői jogi törvényének 15.§. (1) és (2) bekezdése.
26. Az előző jegyzetbeli törvény 53.§. (4) bek. 2. mondata.
27. Hubmann, (1987) 139. o.
28. Ulmer (1980) 224. o.
29. Schricker/Ungern-Sternberg, 276. o.
30. Schricker/Ungern-Sternberg, 275. o.
31. Ulmer (1980) 226. o.
32. Schricker/Ungern-Sternberg, 275. o.
33. BGH (BGHZ 17,278)
34. Hubmann (1987) 58. o.
35. Berichte, 43. o.
36. Boytha (1977) 382-393. o.
37. A szerzői jog kézikönyve, 117. o. (Benárd)
38. L. például a Berni Unió Egylemény Párizsi Szövegének (1975.é. 4.tvr.) több szakaszát, így a többszörözés tekintetében a 9.-et.
39. Ellentétesen Lontai (1986) 43. o.
40. Ulmer (1980) 228. o. Pl. a reklámból élő rádióadók, noha a gazdaságilag érdekelt végső felhasználóra, a hirdetőre ezek is áthárítják a jogdíjat.
41. Boytha (1987) 1. 66. o.
42. 18/1988 (VIII.24.) MM sz. r. 3.§-a.
43. L. 36. jegyzetet.
44. L. 13. jegyzetet.

III.

45. L. 17. jegyzet, 46. cikk.
46. Szjt. 18.§. (1) bek. 1. mondat.
47. **WIPO-UNESCO** 30. pont.
48. NSZK AIPPI Nemzeti Csoport jelentése (Kowal-Wolk) AIPPI Sofia 1987 Symposium, Reports 5. o.; **Schricker/Loewenheim** 126. o. Rdnr. a 2.§-hoz.
49. Egyesült Államok AIPPI Nemzeti Csoport jelentése, AIPPI Sofia Symposium Reports 1987/II. 92. o.
50. Szjt. Vhr. 14/A §.
51. **Világhy** (1978/1.) 59. o., **Lontai** (1986) 59. o.
52. **Boytha** (1977) 395. o.
53. Btk. (1978. é. IV.tv.) 329.§. (1) bek.
54. 17/1968 (IV. 14.) MT sz.r. 165.§.
55. **Csillag**, 218. o.
56. **A szerzői jog** kézikönyve 343-352. o. (**Benárd**), **Világhy** (1978/1.) 59-60.o., **Lontai** (1986) 59-64. o.
57. Szjt. 53.§. (1) bek. d.
58. Szjt. 53.§. (2) bek.
59. **Berichte**, 43. o.
60. L. 49. jegyzet, 90. o.
61. **SAS Institute, Inc. v. Sand H Computer System, Inc.** US District Court of Tennessee, Nashville Division. Nos.82-3669, 82-3670, CCH. 25794.
62. **Spelling Goldberg v.B.P.C. Publishing Ltd.** Court of Appeal, 1981. L. **McFarlane** 7.29.
63. **Wittmer** rámutat, hogy az un. dialóg programok elterjedésével, ahol a program lefutása nem marad teljesen rejtve a kívülálló szemlélő előtt (beviteli és eredmény-adatok megjelenése a képernyőn vagy a nyomtatón), ez lényegesen egyszerűbbé válik. 144. o.

IV.

64. Thrustcode Ltd. v. W.W.Computing Ltd. Chancery Division 1983.
L. McFarlane 1.16.
65. **Model Provisions** 6.cikk, valamint az angol jogban például az irányadó **Corelli v. Gray** döntés, Chancery Division, 1913, I. **McFarlane** 709.; „Amennyiben tényként igazolható lenne, hogy a két egészen hasonló művet” (színdarabokról volt szó) „egymástól teljesen függetlenül alkották, akkor az elsőként kiadott mű szerzője nem tudná megakadályozni a második, független és eredeti mű kiadását.”
66. **Cadieux v. Beauchemin**, Supreme Court of Canada, 370, 1901
L. **McFarlane** 7.05.
67. **Underwriters' Survey Bureau Ltd. v. American Home Fire Assurance Co.** 2
Can.Com.R.337 at 338. **Palmer** 200. o.
68. **E.F.Johnson Co. v. Uniden Corporation of America**. USA District Court for the
Distr. of Minnesota, Fourth Division. Civil 4-85-767. Dec. 12.1985.
69. **Daley - Jones**, 8. o., **Radcliff**, 5. o., AIPPI jelentés I. 48. jegyzet.
70. L. 49. jegyzet.
71. **Wittmer**, 143. o.
72. L. 49. jegyzet, 93. o.

11. Fejezet. A szerzői jogi felhasználási szerződések

11.1. A felhasználási szerződések általában

A tárgyi szerzői jog kizárólagos jogokat megállapító és e jogokat – tartalmilag és időben – korlátozó része a szerző és műve közötti szoros kapcsolat jogi tükröződése. Ez egyúttal a műre vonatkozó jogok érvényesítésének alapja is. A szerzői jognak ez a statikus része azonban nem öncélú. Társadalmi funkciója nem másoknak a művektől való elzárása, hanem ellenkezőleg, a művek érdekegyeztető módon való terjesztésének elősegítése. E folyamatban éppúgy érvényre kell juttatni a szerzőt új művek alkotására ösztönző és az alkotásait zavartalanul a széles nyilvánosságához jutható erőket, mint ahogy érvényesíteni kell a társadalom jogos igényét is a művekhez való széleskörű hozzáférésre, valamint jogi garanciákat kell adni a művek közvetítőinek, a „kulturális iparnak” is. A polgári jogi kapcsolatokban mellérendelt felek viszonyának érdekegyeztető rendezésére a legalkalmasabb a szerződéses forma. **Knap** is rámutat, hogy a művek felhasználása tekintetében a szerzői jogi szerződés az egyetlen olyan jogi intézmény, amely a szerzői jog feladatával teljesen összhangban van. ^{1/} A szerző „statikus”, „kizáró” jogait lényegében a szerzői jog felhasználási szerződésekre vonatkozó része hozza mozgásba, teszi gyakorlati értékűvé.

A kizárólagos jogok a szerző számára értéktelenek, ha nem képes azokat hatékonyan és megfelelően gyakorolni. Ezért hangsúlyozza **Boytha**, hogy a szerző nemcsak a jogosítatlan felhasználások ellen érdemes védelmet, de szükség van a túlzó, nem megfelelő, pontatlan szerzői jogi szerződési kikötések elleni jogi védelemre is. ^{2/} A szerzői jogvédelem hatékonyságának egyik zálogát **Dietz** is a szerzői szerződések megfelelő szabályozásában látja, amellett, hogy rámutat két további terület, a kollektív képviselési és a szomszédos jogi (rokonjogi) szabályozás fontosságára is. ^{3/}

A szerzői szerződések szabályozásának jelentőségét mutatja, hogy történetileg tulajdonképpen ez volt magának a szerzői jogi jogfejlődésnek is egyik (időben pedig első) mozgató rugója. ^{4/} Mint **Boytha** részletesen bemutatja, több országban (Poroszország, Auszt-

ria, Svájc, Magyarország) ^{5/} a kiadói szerződés jogi szabályozása *filius ante patrem* módjára megelőzte a szerzői jogok kifejezett deklarációját; a szabályozás kereskedelmi ügyletként, a kézirat értékesítéshez kapcsolt szerzői jogi átruházás fikciójára építve szabta meg a felek viszonyát. ^{6/}

A szerzői jogon belüli szabályozás csak lassan – s mint látni fogjuk, máig is csak hézagosan – épült ki, holott a művek nyilvánosságra, közönséghez juttatásában ma is ez a **legfontosabb** jogi eszköz. A műpéldány és mű átadásának, használatának feltételeit egyedi úton állapítják meg a könyvkiadásban, színházi előadásoknál, megfilmesítésnél és egyéb átdolgozásoknál stb. Még a nem – színpadi zeneművek nyilvános előadásai és mechanikai jogainak kollektív kezelése mögött, mellett is ott találjuk az egyedi zeneműkiadói szerződéseket.

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy a szerző művével kapcsolatos szerződései között – „szerzői szerződések” –, a felhasználási szerződés mellett van egy másik típus is; a szerző, illetve örökösei megállapodása a szerzői jogvédő szervezetekkel és ügynökségekkel a szerző jogai művenkénti („nagyjogos”, egyedi) képviselőre vagy bizonyos műfajú művei tekintetében globális („kollektív vagy kisjogos”) kezelésére. Ami a nagyjogos szerződéses képviselőt illeti, bizonyos országokban, műfajokra, felhasználásokra a – többnyire egyetlen, központi – képviselői intézmény igénybe vételét a jogszabály kötelezővé is teheti. A képviselő egyébként önkéntes; az egész világot tekintve az ilyen képviselői rendszer (talán a könyvkiadást és a színpadi jogokat kivéve) kivételesnek mondható, így kevés segítséget jelent a szerzői jogai gyakorlati érvényesítésében. A szerzői jogok kollektív képviselőre irányuló szerzői szerződést (megbízást) jogszabályi kényszer helyettesítheti, ami gyakorlatilag nem sokban különbözik attól a gyakorlati kényszertől, amit a szerzői jogvédő társaságok egyes műfajokban – indokoltan – kialakult monopolhelyezete teremtett.

A szerzői szerződések alap típusa mégiscsak a „felhasználási szerződés”. Lényege az irodalom, a tudomány és a művészet egyéni, eredeti alkotásainak használata, tipikus esetben foglalkozásszerű hasznosítása. ^{7/} A felhasználási szerződés megkötésével a mű-

re vonatkozó egyes szerzői jogok az abszolút szerkezetű állapotukból relatív szerkezetű jogviszonnyá alakulnak. **Troller** — általában szólva a vagyoni értékű nem anyagi jogokról (Immaterialgüterrechte) — ennek az átalakulásnak a lényegét abban látja, hogy „a licencia vevő részére nem anyagi érték használatát teszi lehetővé.”^{8/}

Ugy véljük, a szerzői felhasználási szerződések közvetett tárgyának, az említett műveknek sajátosságai és az ezekre vonatkozó érdekek specifikumai indokolják, hogy e szerződéseket a szellemi alkotásokra vonatkozó más szerződésektől is elkülönítve *sui generis*, a Ptk. szerződéseikhez képest pedig *innominát szerződéstípusnak* tekintsük.^{9/} Nem csak az egy időben egy helyhez kötött dolgokhoz vagy a munkával vagy ügyelátással elérhető eredményekhez képest sajátos ez az egyszerre több helyütt „jelen lévő”, felhasználható „szellemi alkotás” jogtárgy. Ezen belül a szerzői alkotás — az egyéni, eredeti *sajátos módon kifejtett* gondolatsor — sajátos az iparjogvédelem tárgyához, a kifejtés módjától független és értékét a megvalósításában hordozó *műszaki gondolathoz* képest is.^{10/} A szerzői jogi felhasználási szerződések sajátosságai tehát a mű lényegéből, a szerzővel fennálló sajátos kapcsolataiból fakadnak (1.2. fejj., 8.1. alfejezet), nem pedig a szerződések gazdasági érdekekre vagy a versenypozícióra való irányultságában, illetve ennek esetleges hiányában keresendők.

A felhasználási szerződés közvetlen tárgyát formálisan nézve a vállalt magatartás lényege, hogy a felhasználást engedő személy lemond arról a jogáról (többnyire csak meghatározott körben és időben), hogy a kizárólagos jogából fakadó, a jogosulttal szemben is fennálló tilalmi hatalmasságát érvényesítse.^{11/} **Világhy** szerint — a magyar jogról szólva és a „felhasználás” végrehajtási szintű szűkebb meghatározásából kiindulva^{12/} — a felhasználási szerződés alapján az egyik fél az alkotásnak a nyilvánosságához való közvetítésére, a másik fél pedig a mű rendelkezésre bocsátására köteles.^{13/} E meghatározás egyes elemei tekintetében kiegészítést kell tennünk. A „nyilvánosságához közvetítés” jöllehet tipikus, de nem egyedüli forma a felhasználásban. Felhasználás alatt helyesebb a mű többszörözését, megjelenítését és — emellett — nyilvánosságához közvetítését érteni (l. 10.1. pont). Másrészt a felhasználási szerződések alapján a felek nem mindig kötelesek a mű nyilvánosságához közvetítésére (pl.

magánhasználat haszonszerzés céljából) illetve rendelkezésre bocsátására (pl. már meglévő művek). Ugy véljük ezért szerzői jogi **felhasználási szerződés alatt olyan szerződéseket** kell érteni, amelyek alapján a szerző vagy jogutódja védett szerzői mű rendelkezésre bocsátására és/vagy a mű többszörözésére, megjelenítésére vagy nyilvánosságához közvetítésére vonatkozó jogi felhatalmazás adására, a felhasználó pedig rendszerint díjfizetésre, és a nyilvánosságához közvetítésre köteles.

A felhasználási szerződések **jogi természetét** tekintve döntő kérdés, hogy a felek a szerződésben a szerzői jog vagy esetleg a vagyoni jogok **átruházásáról** vagy pedig csak a mű meghatározott módon való **felhasználásának engedélyezéséről** állapodnak meg.

Azok a jogrendszerek, amelyek a szerzői jogok átruházását nem engedik meg, abból indulnak ki, hogy e jogok nem csak keletkezésükkor kapcsolódnak a természetes személy szerzőhöz, hanem fennálltak alatt is, mivel a személyhez fűződő s a vagyoni jogok működésükben is összefonódnak. A személyhez fűződő jogok pedig természetükből fakadóan – például döntés az anonimitásról; a mű változtatása sérelmes vagy nem sérelmes voltának megítélése – elválaszthatatlanok a szerzőtől. A felhasználási szerződés az ilyen rendszerekben felhasználási engedélyezés formáját („Lizenzierung”, „licensing”) ölti, s az adott mód tekintetében lehet akár kizárólagos is.

Más jogrendszerek lehetővé teszik a szerzői jog mintegy tulajdonkénti részbeni vagy teljes átruházását („Übertragung”, „assignment”). Más kérdés, hogy emellett a szerzői jog hasznosítására elismert lehet az engedélyezési, „licenc” forma is.

Egyes nézetek szerint, ha a szerző kizárólagos hasznosítási engedélyt, licencet ad, nála csak a „csupasz” jog marad s így nincs kedvezőbb helyzetben, mintha vagyoni jogát egészében átruházná.^{14/} Ez azonban korántsem ilyen egyértelmű. Ha a szerző megszűnt az (akár csak vagyoni) szerzői jog alanya lenni, helyzete mind a mű jogszerű mind a jogszerűtlen felhasználása tekintetében hátrányosabb. A kizárólagos felhasználási típusnál követelheti a jogosított által megszerzett jog gyakorlását is, a közönség-

hez juttatást – a jog átruházójának pedig erre nincs lehetősége. Jogosítatlan felhasználások, jogsértések esetén a jogától megvált szerző nem léphet fel a jogsértővel szemben, hanem csak – a szerződése által lehetővé tett mértékig – a tőle jogot szerzett személy ellen fordulhat.

Ugy tűnik tehát, hogy a szerző érdekeit jobban szolgálja a jogai elidegeníthetetlenségét garantáló jogrendszer. Meg kell mondani, hogy alapvetően a Berni Unió Egylemény is a szerző „engedélyezési joga”-ként tételezi a szerzői jogot, s a jogátruházás lehetőségét csak a személyhez fűződő jogok egyezménybe vételekor (1928) vezették be, újabb tápot adva a tulajdoni elmélet felélénkülésének. ^{15/}

A jogosítatlan felhasználás kérdésére visszatérve le kell szögezni, hogy a jogsértő elleni fellépés önálló jogára – a forgalom biztosítása érdekében – a kizárólagos szerzői felhasználói jogosultsággal rendelkezőnek éppúgy szüksége van, mint a szerzői jogot átruházással szerző személynek. Az aktív legitimációnak elvi magyarázata lehet, hogy a kizárólagos felhasználó is szükségszerűen **mindenkivel** szemben ilyen pozícióban van, tehát ezt a pozícióját meg is védheti.

A felhasználási szerződések **sui generis** jellege nyilvánvalóan összefügg a szerző és a felhasználó **érdekviszonyának** – szerintünk kimutatható – sajátos, elsősorban csak erre a viszonyra **jellemző vonásaival**.

Ilyen vonásokként a következők látszanak elkülöníthetőnek.

i./ A felhasználási szerződés egyik jellegzetessége, hogy általában ez a mű nyilvánosságra juttatásának eszköze. ^{16/} Így – szemben a szabad felhasználással s a törvényi engedéllyel, amelyek már nyilvánosságra jutott művekre vonatkoznak ^{17/} – a felhasználási engedélyezés hangsúlyosan a csak a szerző személyéhez fűződő jogok gyakorlása is. Ez a szerző, a mű és a nyilvánosság közötti kapcsolat olyan erős, hogy több jogrendszerben a mű további felhasználása során is megmutatkozik: a szerző utóbb is dönthet úgy, hogy művét a nyilvánosságtól visszavonja. ^{18/}

ii./ A felhasználási szerződések személyszerűek, az alanyokban általában helyettesítést nem tűrnek. A jövőben alkotandó műveknél ez nyilvánvaló (a szerző nem bízhatja másra a tőle megrendelt mű elkészítését). Ugyanakkor a szerzőnek sem közömbös, akár a már nyilvánosság elé kerültet is ismételten, ki használja, különösen, hogy ki viszi a nagyközönség elé (melyik kiadó, színház stb.). Ez a vonás gyengébben van jelen az olyan viszonyokban, ahol eleve a szerzői jog egyéb jogosultja gyakorolja az engedélyezést (például filmalkotásnál vagy munkaviszonyban készült műnél). Ez a jogok átruházhatóságának speciális szabályozását teszi szükségessé.

iii./ A jövőben alkotandó műveknél a felek között a szerződéskötéskor a kapcsolat a reménybeli vétel helyzetéhez hasonló. A szerző a megbízotthoz és kissé a vállalkozóhoz is hasonló helyzetben van, s különösen akkor szorul jogalkotói, bírói védelemre a szerződéses szabadság vadhajtásaival szemben, ha a szerződés tárgya nem pontosan meghatározott, például a tárgy a szerző jövőben (vagy 5 éven belül stb.) alkotandó összes művei. A mű megrendelője is bizonyos kockázatot vállal a remélt mű alkalmasságát illetően, hiszen a szerződés tárgyát lehetetlen a vállalkozáshoz hasonló pontossággal megjelölni. Ugyanakkor a szerzőtől mégis valamiféle eredményt lehet elvárni, nem egyszerűen alkotó tevékenységet vagy „ügyellatást”. Mindez sajátos teljesítési és szerződés megszüntetési szabályozást indokol.

iv./ A szerződés különleges tárgya sajátossá teszi e szerződés egyenértékűségét is. A műveknek egyrészt valójában nincsen az árucikkekhez hasonlóan kialakítható „ára”: értékük nem függ össze közvetlenül az idő-, anyag- és munkaráfordításokkal s mivel minden mű egyedi, elvileg nincsen olyan helyettesítő árú a piacon, amelynek árához lehetne mérni a felhasználás ellenértékét. A műveket továbbá a sikerüktől függően, tehát általában a szerződéskötéskor előre fel nem becsülhető módon több, egymásra épülő lépcsőben, módon használják fel. Az első felhasználás ma már olyan sok másodlagos, „tömeges” felhasználás előtt nyit utat, amely egyedileg nem is ellenőrizhető, engedélyezhető (kábeltelevíziós továbbközvetítés, elektronikus magánmásolás stb.). A helyzet bizonytalansága azt indokolja, hogy a szerződéskötéskor általában gyengébb helyzetben lévő felet, a szerzőt, garanciális, kötelező szabályok védjék: az ellenértéket

általában a mű felhasználásával elért bevétel arányában kelljen megszabni, továbbá a felhasználási engedélyeket területileg, időben és tartalmilag korlátozottan — de mindenképpen pontosan körülírva kelljen írásba foglalni.

v. / A felhasználási szerződés jogosultja kizárólagos jogszerzés és különösen a szerzői jog jogát ruházással való megszerzése esetén gyakorlatilag a szerző és a mű közönsége közé kerül, a szerző maga — a szerződés hatálya alatt — nem juttathatja művét a közönséghez. Ez indokolja, hogy ebben a helyzetben a felhasználót a megszerzett jog gyakorlásának a kötelezettsége terhelje ^{19/}, illetve e kötelezettség megsértése esetén a szerzőt a rendkívüli felmondás lehetősége megillessen.

vi./ A fenti sajátosságok ismételten utaltak egy külön tárgyalást is érdemlő elemre: a szerző szerződéskori általában hátrányosabb pozíciójára a felhasználóval szemben. A felhasználónak többnyire jelentős anyagi források és tárgyalási tapasztalatok állnak a rendelkezésére és ezek igyekeznek is az üzleti kockázatot a szerzőkre hárítani. Törek-szenek arra, hogy a felhasználási jogokat az **eredeti szerződési célon túlmenően** is korlátlanul, minden felhasználási módra és a védelmi idő teljes tartamára megszerez-zék. ^{20/} A jelenség valójában nem új, a zeneműkiadásról szólva már **Palágyi** is meg-győzően kifejtette, hogy „a kiadók **mindegyikénél** meglévő roppant gazdasági túlsúly” a szerzők nagy többsége terhére szerződéskötés-kori kényszerhelyzetet teremtett. ^{21/}

A méltányos feltételek kialakításához a szerzőnek tehát általában segítségre van szük-sége, más szavakkal szólva e szerződéstípusnál külön is korlátozni kell a szerződési szabadságot. Itt, szemben a polgári joggal, az egyes szerződések szabályozása nem le-het nagyrészt diszpozitív, mert az ilyen szabályokat a szerzőkre kényszerített felté-telekkel félreteszik, ^{22/} A korlátozó szabályozás szükségességét világszerte egyre in-kább felismerik. ^{23/} Példa erre az NSZK-ban a szerzői jogvédő társaságokat felügye-lő hatóságnak az a döntése, hogy a magánmásolások törvényi engedélyezéséért be-szedett un. üres videokazetta jogdíjból a felosztásnál részeltetni kell a filmszerzőket, mégpedig függetlenül a bel vagy külföldi megfilmesítési szerződések tartalmától. ^{24/}

A felhasználási **szerveződések fajtáit** röviden már érintettük: a szűkebb értelemben vett – meghatározott műfelhasználási módra jogokat engedő – felhasználási szerződés körében említettük a két szerződésfajtát, a kizárólagos illetve nem-kizárólagos jogengedélyezést. Ha felidézzük, hogy a művek felhasználása gyakran egymásra épülő módokon és időbeli vagy területi lépcsőkben történik (könyvkiadás – zsebkönyv kiadás – színpadi adaptáció; zeneműkiadás – alkíadás – megfilmesítés stb.) nyilvánvaló, hogy a felhasználási szerződések nem korlátozódnak fogalmilag a szerző – első felhasználó kapcsolatra. A kiadó – alkíadó, elsődleges felhasználás – másodlagos felhasználás viszonyokra ugyancsak kihat az a tény, hogy sajátos tárgyra, alkotásra vonatkozik a szerződés és így **két felhasználó közötti** viszonyban is érvényesülnek a felhasználási szerződések említett sajátosságai.

Végül sajátos felhasználási szerződésként azonosíthatjuk a **kisjogos joggyakorlás során** kötött megállapodásokat is: a szerzői jogvédő (képviselési) szervezetek (társaságok) a törvény által vélelmezett (így például a magyar törvény 36. és 40. §-a alapján) vagy egyenként megkötött általános szerződések alapján szedik be és osztják fel a tömeges felhasználások, így különösen a zeneművek nem színpadi előadásának jogdíjait.

Kétségtelen, hogy a szerzői felhasználási szerződésekre végső soron a polgári jog szabályai az irányadóak. Amint elfogadjuk azonban, hogy e jogviszonyok sajátos, elkülönítő vonásokkal bírnak, indokolttá válik az is, hogy rájuk elkülönült szabályozás vonatkozzon. E szabályozás szükségességére a túlzó vagy pontatlan szerződési kikötések veszélye kapcsán is utaltunk már. Minnél részletesebb külön szabályok születnek a felhasználási szerződésekre, annál kevesebb tere van a mögöttes, általános, nem kifejezetten a szerzői művekre, a szerző helyzetére szabott polgári jogi szabályoknak, másrészt az egyenlőtlen szerződési feltételeknek is.

A szerződésekről szóló kötelező szerzői jogi **szabályozás forrásai** elvileg lehetnek a szerzői érdekképviselések és a felhasználói szövetségek keretmegállapodásai is. Ezek azonban a gyakorlatban kivételesek, másrészt néhol versenyjogi szabályokba is látszanak ütközni. ^{25/} A munkaviszonyban alkotott művek sajátos körére a felhasználást

rendezheti a kollektív szerződés, szakszervezeti típusú kötelező megállapodás is. Arra is van példa, így az angol kiadói gyakorlatban is, hogy a felhasználók maguk tesznek közzé szerződési irányelveket, szerződésmintákat. ^{26/} E minták garanciális jellege éppen kötelező erejük hiánya miatt csekély, mindazonáltal az erkölcsös, méltányos üzletvitel mércéjévé válva kedvező befolyásuk is lehet.

A felhasználási szerződések általános szabályainak előírására mégis a szerzői jogi törvény a legmegfelelőbb keret. Itt kézenfekvő a szerzői jog komplex feladatának, vagyis egyrészt az alkotás anyagi és erkölcsi ösztönzésének, másrészt a művekhez való rendezett hozzájutás, a zavartalan terjesztés biztosításának figyelembe vétele.

A szerzői jogi szabályozás szükségességét egyre több országban ismerik fel. ^{27/} A szabályozás nemzetközi harmonizálásának s ezzel ösztönzésének lehetőségét a szerzői jogi egyezmények irányító szervei is vizsgálták. ^{28/} Voltak olyan nézetek, hogy a jogi, társadalmi és gazdasági különbségek eleve kilátástalanná tesznek egy ilyen irányelv vagy minta elkészítésére irányuló minden kísérletet. Mások, hangsúlyozva, hogy a szerző szerződéskötéskori helyzete általában gyengébb mint szerződő partneréé és ezért védelemre szorul, a legalább általánosan megfogalmazott nemzetközi keretszabályozást elérhetőnek tartották. Tény, hogy több mint 120 ország alkotott már ilyen típusú szabályokat és a növekvő számú, szerzőt védő ítéletek és az újabb jogirodalom is arról tanuskodnak, hogy a szerződéses szabadság korlátlanágáról vallott XIX. századi elveket a szerzői jogban is egy kiegyensúlyozottabb, törvényi garanciákat szükségesnek látó felfogás váltja fel. ^{29/}

11.2. A felhasználási szerződések a tárgyi szerzői jogokban

A most következő áttekintésben figyelmünket a felhasználási szerződések szerzői jogi törvényekbe foglalt általános szabályaira irányítjuk. Több országban kiépült az egyes konkrét felhasználási szerződéstípusok (kiadói, nyilvános előadási, audiovizuális felhasználási, megfilmesítési stb.) szerződéseinek szabályozása is, ^{30/} másrészt a hagyó-

mányosan részletesen és magas jogforrási szinten szabályozott kiadói szerződési szabályok elveit az elmélet és a bírói gyakorlat sokszor általánosítja is.^{31/} Célunk itt azonban nem az egyes országok szerzői felhasználási szerződéses gyakorlatának országonkénti részletes bemutatása — ennek egyébként is csak a gyakran közvetlenül érvényre jutó mögöttes polgári jogi szabályozás és a bírói gyakorlat figyelembe vételével lenne értelme —, hanem áttekintést, keresztmetszetet kívánunk adni a felhasználási szerződéseknél alkalmazott szabályozási módokról — ahogyan ezek a változások ma jelentkeznek az egyes tárgyi szerzői jogokban. Mindez segítséget adhat a magyar szabályozás továbbfejlesztéséhez és a szoftverre vonatkozó rendezés kialakításához is.

1987 végén 123 ország szerzői jogi törvénye tartalmazott felhasználási szerződési szabályokat is.^{32/} Az alábbi áttekintésben ezek közül 17 ország jogát (az összes európai szocialista országot és Ausztriát, Franciaországot, az NSZK-t, Olaszországot, Japánt, Spanyolországot, Svédországot, Svájcot, Angliát és az Amerikai Egyesült Államokat) vettük figyelembe. Az átvilágítás így reprezentatív az összes nemzeti jogra, hiszen a fejlődő országok többsége vagy az angol-amerikai vagy a francia mintákat követi.

11.2.1 Szocialista országok

i./ A szerződés jogi természete:

A legtöbb szocialista országban a szerzői jog egésze, tehát a vagyoni jogok is elválaszthatatlanul a szerző személyéhez tapadnak, így élők között át nem ruházhatók. (Bulgária, az 1972-ig módosított 1951-es szerzői jogi törvény 3.§-a, Csehszlovákia, az 1965-ös szerzői jogi törvény 14.§-a és 19. §. (1) bekezdése, NDK, az 1965-ös szerzői jogi törvény 19.§-a, Románia, az 1968-ban módosított 1956-os szerzői jogi törvény 3.§-a.) Ezekben az országokban a szerzői jogi felhasználási szerződések tehát a mű meghatározott használatára, hasznosítására szóló egyszerű vagy kizárólagos engedélyek. Jugoszláviában és Lengyelországban csak a vagyoni jogok ruházható át. (Jugoszlávia, 1978-as szerzői jogi törvény 12. és 52.§-ok, Lengyelország, az 1975-ben módosított 1952-

es szerzői jogi törvény 30.§. (1) bekezdése.) A **Szovjetunióban** a kérdés vitatott: egyesek a szovjet szerzői jog szerinti egyik szerződésfajtát a szerzői jogot egészében jog átruházóként értékelik, mások ezt tagadják. ^{33/} (Az Oroszországi Szövetséges Szovjet Köztársaság 1976-ig módosított 1964-es Polgári Törvénykönyvének 503 és 509. paragrafusai.)^{34/}

ii./ Korlátozás a szerződés alanyaiban:

Több országban a felhasználási szerződés csak „erre kijelölt szervezettel”, „erre kijelölt szocialista szervezettel” vagy „illetékes szervezettel” köthető meg. (Csehszlovákia 19.§. (3) bek., Románia 18.§., Szovjetunió orosz Ptk. 503.§.) Külföldi felhasználó esetén csak „az erre kijelölt szocialista szervezet útján” (Csehszlovákia 20.§.) illetve „a jogszabályban rögzített eljárás szerint” köthető a szerződés (Szovjetunió, orosz Ptk. 503.§.) A bolgár, NDK, jugoszláv, lengyel törvényben nincsen ilyen kifejezett szabály.

iii./ A szerződések formai kellékei:

A felhasználási szerződés — Bulgáriát kivéve — a törvény szerint mindenütt csak írásban köthető meg. Eltérések csak a kivételek megengedésének szabályozási módjában vannak. Igy: „a szerződés csak írásban köthető meg” (lengyel 30.§. (2) bek., román 19.§.): „a felhasználási szerződés, ha a törvény kivételt nem tesz, . . . ” (NDK 37.§.(2) bek., orosz Ptk. 505.§., jugoszláv 56.§. (1) bek.), : a felhasználási szerződés — ha a művelődési miniszter másként nem rendelkezik — . . . ” (csehszlovák 22.§. (4) bek.)

iv./ A szerződések tartalmi kellékei:

Több országban — lényegében azonos tőről fakadó — részletes követelményeket állít a törvény. „A felhasználási szerződésnek különösen a következőket kell tartalmaznia: felek neve, a szerződés tárgyát képező szellemi alkotás címe, a felhasználás módja, a jogdíj mértéke, feltételei, fizetési határideje.” (Jugoszlávia 57.§.) „A szerződésnek meg kell felelnie az érvényesség követelményének és tartalmaznia kell mindazokat az elemeket, amelyek a jogdíjtarifák szerinti vagy a fix összegű jogdíj meghatározásához szükségesek.” (Románia 19.§.) „A szerződésnek rendelkeznie kell a mű terjesztési módjáról, terjedelméről, a szerzői díjról, a szerző együttműködési kötelezettségeiről, a szerződés időbeli

hatályáról és a felhasználó terjesztési kötelezettségéről.” (Csehszlovákia 22.§. (3) bek.) Lényegében azonos az **NDK** szabály is azzal az eltéréssel, hogy megrendelt műnél a mű tartalmát és jellegét is ki kell kötni, valamint e szabályozás utal a módosítás és a megszüntetés feltételeire is. (39.§.) A bolgár, a lengyel és a szovjet törvényekben nincsen ilyen jellegű szabály.

v./ **A szerződésminták szerepe:**

A kötelező szerződésmintákat négy szocialista ország törvényhozása vezette be. „A felhasználási szerződések feltételeiről (jogok, kötelezettségek, maximum-minimum díjak) a művelődési miniszter — és a maga területén a Rádió és Televízió Állami Bizottság elnöke — szerződésmintákat dolgozhat ki. Ezeket — az igazságügyi miniszter és a pénzügyminiszter egyetértésével — kötelező erőre emelhetik.” (NDK 41.§.) Romániában ugyanaz a jog a művelődési minisztert illeti meg. (25.§.). A lengyel szabály szerint „A Minisztertanács . . . minden alkotás területre szerződésmintákat adhat ki” (33.§. (1) bek.) „A szerződésmintákat a Szovjetunió és a szövetséges köztársaságok törvényhuzása által meghatározott eljárás szerint kell jóváhagyni.” (Alapok, 101.§, orosz Ptk. 506.§.) A szerződésmintáktól az **NDK** (41.§. (2) bek.) és **Lengyelország** (33.§. (2) bek.) semmilyen eltérést nem enged, a másik két ország törvénye viszont csak a felhasználó terhére minősíti kögensnek a mintákat: a felhasználási szerződés tartalmazhat a szerződésmintától eltérő kikötéseket, de ha ezek a szerzőre hátrányosabbak, helyükre a szerződésminták szabályai lépnek (román 24.§., szovjet Alapok 101.§., orosz Ptk. 506.§. (2) bek.).

vi./ **Az engedélyezett, átruházott jogok köre és természete:**

Általános értelmezési illetve az átruházott jogok terjedelmét értelmező szabályt két ország törvényében találunk: „Ha a felek másként nem rendelkeznek, a másodlagos jogok fölötti ellenőrzés kizárólagos joga a szerzőnél marad akkor is, ha a vagyoni jogait egészében átruházta a másik személyre.” (Lengyelország 32.§.) A román szabály szerint, ha a szerződéses kikötések a szerzőre nézve hátrányosabbak mint a törvény vagy a jogdíjfizetéséről szóló tarifák és az azokkal összefüggésben kiadott utasítások, a kikötések semmisek és helyükre az említett szabályok lépnek (24.§)

A felhasználó által megszerzett jog továbbadásának korlátairól az **NDK (44. §. (1) bek.)** és a **jugoszláv jog (52. §.)** szól: „A megszerzett jog egészét a felhasználó csak a szerző engedélyével ruházhatja másra.” (Ez alól kivétel, ha egy kiadó az egész kiadói repertoárját vagy annak egy meghatározott részét ruházza át.) — „A felhasználási jog csak a szerző hozzájárulásával ruházható másra.”

A **szovjet** törvények szerint a felhasználási engedély meghatározott időre általában kizárólagos jogokat ad: a felhasználási jogok a kötelező szerződésmintában meghatározott kivételektől eltekintve a felhasználót kizárólagosan illetik, de legfeljebb a mű elfogadásától számított három évig; a harmadik személyek jogosításának tilalmát a szerző terhére a kötelező szerződésminta a felhasználási szerződésben meghatározott felhasználási módtól eltérő más módokra is előírhatja (**orosz Ptk. 509. §.**)

A jogosított felhasználónak azzal az igényével, hogy a művet a felhasználás során módosítsa, különböző szigorúsággal három törvény foglalkozik: A felhasználó a szerző engedélye nélkül csak a helyes többszörözéshez szükséges módosításokat (nyilvánvaló tévedések javítását) hajthatja végre. Előadóművészi interpretálás esetén a megengedhető módosításokat a szerződésbe kell foglalni. (**NDK 40. §. (1) és (2) bek.**) — A felhasználó csak „a nyilvánvalóan szükséges változtatásokat hajthatja végre és csak ha a szerzőnek nincs jogos oka a változtatások ellenzésére.” (**Lengyelország 31. §.**) — A hasznosítás jogát megszerző személy „külön szerződéses felhatalmazás nélkül semmiféle módosítást nem eszközölhet a művön.” (**Jugoszlávia 53. §.**)

A műpéldányra és a mű használatára vonatkozó jogok elkülönítését szinte mindegyik törvény tartalmazza: a műpéldány átadása, a képzőművészeti alkotás tulajdonának megszerzése — ellenkező szerződéses kikötés hiányában — nem jelenti a műre vonatkozó szerzői illetve hasznosítási jogok megszerzését is (**bolgár 21. §., csehszlovák 30. §., NDK 43. §. (2) bek., román 22. §.**) Másrészt — a román jog szerint — a műre vonatkozó felhasználási jogok engedélyezésekor átadott műpéldány — ellenkező kikötés hiányában — a szerző tulajdona marad (**22. §.**)

Végül az általános szabályok között egy a szerző mellékkötelezettségéről: „A szerződés fennállta alatt a szerzőnek minden olyan cselekménytől tartózkodnia kell, amely az átruházott szerzői jog gyakorlását zavarhatná (jugoszláv 60.S.).”

vii. / Alkotói megbízások:

A szocialista szerzői jogot jellemzi az alkotói megbízások általános szabályainak viszonylag részletes szabályozása is.

„A szerző a művet személyesen és határidőben köteles elkészíteni.(Csehszlovák 27.S. (2) bek., orosz Ptk. 508.S. (1) bek., román 20.S.)” Más rendelkezés hiányában a jogdíj az átadással esedékessé válik. „ (Csehszlovák 27.S. (2) bek.)

„Ha a mű hibái folytán a szerződéses célra alkalmatlan, a megrendelő elállhat a szerződéstől . . . Ha a hibák javíthatók, a megrendelő csak akkor állhat el, ha a szerző a hibákat a megrendelő által tűzött megfelelő határidőn belül nem javítja ki.”

(Csehszlovák 27.S. (3) bek.) „Az átvevő szervezet a kötelező szerződésminta szerinti határidőben írásban értesíti a szerzőt, hogy a művet a szerződésben rögzített okokból visszautasítja-e vagy annak a szerződés szerinti határidőben kijavítását kívánja, pontosan megjelölve a kívánt javítás természetét.” Ha az írásbeli értesítés az említett határidőben nem történik meg, a mű elfogadottnak tekintendő. (Szovjetunió orosz Ptk. 508.S., NDK 42.S. (3) bek.)

A román 20-21.S.-ok alapján ha a mű nem felel meg a szerződés feltételeinek, a megrendelő elállhat a szerződéstől, de a szerzőnek már kifizetett díj a szerzőt megilleti. Az egymásnak okozott károkért a felek helytállni kötelesek. Ha a felmondás oka mindkét fél érdekkörén kívül esik, az elkészült műrészletre eső díj a szerzőt megilleti.

A bolgár, a jugoszláv és a lengyel szerzői jog a törvény szintjén nem rendezi e kérdéseket.

viii./ Jogdíjfizetés:

Etekintetben valamennyi vizsgált országban részletes szabályokat találunk.

Az orosz Ptk. leszögezi, hogy a szerzőt a mű felhasználásáért jogdíj illeti meg, kivéve, ha a jogszabály másként rendelkezik (479.S.). A jugoszláv jog ugyanilyen értelemben

„minden egyes külön felhasználás” díjazásának kötelezettségéről beszél. (27.§. (4) bek.). Máshol a törvény még a kivétel lehetőségére sem utal: „a mű terjesztésére vonatkozó szerződésben a jogátruházás ellenérték fizetése fejében történik.” (Csehszlovák 22.§.(1) bek., NDK 39.§., román 19.§. (2) bek.)

Több országban a Minisztertanács illetve a művelődési miniszter a szerzőkre, előadó-művészekre „és más alkotókra” kötelező jogdíjtáblázatokat bocsát ki. (Bulgáriában az etárgyú, többször felülvizsgált 1971-es MT rendelet, noha a szerzői jogi törvény e lehetőségre külön nem utal; az NDK-ban művelődési miniszteri rendeletek a 41.§. alapján, lengyel 33.§. (1) bek., román 23.§., orosz Ptk. 479.§.). A szovjet jog ide vonatkozó értelmező szabálya, hogy a jogdíj mértékében a felek a kötelező tarifák keretei között szabadon állapodnak meg. (Igy az orosz Ptk. 479. és 507.§-a.)

Az egyenértékűség megteremtése, fenntartása érdekében a jugoszláv és a csehszlovák jogalkotó adott legmesszebbmenő értelmező szabályokat: „A mű ellenértékét lehetőleg a mű minőségére, értékesítési lehetőségeire, a felhasználó által elérhető gazdasági előnyökre és más olyan feltételekre figyelemmel kell meghatározni, amelyek lehetővé teszik a társadalmi szükségleteket kielégítő szellemi alkotással elért eredmények felbecsülését.” Ha a szellemi alkotás felhasználásával elért jovedelem szembetűnően aránytalan a kikötött szerzői díjhoz képest, a szerző egy méltányosabb részesedést és/vagy a szerződés módosítását követelheti. (Jugoszlávia 57. és 58.§-ok.)

A csehszlovák jog azonos célú, de nem a felhasználási joggal, hanem a mű tulajdonával kapcsolatos rendelkezése: „A szerző, aki művének eredeti példányát ellenérték fejében ruházta át, a jogszerzőtől megfelelő anyagi részesedést kérhet, ha az a mű továbbruházásából társadalmilag igazságtalan profitra tesz szert. Erről a jogról előzetesen lemondani nem lehet.” (31.§.) (A 14. és a 19.§-ből következik, hogy itt a műpéldány és nem a szerzői jog tulajdonának átruházásáról lehet csak szó — ún. követőjog, droit de suite.)

ix./ A szerződés időbeli hatálya:

A szerződések időbeli hatályát a szerződésben rögzíteni kell – csehszlovák 22.§.(3) bek., NDK 39.§. A felhasználási szerződések időbeli hatálya a bolgár törvény szerint legfeljebb 5 év lehet (20.§. (2) bek.) A többi szocialista jogban a törvény szintjén ilyen általános szabály nincs.

x./ Joggyakorlási kötelezettség; szerzői felmondás:

„A kulturális szervezetek kötelessége, hogy amíg a szerző jogaival rendelkeznek, gondoskodjanak a mű lehető legszélesebb körű terjesztéséről.” (NDK 36.§.) A csehszlovák 22.§. (3) bekezdés előírja, hogy a felhasználási szerződésnek tartalmaznia kell a felhasználó terjesztési kötelezettségét is. Az NDK jog részletes szankciói: ha a felhasználó nem vagy nem a szerződés szerint teljesíti a mű közönséghez közvetítésének szerződéses kötelezettségét, a szerző felmondhatja a szerződést. A szerzőnek ilyenkor megfelelő díjazás jár, a már kifizetett díj nem követelhető vissza. Vétkesség esetén a szerzőt kártérítés is megilleti.(45.§.) A kártérítést kivéve azonos a csehszlovák jog szerinti szankció is (23.§. (3) bek.)

A szovjet szabályokból is következik a felhasználás kötelezettsége: a felhasználónak a szerződés szerinti időn belül, de legfeljebb az elfogadástól számított 2 éven belül meg kell kezdenie a szerződés szerinti felhasználást. (Orosz Ptk. 510.§.) Ha a felhasználás elmaradásának oka a szerzőnek tudható be, csak csökkentett díj jár. (Orosz Ptk. 512.§.) A bolgár, lengyel, jugoszláv és román szerzői jogi törvény e kérdésben hallgat.

xi./ A felhasználó felmondásának indokai:

- a szerző a póthatáridőben nem szállítja a művet, amikor is a felmondás következtében az esetleg kifizetett szerzői jogdíj is visszajár (csehszlovák 23.§. (2) bek., NDK 45.§. (4) bek., orosz Ptk. 511.§.); a csehszlovák jog szerint érdekmúlás esetén póthatáridőt sem kell tűzni;
- A szerző nem hajtja végre a szerződésben vállalt illetve annak keretei között kért módosításokat (NDK 45.§. (4) bek., orosz Ptk. 511.§.)

- a szerző nem a szerződés szerint vagy nem személyesen alkotta meg a művet, gondatlanul járt el vagy – a jogszabályt, szerződést megsértve – másnak is jogot engedett; ilyenkor azonban a jóhiszemű szerzőt legalább 25 %-os szerzői jogdíj megilleti és a bizonyítás terhe a felhasználón van (orosz Ptk. 511.§.).

A bolgár, lengyel, jugoszláv szerzői jogi törvényekben ezekkel párhuzamos szabály nincsen.

xii./ **Jogszerzés közelebbről meg nem határozott jövőbeli művekre:**

Ezt a tényállást meg kell különböztetnünk az alkotói megbízásoktól, mert itt, ellentétben azokkal, a szerző a jövőben vagy pedig meghatározott ideig alkotandó, közelebbről nem azonosított összes művei felhasználási jogát engedné át előre. Az **NDK** törvénye ezt a lehetőséget a következőképpen zárja ki: „Az olyan szerződések, amelyekkel a szerző egy még meg nem határozott jövőbeli mű felhasználása tekintetében kötelezi magát, semmiesek hacsak nem a munkajog körébe tartoznak.” (42.§. (2) bek.) **Jugoszláviában** is „semmis az a szerződés, amelyben a szerző valamennyi jövőbeli műve hasznosítási jogait ruhazza át.” (59.§.)

11.2.2. **Kapitalista országok**

i./ **A szerződés jogi természete:**

A kétféle, alapvetően eltérő felfogás a szerzői jog átruházhatóságáról jól tükröződik az alábbi szabályokban: A szerzői jog egészében, tehát nem csak a személyhez fűződő részében élők között elidegeníthetetlen. (Az 1982-ig módosított 1936-os **osztrák** szerzői jogi törvény 23.§-a, az 1985-ig módosított 1965-ös **NSZK** szerzői jogi törvény 29.§-a.) A szerző az elidegeníthetetlen vagyoni hasznosítási joga alapján a mű felhasználására kizárólagos vagy egyéb engedélyt adhat (**Osztrák** 24.§. (1) bek., 26.§.), „A szerző más személynek engedélyezheti, hogy a művet meghatározott módon vagy minden korlátozás nélkül használhassa. Az engedély kizárólagos vagy nem kizárólagos hatályú lehet.” (**NSZK** 31.§. (1) bek.) Az engedélyek korlátozhatóak a hely, az időtartam és a cél tekintetében. (**NSZK** 32.§.)

A svéd törvény szerint a szerzői jog részben vagy egészben átruházható, de ez nem érinti a szerző névfeltüntetési jogát és azt a jogát sem, hogy tiltakozzon a mű eltorzítása ellen. A szerző e személyhez fűződő jogairól jogátruházás esetére kötelező erővel csak a mű egyértelműen meghatározott felhasználási módjaira mondhat le. (3. és 27. paragrafusok az 1982-ig módosított 1960-as szerzői jogi törvényben.)

A spanyol jog szerint az élők között csak a szerzői jog pontosan meghatározott vagyoni része ruházható át és csak meghatározott időre. (Spanyolország, az 1987-es törvény 43. cikke) Az Amerikai Egyesült Államokban, az Egyesült Államok Törvényeinek Kódexe, 17. Cím az 1982-ig módosított 1976-os Szerzői Jogi törvény 203. paragrafusa szerint részbeni vagy teljes jogátruházás, kizárólagos vagy nem kizárólagos felhasználási engedély (licence) esetén is a szerző özvegye vagy egyenesági leszármazottai a szerződés megkötésétől számított 35 év után, frásban, 5 éven belül felmondhatják a szerződést és ekkor a jogok rájuk visszazállnak. Kiadói jog esetén a 35 év a kiadástól számít illetve a határidő a szerződés megkötésétől számított 40 év, ha ez előbb jár le.

A francia és olasz megoldás: a szerző nyilvános előadási és többszörözési joga ingyenesen vagy visszerhesen részben vagy egészében átruházható. (Az 1985-ig módosított 1957-es francia szerzői jogi törvény 30. és 35.§-ai, az 1979-ig módosított 1941-es olasz szerzői jogi törvény 107. paragrafusa.) Részleges átruházás esetén a jogosított az átruházott jogok gyakorlásában a szerző helyébe lép a szerződés szerinti feltételekkel, korlátozásokkal, ideig, valamint elszámolási kötelezettségekkel. (Francia 39.§.)

A szerzői jog egészében vagy részben is átruházható (Az 1955-ig módosított 1922-es svájci szerzői jogi törvény 9. paragrafusa az 1985-ig módosított 1970-es japán szerzői jogi törvény 61.§. (1) bekezdése.) A szerző a szerzői jog átruházása helyett meghatározott módra és terjedelemre szóló felhasználási engedélyt is adhat. (Japán 63.§. (1) és (2) bek.)

A szerzői jog személyes vagy ingó tulajdonként szerződéssel átruházható. (az 1985-is módosított 1956-os **angol szerzői jogi törvény 36. §. (1) bek., USA 201.§. d.1.)** A szerzői jog átruházása egyenként vagy kombinálva korlátozható a törvény szerint kizárólag a szerzői jog eredeti alanyát megillető egy vagy több felhasználási módra, egy vagy több országra, a védelem meghatározott időszakára. (**Anglia 36.§. (2) bek.)** A szerzői jog alanyának a törvényben biztosított jogok egyenként is átruházhatók. (**USA 201. §. d.2.)** Az egyes jogokat megszerzők az eredeti szerző módjára élvezik a jogvédelmet és léphetnek fel jogsértés esetén. (**USA 201.§. d.2.)**

A kizárólagos felhasználási engedély előtt, korábban adott egyszerű használati engedély hatálya fennmarad, hacsak a felek másként nem állapodnak meg. (**Ausztria 24.§. (2), NSZK 33.§.)** A szerzői jog átruházása előtt adott felhasználási engedély hatálya kötelező a szerzői jog megszerzőjére is, kivéve a jóhiszemű, ellenértékért szerző felet vagy jogutódját. (**Anglia 36.§. (4) bek.)** Két jogátruházás hatályának összeütközése esetén az első érvényes, ha egy hónapon belül (külföldi esetén két hónapon belül) nyilvántartásba vették vagy ha egyáltalán a második jogátruházás előtt vették nyilvántartásba. Az utóbbi jogátruházás egyébként is csak jóhiszemű, jogait ellenértékért szerző javára lehet erősebb hatályú. (**USA 205.§. e.)** Jogátruházás és nem kizárólagos felhasználási engedély (licenc) konfliktusa esetén utóbbi csak akkor erősebb hatályú, ha írásba foglalták és időben megelőzte a jogátruházást, vagy ha a licenc szerződést jóhiszeműen, a jogátruházás nyilvántartásba vétele előtt kötötték. (**205.§. f. USA**)

ii./ A szerződések formai követelményei:

A szerzői szerződések érvényességének formai kellékeiről a legtöbb kapitalista ország törvénye is külön rendelkezik:

A szerződést a polgári jog általános szabályai szerinti formában kell megkötni, de a nyilvános előadási, audiovizuális gyártási és a kiadói szerződést írásban, szükség esetén – a felhasználási módok, feltételek pontos meghatározásával – távirati úton kell rögzíteni. (**Francia 3.§.)** A jogátruházási szerződést írásban kell megkötni. (**Olasz 110.§., angol 36. §. (3) bek., USA 204.§., Spanyol 45.§.)**

A szerzői jog átruházását nyilvántartásba lehet vétetni. Az átruházott szerzői jogok bírósági érvényesítésének formai feltétele a nyilvántartásba vétel. (USA 205.§.)

A szerzői jog élők közötti átruházása harmadik személlyel szemben csak nyilvántartásba vétel esetén hatályos. (Japán 77.§.)

Az osztrák, NSZK, svájci és svéd szerzői jogban ilyen megkötések nincsenek.

iii./ Az átruházott, engedélyezett jogok:

A felhasználó által szerzett jogok terjedelmét általában értelmező szabályok:

Ha a felhasználási szerződés külön nem sorolja fel azokat a módokat, amelyekkel a mű használható, az átruházott jogok terjedelmét a szerződés céljával összhangban kell meghatározni. (NSZK 31.§. (5) bek., Spanyol 43.§. (2) bek.)

A szerzői jogok átruházásának hatálya attól a feltételtől függ, hogy az átruházott jogokat külön-külön nevezze meg a szerződés és hogy a szerződés határolja el a felhasználási jog terjedelmét, célját, helyét, tartalmát. (Francia 31.§. (3) bek.)

A szerzői jog valamely részjogosultságának átruházása külön kikötés hiányában nem jelenti más részjogosultságok átruházását is. (Svájc 9. cikk.) A többszörözés jogának átruházása ellenkező kikötés hiányában csak az egyszerű többszörözést jelenti. (Svájc 9. cikk.) A nyilvános előadásra vagy a többszörözésre vonatkozó teljes szerzői jog átruházásának hatálya a szerződésben felsorolt felhasználási módokra korlátozódik. (Francia 30.§. (3) bek.)

Semmis az olyan szerződés, amely ismeretlen felhasználási módokra irányul. (NSZK 31.§. (4) bek.) A francia jogban akkor érvénytelen az ilyen szerződés, ha a hasznosítás nyereségéből nem biztosít kifejezetten, megfelelő részt a szerzőnek. (38.§.)

Ellenkező kikötés hiányában a felhasználási jog nem terjed ki a fordítás és az átdolgozás jogára (Ausztria 33.§. (1) bek., Japán 61.§. (2) bek.) Az engedélyezett illetve átruházott jog kétség esetén nem terjed ki a műből készült átdolgozások kiadási és hasznosítási jogaira. (NSZK 37.§. (1) bek. illetve Japán 61.§. (2) bek.)

A zenei vagy irodalmi mű többszörözésének engedélye nem terjed ki a kép- vagy hanghordozón való többszörözésre (Osztrák 33.§. (1) bek., NSZK 37.§. (3) bek.) A sugárzási engedély nem jelenti a sugárzás céljára vagy folyamán való kép- vagy hangrögzítéshez a hozzájárulást. (Osztrák 33. §. (3) bek., japán 63.§. (4) bek.) A nyilvánossághoz közvetítésre adott engedély kétség esetén nem terjed ki arra, hogy a közvetítést képernyővel, hangszórával vagy más műszaki eszközzel az eseményen jelen nem lévő nagyközönség számára is érzékelhetővé tegyék. (NSZK 37.§. (3) bek.)

A műnek a jogosított felhasználó általi megváltoztatásáról külön csak az NSZK jog rendelkezik: ellenkező szerződéses kikötés hiányában a felhasználó nem változtathatja meg a művet, a címet vagy a szerzői megjelölést. A mű vagy címének olyan változtatásai, amelyeket a szerző jóhiszeműen nem ellenezhet, megengedettek. (39. §.)

A megszerzett felhasználási jog továbbadásáról a következő szabályozási megoldásokat találjuk: A felhasználási jog csak a szerző engedélyével adható tovább. (Ausztria 27.§. (2) bek., NSZK 34.§. (1) bek., Japán 63.§. (3) bek.) Ez az engedély csak fontos okból illetve jóhiszeműen tagadható meg. (Ausztria 27.§. (2) bek., NSZK 34.§. (1) bek.) A szerzővel szemben az eredeti szerződés szerint fennálló kötelezettségek teljesítéséért az első és a másodlagos jogszerző is, egyetemlegesen felel. (Ausztria 27.§. (3) és (4) bek., NSZK 34.§. (5) bek.) A felhasználási jog a szerző hozzájárulása nélkül is továbbadható, ha a jogosult egész üzleti vállalkozása vagy annak egy része átruházásáról van szó. (Ausztria 28.§. (1) bek., NSZK 34.§. (3) bek.) Erre — ellenkező szerződéses kikötés hiányában — ugyanígy akkor is mód van, ha a felhasználó a hasznosításra nem köteles és egyrészt vagy megrendelt műről vagy más mű kiegészítéseképpen készült szóbeli műről illetve tudományos (nem képzőművészeti) illusztrációról van szó, vagy pedig másrészt kereskedelmi célú fényképekről vagy alkalmazott művészeti alkotásokról. (Ausztria 28.§. (2) bek.) A spanyol megoldás: a kizárólagos felhasználási jog csak kifejezett engedéllyel adható tovább, de az ilyen jogosult nem kizárólagos engedélyeket maga is adhat. (48-50. §-ok).

Az **NSZK**-ban a kizárólagos felhasználási jog jogosultja csak a szerző hozzájárulásával adhat másnak nemkizárólagos felhasználási engedélyt. (35.§. (1) bek.)

Az átruházott jogokat a műpéldánnyal kapcsolatban értelmezik az alábbi rendelkezések: A műpéldány átruházása nem jelenti a mű felhasználásához való engedélyadást. (Ausztria 33.§. (2) bek., Olaszország 109.§. (1) bek., Spanyolország 56.§., Svédország 27.§. (2) bek., USA 202.§.) A szerzői jog átruházása nem jelenti semmilyen anyagi hordozó (dolog) tulajdonjogának átruházását (USA 202.§.) Megrendelt portré esetén azonban a szerzői jogait csak a megrendelő vagy annak túlélő házastársa illetve örökösei hozzájárulásával gyakorolhatja. (Svédország 27.§. (2) bek.)

Megállapítható, hogy az átruházott jogokat valamiképpen értelmező (korlátozó) szerzői jogszabály csak az angol törvényből hiányzik.

iv./ **Jogdíjfizetés:**

A szerző jogát az egyenértékű ellenszolgáltatásra a **francia** szerzői jogi törvény kifejezetten deklarálja. A szerzői jogok részbeni vagy teljes átruházása ellenértékeként a szerzőnek arányos részesedés jár a mű eladása vagy hasznosítása bevételéből. A törvény azonban felsorolja az átalány-jogdíj megállapításának megengedett eseteit is: például üres hang- és képhordozó jogdíj, szoftver jogdíj és lényegében minden eset, ahol az arányos részesítés mint számítási mód jelentős nehézségekbe ütközik. (35. és 36. paragrafusok) Így szól a **spanyol** 46.§ is. A felek a százalékos jogdíjigényeket utóbb éves átalányösszegekre szóló igényné alakíthatják. (**Francia**) (35.§.(4) bek.) A hasznosítási jogok átalánydíj ellenében való átruházása esetében, ha a szerző a 7/12-en túlmenő anyagi sérelmet szenved jogsértés vagy a mű bevételei nem kellő előrelátása folytán, a szerző a díjazási feltételek felülvizsgálatát követelheti. A sérelmet a szerző összes műveinek a felhasználó általi értékesítésére tekintettel kell értékelni. (**Francia**) (37.§.)

Az **uzsorás** szerzőnek jogkövetkezményeit a szerzői jogban ezen kívül csak az **NSZK** és a **spanyol** jog állapítja meg: Ha a felhasználási szerződés alapján a felhasználónak a felhasználással elért jövedelme súlyosan aránytalan a szerződés szerinti jogdíjhoz képest, a fel-

használó, figyelemmel a szerzővel fennálló jogviszonya egészére, köteles a szerző kérésére hozzájárulni a szerződés módosításához a körülményeknek megfelelő jogdíj biztosítása érdekében. A szerző ezt az igényét a tudomásszerzéstől számított két éven, de legkésőbb az igényre okot adó körülmény felmerülésétől számított tíz éven belül érvényesíthet s előre nem is mondhat le erről. (NSzK 36., un. bestseller-paragrafus, a spanyol 47. paragrafus szerint a szerződéskötéstől számított 10 év a jogvesztő határidő.)

v./ Visszavonás; felmondás a felhasználói jog nemgyakorlása miatt:

A szerző egyes kapitalista szerzői jogokban is visszavonhatja a jog hasznosítására adott átruházó illetve engedélyező nyilatkozatát a felhasználás (kiadás) megkezdése után is. A francia jogban ennek nincs külön törvényi feltétele (32.§. (1) bek.), az olasz törvény „fontos erkölcsi indok” fennforgása (142.§.), az NSzK a szerzői meggyőződés megváltoztatása (42.§.) a spanyol jog (14.§. vi) mindkettő esetére adja meg ezt a jogot. A jog minden esetben a szerző személyéhez kapcsolódik és gyakorlása a felhasználó kártalanításának kötelezettségével jár. A francia, spanyol és az NSzK jog szerint ha a szerző utóbb mégis ki akarja adatni, a közönséghez akarja juttatni művét, erre az eredeti felhasználót az eredeti feltételekkel elsőbbség illeti meg. Az olasz megoldás sajátossága, hogy a visszavonás tényéről — közzététel végett — a művelődési minisztert is értesíteni kell és a felhasználó és más érdekeltek egy éven belül bírósághoz fordulhatnak a visszavonás hatálytalanítása vagy további kártalanítás érdekében. Az NSzK törvény kiemeli, hogy a visszavonás jogáról előre nem lehet lemondani.

A megszerzett felhasználási jog nem vagy nem megfelelő gyakorlásának következményeiről külön csak az osztrák és az NSzK szerzői jog szól. Az osztrák jog szerint ha a felhasználói jogot nem gyakorolják azzal a céllal összhangban, amelyre azt adták, vagy olyan mértékig nem megfelelően használják, hogy az a szerző jogos érdekeit sérti, a szerző, ha nincs késedelemben, megfelelő póthatáridő tűzésével felmondhatja a szerződést. Ha a felhasználás lehetetlen vagy a felhasználó azt megtagadta, ilyen határidőt nem kell tűzni. E jogról 3 évnél hosszabb időtartamra előre nem lehet lemondani. (29.§.) Az NSzK joga ebben a kérdésben azonos tartalmú azzal az eltéréssel, hogy a felmondás joga a kizárólagos felhasználási jogot szerzett felhasználóval szemben a szerződéskötéstől, kiadás esetén a kiadástól számított két év elteltével nyílik

meg. (Ujság és folyóirat kiadásoknál rövidebb határidők vannak.) Az NSZK-beli szerző sem mondhat le erről a jogáról és nem is zárhatja ki annak gyakorlását 5 évnél hosszabb időre. (41.§. (1), (2), (3) bek.) A visszavonás (felmondás) folytán kárt szenvedett személyt a szerzőnek a méltányosság mértékéig kártalanítania kell. (41.§. (4) bek.)

Az angol, svájci, svéd, japán és amerikai jog az itt tárgyalt kérdésekben nem ad külön szerzői szabályt.

vi./ **Jogszerzés közelebbről meg nem határozott jövőbeli művekre:**

A jövőbeli művekre vonatkozó jogok globális átruházására kötött szerződés a francia és a spanyol jog szerint semmis. (33.§. ill. 43.§. (3) bek.) Ausztriában a felek jövőbeli művekről is rendelkezhetnek szerződésükben, de amennyiben ez nem konkrétan, hanem csak jellege szerint megjelölt művekre vonatkozik továbbá ha a szerző egész élete során vagy 5 évnél hosszabb idő alatt alkotandó művekről van szó, 5 év után bármelyik fél felmondhatja a szerződést. (31.§. (1) bek.) E felmondási jogról előre nem lehet lemondani, a felmondási idő maximum 3 hónap. (31.§. (2) bek.) A tartalmilag azonos NSZK rendelkezés szerint az ilyen szerződést frásban kell megkötni és a maximális felmondási idő 3 hónap helyett 6 hónap. (40.§.)

Az angol jog viszont a jövőbeli művekre kötött szerződések kapcsán arról a személyről rendelkezik külön szabállyal, aki a mű megszületésekor a szerzői jog eredeti alanyának lesz tekinthető: ez a szerző által előre jogosított, illetve, a reménybeli jog jogosított általi továbbadása esetén ennek szerződő partnere vagy jogutóda. (37.§.)

11.2.3. A szabályozás a magyar szerzői jogi törvényben

Történetileg maguk a szerzői jogi felhasználási szerződések is a hagyományos polgári jogi szerződésekből, a tulajdon átruházási, majd a vállalkozási szerződésekből különültek önálló típussá. Első fajtájukat, a kiadói szerződést Magyarországon még a szerzői jogi védelem deklarálása előtt szabályozta a törvény (az 1975. évi Kereskedelmi Tör-

vénykönyv – XXXVII.tc. nyolcadik címe), hacsak nem tekintjük jogi alapnak az 1861. évi Ideiglenes Törvénykezési Szabályok I.23. cikke kijelentését: „Az ész szüleményei így oly tulajdont képeznek, mely a törvény ótalma alatt áll.” A jelenleg hatályos szerzői jogi törvényünk előtti szerzői jogi törvények, az 1884. é. XVI. tc. és az 1921. é. LIV. tc. még mindig nem tartalmaztak általános szabályozást a felhasználási szerződésekre. Így az 1945 előtti jogirodalom is megállt a különféle, konkrétan felsorolt vagyoni jogosultságok ismertetésénél – a szerződéses jogot, a kiadói szerződéseket kivéve, a polgári jog általános szabályai hatálya alá tartozónak tekintve. ^{35/}

A szerzői jogról szóló 1969. é. III. törvényünk (a továbbiakban: Szt.) a 3 paragrafusában leszögezi, hogy „Azokban a kérdésekben, amelyeket ez a törvény nem szabályoz, a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit, a munkaviszonyt érintő kérdésekben pedig (14.§.) a Munka Törvénykönyvének rendelkezéseit kell alkalmaznia.” A felhasználási szerződésekre vonatkozó, itt következő általános szabályokat tehát úgy kell értékelni, mint amelyek maguk is speciális szabályok a polgári jog általános szabályaihoz képest. Így minden esetben, ahol az Szt. hallgat, a polgári jog általános szabályaira, nevezetesen a kötelmi jog általános részére kell visszanyúlni. ^{36/} A magyar törvényhozás eddig a következő kérdésekben tartotta szükségesnek a felhasználási szerződésekre a Ptk. szabályaitól való eltérést.

i./ A szerződés jogi természete:

Az Szt. hatálybalépése előtt a szerzői jog Magyarországon élők között is egészében átruházható volt s a felhasználásra azután a felhasználó döntése szerinti időpontban került sor. ^{37/} Új jogunk szakított ezzel a felfogással és – 12. §. (1) bekezdéséből valamint 13.§-ából következően – élők között csak az egyes felhasználási módokhoz való engedélyezést teszi lehetővé. E szabályok szerint ugyanis a szerző a személyhez fűződő jogait másra nem ruházhatja át és róluk nem mondhat le; a vagyoni jogok körében a szerző csak a felhasználásra vonatkozó „hozzájárulási” jogot gyakorol: a hozzájárulás joga jogutódot csak a szerző halála után illethet meg. Ez az értelmezés logikusan következik abból a tényből is, hogy a deklaráltan elidegeníthetetlen személyhez

fűződő jogok — például nyilvánosságra hozatal és változtatás joga — a gyakorlásuk során szorosan összefonódnak.

A szerzői „anyajog” szerzőnél maradása a magyar jogban is fölveti a jogsértés esetén való fellépés, az aktív legitimáció a gyakorlat számára oly fontos kérdését. A jogi konstrukcióból ugyanis az a következtetés is levonható, hogy a mű engedély nélküli felhasználása mint szerzői jogsértés ellen szerzői jogi alapon csak a szerzői jog eredeti jogosultja léphet fel, az általa — akár kizárólagos — használati joggal felruházott személy nem. Ezt a véleményt a párhuzamos jogterület szabályozásával való összevetés támasztja alá. A műszaki jellegű szellemi alkotásra, a szabadalomra vonatkozó vagyoni jog egészében átruházható. A Szabadalmi Törvény kifejezetten rögzíti, hogy a szabadalombitorlás ellen a hasznosító is közvetlenül felléphet, ha ezt felszólításra a szabadalmas nem teszi meg. (1969. év II. tv. 27.§. (2) bekezdés).

A hasonló elvi alapon álló NSZK szerzői jogában a problémát a törvény 31. paragrafusának értelmezésével oldották meg: „A kizárólagos felhasználási jog alapján annak jogosultja a művet **minden más személy, beleértve a szerzőt is, kizárásával** használhatja a számára megengedett módon és másoknak nem kizárólagos felhasználási jogokat engedhet.” A jogirodalomban ezt egységesen úgy értelmezik, hogy a másokat kizáró jellegből következően a kizárólagos felhasználási jog jogosultja saját jogán bírói úton felléphet a szerzői jog megsértőivel szemben.^{38/} Ezt a gondolatmenetet követve kizárólagos engedély mibenlétét magyarázó törvényszöveg nélkül is mondhatnánk, hogy a kizárólagos felhasználási jog alanya a magyar jogban is a felhasználás tekintetében **mindenkivel** szemben ilyen pozícióban van. Logikus, hogy a jogait sértő harmadik személyekkel szemben maga is közvetlenül felléphet. (Gondoljunk például a munkáltató szerzői jogi helyzetére.) Ezesetben a Szabadalmi Törvény említett szabályozása úgy értelmezhető, hogy annak elsődleges célja a két aktív legitimációval rendelkező jogalany jogsértéskori eljárásának egyeztetése. Célszerűnek látszik mégis, hogy a szerzői jogi szabályozás is legyen egyértelmű, egészüljön ki ilyen értelmező, „egyeztető” szabállyal.

ii./ A szerződés alanyai:

Az Szjt. 25.§-a értelmében „A szerző vagy jogutódja a mű felhasználására vonatkozó szerződést jogszabály által meghatározott esetekben csak az erre hivatott szervezettel, illetve szervezet útján kötheti meg.” Azt a lehetőséget, hogy a felek akaratát az alanyok megválasztása tekintetében alacsonyabb szintű jogszabályok is megköthessék, a törvény elsősorban a deviza- és külkereskedelmi jogi szabályok miatt adta meg. Ezt az Szjt.-t végrehajtó 9/1969. (XII.29.) MM.sz. rendelet (a továbbiakban: Vhr.) is mutatja, amikor 20.§-ában a nemzetközi felhasználási szerződésekre általában a Szerzői Jogvédő Hivatal és bizonyos szerződésekre más meghatározott jogi személyek közreműködését írja elő. A Devizatörvény szerint ugyanis „vagyon értéknek minősül . . . a szellemi alkotásból eredő, gazdaságilag értékesíthető jogosítvány. . .” és a „belföldön lévő vagyon érték tekintetében belföldinek és külföldinek csak devizahatósági engedéllyel szabad egymással szerződést kötnie.” Ugyanígy devizahatósági engedéllyel szabad ” olyan jognyilatkozatot tenni, amelynek folytán akár belföldön, akár külföldön lévő vagyon értékben a belföldi részesedés aránya megváltozik.”^{39/} A külkereskedelmi törvény hatálya kiterjed az anyagi értéket képviselő jogok nemzetközi forgalmára is; a külkereskedelem állami monopólium; külkereskedelmi tevékenységet csak külkereskedelmi jog alapján lehet végezni; külkereskedelmi joga annak a gazdálkodó szervezetnek van, amelyet alapító okirata vagy külön engedély erre feljogosít.^{40/} A Szerzői Jogvédő Hivatalt alapító minisztertanácsi rendelet a Hivatal feladatává teszi a nemzetközi felhasználási szerződések lebonyolítását.^{41/}

iii./ A szerződés forma és tartalmi kellékei:

Az Szjt. 27.§-a, a Ptk. 216.§. (1)bekezdésében foglalt általános szabályt megfordítva előírja, hogy „A felhasználási szerződést — ha jogszabály másképp nem rendelkezik — írásban kell megkötni.” Eszerint legalább a szerződés lényeges tartalmát írásba kell foglalni (Ptk. 218. §. (1) bek.). Az előírás tehát közvetve a felhasználási szerződés tartalmi kellékeire is kihat. A jogirodalom szükséges tartalmi kelléknek csak a felek személyét, a mű megjelölését (jövőbeli mű esetén annak körülírását) és a felhasználás célját tekinti.^{42/} Tekintettel arra, hogy az utóbbi években megnőtt egyrészt a nem a szocialista gazdálkodó szervezetekkel kötött felhasználási szerződések száma, más-

részt állandóan bővül a felhasználási módok köre (és így az a-tipikus felhasználási szerződéseké is), ma már szükséges érvényességi kelléknek látjuk az ellenérték (jogdíj) és a felhasználási módok részletes meghatározását is.

iv./ A szerződés tartalma; sajátos diszpozitivitás:

„A felhasználási szerződés feltételeit — a törvényben megszabott korlátok között — a felek állapítják meg.” (Sztj. 26.§. (1) bek.) A szerződés visszterhességének vélelmét az Sztj. 13.§. (3) bekezdése mondja ki: „A szerzőt vagy jogutódját a mű felhasználása ellenében — ha a törvény másképp nem rendelkezik — díjazás illeti meg. A díjazásról a jogosult csak kifejezett nyilatkozattal mondhat le.” Itt kell megjegyezni, hogy mivel a díjazást a szerződés lényeges tartalmának tekintjük, szerintünk erre is kiterjed az írásbeliség követelménye (hacsak nem szóban is megköthető szerződésről volt szó).

Mind a két területen, a tartalomról általában rendelkezni és a szolgáltatás — ellenszolgáltatás egyensúlyát biztosítani a művelődési miniszter rendeletei hivatottak: az Sztj. 56.§. (3) bekezdés szerint „E törvény végrehajtásáról a Minisztertanács a művelődési miniszter útján gondoskodik, aki ennek során a felhasználási szerződéseknek a törvényben nem szabályozott feltételeit, valamint a szerzői díjak és az e törvény alapján járó egyéb díjak mértékét rendelettel megállapíthatja.” E rendelkezések alapján a művelődési miniszter eddig a következő felhasználási módokra, műfajokra alakított ki szerződésfajtákat rendeleteivel:

- könyvkiadás,
- zeneműkiadás,
- rádiósugárzás,
- televízió adaptálási és sugárzási szerződés,
- színpadi művek megírása és előadása,
- zeneművek megírása és első előadása,
- megfilmesítés,
- képgrafikai alkotások felhasználása,
- alkalmazott grafikai művek felhasználása,

- kisplasztika, érem és plakett felhasználás,
- iparművészeti és ipari tervezőművészi alkotások felhasználása,
- művészi fényképek felhasználása.

E rendeletek, és a kiadás, a sugárzás, a színpadi előadás és a megfilmesítés esetében a törvény külön rendelkezései, a szerződések tartalmára nézve több kötelező szabályt írnak elő. Ez a kötelező erő azonban kétféle minőségű: egyes szabályok mindkét félre kötelezőek (a törvény esetében például a már említett 25.§., a rendeleteknél a díjtarifák, ^{43/} mások csak a felhasználó terhére azok, tehát valójában egyoldalúan diszpozitívek (a felek által helyettesíthetők). Az Szt. 26.§. (2) bekezdése szerint ugyanis „A szerző hátrányára nem lehet eltérni a törvény olyan szabályától, amely a szerző érdekének védelmét szolgálja;” – ez az egyoldalúan diszpozitív szabályozás –, „ugyancsak nincs helye eltérésnek a törvény alapján kibocsátott jogszabály olyan rendelkezéstől, amely az eltérést megtiltja.” – ez a teljes kogenciára való utalás.

Arra nézve, hogy mely szabályokat kell a felhasználási szerződések körében mindkét félre kötelezőnek tekintetnünk, a jogszabályok általános értelmezési szabályai az irányadók. (Egy példa erre a törvény említett 25.§-a.) Ami a féloldali **diszpozitív**itást illeti, a **törvény** szintjén ugyanez az ismérv. A **végrehajtási** rendelet körében azonban, amely a 40.§-ával ott is bevezette ez a szerző gyengébb szerződéskötési pozíciójával számot vető szabályozást, csak az ott konkrétan megjelölt szabályoknál alkalmazható (például a Vhr. 23.§-a a megrendelt mű elfogadásának határidejéről).

A Ptk-hoz (200.§. (2) bek.) képest sajátos a jogszabályba ütköző szerződések illetve szerződési kikötések szankciója, mert nem kell az egész szerződést érvénytelennek tekinteni: „Az ezekben a rendelkezésekbe ütköző szerződési kikötés semmis; helyébe a jogszabály megfelelő rendelkezése lép.” (Szt. 26.§. (2) bek. utolsó mondat.)

A felek teljesen szabad – és így az általában erősebb gazdasági, szerződéskötési pozícióban lévő felhasználó által túlzóan befolyásolható – szerződéskötési akarata tehát egyrészt a törvény által kötelezően vagy egyoldalúan kötelezően nem szabályozott

kérdésekben, másrészt a rendeleti úton nem szabályozott, innominát felhasználási szerződésekben (illetve kisebb jelentőségű, díjtarifákkal nem korlátozott — például koreográfia megírása — felhasználásoknál) bontakozhat ki.

v./ A mű módosítása felhasználása során:

Az Szt. 30.§-a előírja, hogy „Ha a szerző a mű felhasználásához hozzájárult, a felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokat köteles végrehajtani; ha e kötelezettségének nem tesz eleget vagy nem tud eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat hozzájárulása nélkül is végrehajthatja.” Ez a szabály első megközelítésben a felek együttműködési kötelezettségéről szóló Ptk. 4.§. (3) bekezdés szerzői jogi konkretizálása. Másrészt viszont szerződésértelmezési szabály, hiszen csak így lehet összhangban a szerző elidegeníthetetlennek nyilvánított, személyhez fűződő változtatás-engedélyezési jogával (Szt. 10.§. elemzését l. 9.3. pontban). A szöveg „elengedhetetlen”, „nyilvánvalóan szükséges” és „a mű lényegét nem érintő” részei utalnak arra, hogy ezek azok a határok, ameddig a szerző hallgatólagos hozzájárulása a módosításokhoz feltételezhető. Egyben ez az a határ is, ameddig a módosítás feltehetően nem lesz sérelmes a szerző becsületére vagy hírnevére (lásd a szoftverre ezzel kapcsolatos javaslatunkat a 9.3. pontban). A szerző természetesen az ezeken túlmenő változtatásokat is engedélyezheti kifejezett szerződéses nyilatkozattal; mindenesetre az előzetes ilyen nyilatkozat érvényességéhez bizonyos műfajokban, ahol a változtatások a személyiségvédelem említett abszolút határait könnyebben túlléphetik, a megengedett változtatások körvonalazása látszik szükségesnek.

Az a körülmény, hogy a felhasználók nagy része (a törvény megalkotásakor szinte mindegyike) jogi személy, szerintünk nyilvánvalóvá teszi, hogy a felhasználó a változtatásokkal — ha a szerző ezeket nem akarja vagy tudja végrehajtani — harmadik személyt is megbízhat.

vi./ Szerződésértelmezési szabályok:

A felhasználási szerződések sajátos értelmezését kifejezett szerzői jogi szabály hiányában a bíróságok már az Szjt. hatálya előtt is szükségesnek látták. Az egyik ilyen döntés szerint a jogátruházáskor ismeretlen felhasználási módok nem tekinthetők átruházottnak az etárgyú szerződéses kikötés dacára.^{44/} A bírósági gyakorlat által kialakított másik fontos elv volt, hogy „kétség esetén a szerző csak annyi jogot ruházott át a vállalkozóra, amennyi jogra a szerződéskötés időpontjában a vállalkozónak szüksége volt avégből, hogy a felek által célzott értékesítést a megállapodás helyén egy ízben gyakorolhassa.”^{45/}

Az Szjt. a Ptk. 207.§-át kiegészítve, specializálva már bevezetett néhány kifejezetten szerzői jogi szerződésértelmezési szabályt. Ennek során – szemléletéből következően – salapesetként mindig a szerzőre kedvezőbb értelmezésből indult ki.^{46/} Így a 28.§. (1) bekezdésénél is, amikor megszabta, hogy „A felhasználó – ha jogszabály másképp nem rendelkezik – csak akkor szerez kizárólagos felhasználási jogot, ha a szerződésben kifejezetten kikötötték.” E törvényi vélelem alól a legfontosabb jogszabályi kivétel a kiadói szerződés, ahol a megszerzett jog – gyűjtemény, napilap, folyóirat kiadás kivételével – kizárólagos (Szjt. 31.§.)

A mű szerző személyéhez kötöttségének, a felhasználási viszony bizalmi jellegének kihatása az a vélelem, hogy „A felhasználó – ha a jogszabály másképp nem rendelkezik – jogait csak a szerző beleegyezésével ruházhatja át.” (Szjt. 28.§. (2) bek.) A szerzőnek nem közömbös, hogy művét ki, milyen hírű felhasználó juttatja a közönséghez.

Végül az Szjt. 28.§. (3) bekezdésének a külföldi jogokból is ismert szabálya: „A műpéldány tulajdonjogának átruházása nem jelenti a szerzői jogok átruházását, a felhasználási szerződés alapján átadott példány pedig eltérő szerződési kikötés hiányában a szerző tulajdonában marad.” A szabálynak elsősorban a képzőművészeti alkotásoknál van jelentősége.

Egy további, igen fontos értelmezési szabályt is le lehet vezetni az Szjt.-ből: a felhasználási szerződések hatálya csak a kifejezetten kikötött felhasználási módokra korlátozódik. Erre a következtetésre **Boytha** minden, **Benárd** a kizárólagos felhasználási szerződés tekintetében az Szjt. 13.§. (1) bekezdésének elemzésével jut: a szerző hozzájárulása a mű bármilyen, tehát **minden egyes** felhasználása tekintetében szükséges. ^{47/} Ugy vélem, ugyanerre a következtetésre kell jutni a szerződés érvényessége formai és tartalmi kellékeiből kiindulva is: a szerződés lényeges, írásba foglalandó tartalma a felhasználási mód részletes körülírása. (L. fenti iii./ pont.)

vii./ Alkotói megbízások:

A jövőben alkotandó művekre kötött szerződés sajátos viszonyt hoz létre a felek között, amely a reménybeli vételhez, a megbízáshoz és a vállalkozáshoz is hasonló. A szerződés sajátos tárgya folytán a Ptk. együttműködési kötelezettségről (4. §. (3) bek.), hibás teljesítésről és a teljesítés lehetetlenné válásáról rendelkező szabályain (305-312 paragrafusok) túl és helyett sajátos szerzői jog-specifikus szabályokra is szükség volt. A mű elfogadásának feltételeit, alkalmatlansága jogkövetelményeit nem lehet például egy építési vállalkozó eredménytelensége szankcióihoz hasonló egyoldalúsággal, szigorúsággal megállapítani.

Az Szjt. 29.§.(1) bekezdése szerint „A jövőben megalkotandó műre vonatkozó szerződés alapján átadott mű elfogadása felől a felhasználó a jogszabályban megállapított határidő alatt köteles nyilatkozni.” A nyilatkozattétel általános (csak jogszabállyal másként megállapítható) határidejét a Vhr. 2 hónapban rögzíti (23.§. (1) bek.)Az viszont már sajnálatos, hogy nyilatkozattételi határidő elmúlásztásának jogkövetkezményét, a hallgatólagos elfogadás vélelmét (és ezáltal a jogdíjfizetési kötelezettség beálltát) szintén nem maga a törvény, hanem csak a Vhr. állapítja meg (23.§. (1) bek. második mondat).

„Ha a szerződés jövőben alkotandó műre szól, a felhasználó jogosult az elkészült művet indokolt esetben – megfelelő határidő tűzésével – a szerzőnek kijavítás végett ismételtén is visszaszadni.” (Szjt. 29.§. (2) bek.)A szabályból a felhasználóra a kijavítás

iránti kérelme indokolásának kötelezettsége (és alapvetően az egyoldalú elállás tilalma) is következik. A gyakorlatban ehhez a kiadói szerződések körében sem kívánják meg külső lektor igénybevételét. A szerzőt viszont a kijavítás megkísérlésének együttműködésének nevezhető kötelezettsége terheli.

A kijavítási kísérlet azonban a szerző szándékától függetlenül is eredménytelenül is végződhet. Erre az esetre a törvény a kockázat megosztásának útját választotta, mivel „a jövőbeli alkotás szerzőjét a felhasználó választotta ki.”^{48/} A *culpa in eligendo* következtében a felhasználó a jogdíj egy részét köteles kifizetni, bár felhasználási jogát nem gyakorolhatja: „Ha a mű javítás után sem alkalmas a felhasználásra, a szerzőt csak mérsékelt díjazás illeti meg.” (Szt. 29.§. (4) bek.)

A szerző kijavítási kötelezettségének megszegése a felhasználó elállási jogát nyitja meg: „Ha a szerző a kijavítást alapos ok nélkül tagadja meg, vagy határidőre nem végzi el, a felhasználó a szerződéstől díjfizetés kötelezettsége nélkül elállhat.” (Szt. 29.§. (3) bek.) A kijavítás megtagadásának „alapos oka” véleményünk szerint gyakorlatilag csak a kijavítási kérelem indokainak megtámadása lehet s elbírálása végül is bírói úton történik.

11.2.4. Közbülső eredmény

Jól látható, hogy a szerződések szabályozása a világ szerzői jogi törvényeiben kiterjedt, de meglehetősen ellentmondásos terület. Ennek részben az is oka, hogy a nemzetközi szerzői jogi egyezmények egységesítő „minimum” szabályai nem terjednek ki a szerződésekre, jóllehet **Boyth**a ennek kezdeményeit kimutatta a Berni Uniós Egyezmény tekintetében.^{49/} A szabályozási megoldásokban mégis számos közös megoldást is találunk, ami viszont azzal magyarázható, hogy a polgári jogi szerződések joga (*mögöttes jog*) világszerte igen erős rokonvonásokat mutat. Az ismertetett tárgyi jogi szabályok összességükben jól tükrözik mindazokat a sajátos vonásokat, amelyeket a szerzői felhasználási kapcsolatoknál azonosítottunk. A jogtípusok és különösen a nemzeti jogrendszerek tekintetében azonban elég tarka a kép.

A **szocialista** országok túlnyomó többségében a szerzői jog (ideértve a vagyoni jogokat is) elidegeníthetetlen. Amint a 6.9. pontban is kifejtettük úgy tűnik, a szocialista szerzői jogok egyik jellegzetessége, hogy elsősorban a szerző és az első felhasználó viszonyára összpontosít és lényegében nem szabályozza a felhasználók közötti kapcsolatokat. Korlátozások vannak a szerződések alanyaiban, a felhasználók személyében akik esetenként maguk sem kezelhetik a forgalomban vagyoni értékű jogosítványokként a megszerzett felhasználói jogokat. A szerző módosítási engedélyezési jogának megfogalmazása is gyakran túl merev a szerződéses felhasználási viszonyok számára. Ugyanakkor e jogrendszerekben számos példaértékű szabályt találunk az átruházott jogok terjedelmét, a joggyakorlási kötelezettség megfogalmazását, az alkotói megbízásokat illetően.

A szerzői jog tulajdonátruházás jellegű elidegeníthetősége a kontinentális **kapitalista** országok szerzői jogára sem jellemző. Ez az értékesítési forma például a francia jogban a gyakorlatban alig érvényesülhet, hiszen a törvény az átruházott felhasználói jogok pontos meghatározásának kötelezettségével, az indok nélküli visszavonás lehetőségével és részletes értelmezési szabályaival ennek jelentős korlátokat szab. A svéd jogban — az értékesítés dacára — fennmaradnak a szerző személyéhez fűződő jogai és az olasz szerző is visszavonhatja egyszer már megadott jogátruházó nyilatkozatát. Az új spanyol jog előrelépést jelent, mert korábban ott a tulajdoni elmélet és főleg az ilyen típusú jogalkotás volt az egyeduralmodó a szerzői jogban.^{50/} A szabályozás egyik jellemzője továbbá, hogy a szerződéses szabadság, az allicencek, az egymásra épülő illetve területileg elhatárolt felhasználások gyakorisága miatt igen részletesek a konkuráló felhasználási engedélyekre vonatkozó szabályok. A kapitalista jogokban is vannak példaszerű szabályok, így az átruházott jogok terjedelmének értelmezéséről, a méltányos és értékarányos szerzői díjazásról, a joggyakorlási kötelezettség előírásáról (francia, osztrák, NSzK-beli előírások).

A magyar törvény szerződési szabályai beilleszkednek a szerzői jog szocialista jogcsaládjába. Sajátossága, hogy az alanyok, a felhasználó személyében kevesebb a megkötés mint a szocialista jogok legtöbbszörében, így nagyobb a lehetősége a mű közvet-

len vagy több lépcsőben való terjesztésére. Figyelembe véve a szerződésekre vonatkozó szabályok bemutatott széles palettáját, nyilvánvaló, hogy a magyar szabályozás nem tekinthető teljesnek, vagyis hogy a szükségesnél többször hagy helyet a Ptk. nem a szerzők viszonyaira szabott általános szabályainak. Így például hiányolni lehet a joggyakorlási kötelezettség közvetett, a szakciók útján (elállás) való általános deklarációját.^{51/} Ugyanígy helyes lenne az kizárólagos felhasználó aktív legitimációját kifejezetten kimondani a jogsértő más felhasználókkal szembeni fellépésre. Tekintettel az újabb és a vegyes felhasználási módok terjedésére (például eredeti videomű megrendelése, szoftver felhasználás), szükség lenne egy olyan külön szabályra is, amely az egyensúlytalan, egyoldalú vagy pláne uzsorás szerződések esetére a Ptk. 201.§. (2) bekezdését és a 202. §-át a szerzői felhasználási viszonyokra értelmezné.

Mindez, úgy gondoljuk, alátámasztja azt a véleményt, hogy szükséges és egyben lehetséges a szerzői szerződések jogát nemzetközi együttműködéssel továbbfejleszteni, harmonizálni.

Jegyzetek a 11. Fejezethez

1. **Knap** (1986) 37. o.
2. **Boytha** (1987/3) 43. o.
3. **Dietz** (1987) 18.o., (1982) 2. o.
4. **Boytha** (1979)
5. Magyarországon: 1875-ös Kereskedelmi Törvénykönyv – 1884-es Szerzői jogi törvény.
6. **Boytha**, I. 2. jegyzet, 61. és köv. old.
7. **Troller**, 807. o.
8. **Troller**, 810. o.
9. **Lontai** is így látja (1986) 72. o.
10. Lásd **Lontai** (1978) meghatározását az iparjogvédelmi licencia szerződésekről. 116.o.
11. **Troller**, általában a licencia szerződésekről. 810. o.
12. Az 1969. é. III. törvényt (a továbbiakban: Szjt.) végrehajtó 9/1969. (XII. 29.) MM.sz.r. 10.§. (1) bek.): „Felhasználáson az Szjt. alkalmazásában azt a folyamatot kell érteni, amely a művet vagy annak részletét a nyilvánossághoz közvetíti. . . .”
13. **Világhy** (1978/1) 46. o.
14. **Troller**, 763. o.
15. 9., 11., 11bis, 11ter, 12, 14. cikkek illetve, ezzel szemben a 6bis cikk (1) bekezdése. **Boytha**, (1987/2) 182-184. o.
16. **A szerzői jog kézikönyve**, (Benárd) 169. o.
17. A magyar jogban I. Szjt. 16-21 §-ok illetve 22.§.
18. Pl. Szjt. 11.§.
19. A svájci jognál jogátruházásnál ez így is van, kizárólagos licencnél csak kétség esetén. **Troller** 817-818. o. Az NSZK jogban ilyen helyzetben felmondási joga van a szerzőnek. **Ulmer** (1980) 394. o.

20. **Boytha** (1987/1) 67. o.
21. **Palágyi**, 64. o.
22. **Dietz** (1978) az NSZK 1901-es Kiadói Törvénye alkalmazásáról, 248. o.
23. **Ulmer** (1980) 386. o.
24. **Dietz** (1987) 22 o.
25. **Dietz** (1978) 250. o.
26. U. o.
27. **Boytha** (1987/3)
28. A Berni Uniós Egyezmény Végrehajtó Bizottsága és az Egyetemes Szerzői Jogi Egyezmény Kormányközi Bizottsága 1987. szeptemberi ülészaka, B/EC/XXVII/16 - IGC/1971/VII/22.
29. A magyar delegáció érveléséből a 27. jegyzet szerinti ülésen.
30. Például Franciaország, Magyarország.
31. Így Olaszországban is. **Dietz** (1978) 261. o.
32. A Szellemi Tulajdon Világszervezete Titkársága által 1985-ben készített és az SZJH által 1987-ben kiegészített összeállítás: „Legal provisions governing the author's contracts for the use of a literary or artistic work.” UNESCO/WIPO/GC/PC/3.
33. **Gavrilov** (1983) 790. o., **Gringolz** (1971) 148. o.
34. Az alapvető szerzői jogi jogforrás a Szovjetunió és a Szovjet Szövetségi Köztársaságok Polgári jogi Törvényhozásának Alapjai (1961). Az oroszországi Polgári Törvénykönyv szerzői jogi fejezetének rendelkezéseit lényegében mind a 14 többi köztársaság is átvette, így csak az orosz jogszabályra hivatkozunk. A továbbiakban az illető ország neve mellett csak a paragrafusszámra utalunk, a Szovjetunió esetében mindig megjelölve, hogy az „Alapokról” vagy az 1964-es orosz Ptk.-ról van-e szó.
35. **Alföldi**, **Balás P.**
36. Lásd a **Lontai** (1986) által idézett jogeseteket. 76-77.o.
37. **Palágyi**, 67. o.

III.

38. **Schricker(Schricker)** 549-460. o.
39. 1974. é. I.tv. 4.§. (1) bek. és 6.§. (1) bek., b, c.
40. 1974. é.III.tv. 2.§. (1) bek., 3.§. (1) bek., 6.§.(1) és (2) bek.
41. A 106 / 1952. (XII.31.) MT. sz.r. 1.§. (3) bekezdése a rendelet 9.§-ával összefüggésben. Mindkét szakaszt a módosító 24/1954 (IV.4.) MT. sz. r. állapította meg.
42. A szerzői jog kézikönyve (**Benárd**) 175. o.
43. Az Sztj. végrehajtási rendeletéből a contrario következik: „A szerzői díj összegét eltérő jogszabályi rendelkezés hiányában a szerződő felek állapítják meg.” Vhr. 39.§. (1) bek. 1. mondat.
44. **Palági**, 70. o.
45. U. o.
46. A szerzői jog kézikönyve (**Benárd**) 176. o.
47. **Boytha** (1974) 61. o., **A szerzői jog kézikönyve (Benárd)** 176.o.
48. **A szerzői jog kézikönyve (Benárd)** 181. o.
49. **Boytha** (1987/2) 186-187. o. Az Egyezmény (párizsi szöveg) 5. cikk (2) bek., 14 bis cikk (2) bek. c., 11 bis cikk (3) bek. és 14 bis cikk (2) bek. b.
50. **A szerzői jog kézikönyve (Boytha)** 25-35. o.
51. A kötelezettség kifejezett kimondásával szemben számunkra meggyőzően érvel **Benárd**, amikor a nemgyakorlás esetenkénti elkerülhetetlenségéről, szükséges voltáról és így a kártérítés indokolatlanságáról szó. **A szerzői jog kézikönyve**, 182-183. o.

12. Fejezet. A szoftver felhasználási szerződés

12.1. A szoftver szerződések általában

A szoftver és ezen belül a számítógépi programok jogi védelmét polgári, szerzői jogunk a maga statikus, az alanyi jogosultságot megteremtő szabályaival biztosítja, de a társadalmi hasznosuláshoz szükség van a szerződések jogi eszközére is. A szerződés teszi lehetővé az alanyi jogosultak ezen szellemi javainak mások általi időleges vagy állandó használatát.

A szoftver szerződés gazdasági szerepét mutatja, hogy a számítástechnika-alkalmazás teljesítményének felhasználása a gazdálkodó szervezeteknél a KSH szerint már 1985-ben mintegy 45 %-ban az értékesítéssel történt.

A számítógépi programok és a hozzájuk tartozó dokumentációk társadalmi hasznosítására így Magyarországon is széles körű szerződéses gyakorlat alakult ki. A gazdálkodó szervezetek közötti szoftver szerződések száma 1985-ben mintegy 10.000-re, 1987-ben 14.000-re becsülhető. A becslés alapja a mintegy 1 illetve 2 Mrd. Ft belföldi értékesítési bevétel és a magánszemélyekkel kötött szoftver szerződések átlagos értéke. A szerződések számának növekedése folyamatos, amint ez az alábbi, a magánszemélyekkel kötött szerződésekre vonatkozó adatsorból is következtethető:

év	szerződések száma:	
	darab	szerződési érték M Ft
1984.	1054	106,3
1985.	3245	229,5
1986.	4311	389,5
1987.	8684	606,6
1988.	9780	1.029

A jogalkotó az egyéni, eredeti szoftvert 1983-ban új szerzői műfajként azonosította. Így egyértelművé vált, hogy a szoftver – és minden önálló eleme önmagában is, sőt

az „alkatrész szoftver” is — szerzői jogi védelem alatt áll. Természetesen vannak szerzői **műnek nem minősülő** egyszerű, rövid, a feladatból evidensen következő, eredetiséget nem mutató szoftverek is. Ezeket most, amikor a visszterhes módon, szerződéssel értékesülő szoftvereket vizsgáljuk, figyelmen kívül hagyhatjuk.

Amint láttuk a 4.3. pontban ugyancsak nem védi a szerzői jog az **elektronikus adattárak** tipikus adattartalmát. Kivételesen mégis ez a tartalom olyan művekből, műrészletekből is állhat, amelyek már a betáplálás előtt is védettek voltak. Az elektronikus adattárak egésze, vagyis teljes adatösszessége, illetve a rendezés, tárolás, továbbfeldolgozás elveit rögzítő szoftver viszont mint gyűjteményes szoftver mű általában szerzői alkotás (4.4. pont), ezért az itt következők rá is vonatkoznak.

A szoftveren keletkező szerzői jog jogosultja aki — immár deklaráltan is — abszolút, mindenkivel szemben fennálló, a szoftver mások általi felhasználását kizáró jogokkal rendelkezik, jogait tehát jelentős részben csak a szerződések megbízható csatornáin át tudja realizálni. Szerzői jogunk — az 1969. évi III.tv. és végrehajtási rendeletei („Szjt.” és a 9/1969 (XII.29.) MM.sz. rendelet — a továbbiakban: „Vhr.” —) az ilyen fajta — szóhasználatában „felhasználási” — szerződésekre azonban csak a 11.2.3. pontban ismertetett **általános szabályokat** tartalmaz, amelyek a **hagyományos műfajokra** kötött szerződések absztrakciói. Az csak természetes, hogy speciális szoftver felhasználási szerződési szabályokat 1970-ben nem is alkothattak.

Kétséges, hogy a szoftver hasznosítási szerződésekre nézve is **irányadó és megfelelő** szabályozás-e ez a túlságosan általános és a jogviszonyok fontos szakaszairól, például a szerződésszegésről lényegében hallgató szerzői jogi szabályozás?

Az ilyen szerződések jogi minősítéséről a külföldi szakirodalomban is heves viták folynak és igen szélsőséges vélemények alakultak ki („joghaszonbérlet”, bérlet, licencia szerződés, adásvétel, több szerződéstípus eleméből álló „vegyes” szerződés, szerzői jogi *sui generis* szerződés). ^{1/}

Az aggályok, a minősítési nehézségek gyökere, hogy a szoftver szerződések a „mű”, a szoftver hasznosítása mellett mástípusú szolgáltatásokról is szólnak — például programhordozók átadásáról, egyik szoftver nyelvről a másikra való fordításról, installálásról, oktatásról stb. Ilyenkor nyilván az adásvétel, szállítás, vállalkozás, megbízás stb. szabályai tűnnek inkább (együtt?) alkalmazandónak. A gyakorlatban nálunk a szerződő felek a fő szolgáltatás — a szoftver használata — tekintetében sokszor a szerzői joghoz nem illő nevesített Ptk-szerződéstípust alkalmaznak (címben és utaló szabályban arra hivatkoznak). **Amennyiben** ez valóban **helytelen** és e szerződéstípusok nem vonatkozhatnak a szoftver szerződésekre, előfordulhat, hogy a címben felhívott szabályok hatása a felek (hibás) minősítése ellenére sem következik be, mert a szerződés a Ptk.207.§. (4) bek. szerint „színlelt”-nek minősülhet, s nem színlelt formája (Ptk. 234.§. (2) bek.), hanem valós tartalma érvényesül. A szerződés esetenként tényleg színlelt, mert az elnevezést a felek például adózási előnyök miatt választják. Abban az esetben viszont, ha a helytelen minősítés nem színlelés, hanem jogi kérdésben való tévedés vagy közös téves feltevés eredménye, a szerződés nem semmis, hanem csak megtámadható lesz. (Ptk. 210.§. (2) és (3) bek.)

A szoftver szerződések helyes, lényegi tartalmuk szerinti minősítése tehát fontos és az eltérő minősítés súlyos következményekkel járhat. Így például a „vállalkozó” általában igénybe vehet **alvállalkozót**, míg a szerzői jogi felhasználási szerződés kötelezettje nem; az eredménytelen szerzői megbízás — javított, de így is alkalmatlan mű — esetén legalább is csökkentett **díj jár**, míg a gazdálkodó szervezet kutatási-fejlesztési megbízás eredménytelensége a díjfizetés megtagadásához vezethet; a gazdálkodó szervezetek vállalkozási szerződéseire a jogszabály kötelező **kötbért** ír elő, míg a szerzői szerződésektől ez teljesen idegen stb.

Ezek után a feladat nyilvánvaló: a szoftver szerződések minősítése, tartalmuk és a rájuk vonatkozó főbb polgári jogi szabályok meghatározása abból a célból, hogy egyrészt segítsük a gyakorlati, szerződéskötési munkát és másrészt előmozdítsuk a mielőbbi kiegészítő jogszabályalkotást. Mert igaz ugyan, hogy az előrelátó szerződő partnerek enélkül is köthetnek minden részletre kiterjedő, teljesen önszabályozó szerződés-

seket, de a forgalomra mégsem ez a jellemző. A szokásjog kialakítása nagy terhet róna a bíróságokra, hiszen, egyelőre úgy tűnik, nincsen megfelelő diszpozitív jog a háttérben.

A szoftver szerződések jogának feltárásához a magyar bírói gyakorlat még csak szórányosan termelt ki ügyeket; a magyar tárgyú jogirodalom – jóllehet máris számos fontos iránymutatást tartalmaz – számában csekély. ^{2/}

12.2. A szoftver szerződés fajtái és fogalma

A szoftver szerződésnek, mint e sajátos típusú szellemi alkotás fogalmát szabályozó, tipikusan visszterhes jogviszonyt létesítő megállapodásnak fő tárgya az a magatartás, amellyel a kötelezett a szoftver előállítását vállalja és/vagy annak használatát másnak engedi. Ilyen tartalmú szerződéseket sokféle formában kötnek. Így például: új szoftver előállítására („fejlesztésére”) szóló megbízás, szoftver használatának időleges (ennek neve sokszor „szoftver bérlet”) vagy végleges megszerzőse, szilárd hordozón termékbe épített szoftverek termékbeni forgalmazása, sokszorosított szoftver műpéldányok mágnes-hordozón történő áruházi értékesítése, számítógéppel együttes rendszerkénti értékesítés, gépi adatfeldolgozás vállalása saját szoftverrel stb.

A szoftver szerződések lényeges közös elemeit figyelembe véve számunka következő csoportosítás adódik:

- A/ Szerződés jövőben alkotandó szoftver műről, vagy „szoftver fejlesztési szerződés”.
- B/ Szerződés meglévő szoftver mű felhasználásáról, vagyis „szoftver hasznosítási szerződés”, Ezen belül:
  - aa/ **egyedi (standard) felhasználói szoftver hasznosítása,**
  - bb/ tömeg-szoftver sokszorosított példányainak **tárgyi kódkénti** (vagyis csak mágnes-hordozón, gépi jelekkel rögzített formában történő) értékesítése,

cc/ a számítógép belső működését szolgáló rendszer-szoftvereknek a géppel együttes rendszerkénti értékesítése.

A további vizsgálatokban az A/ csoporton belül a munkaszerződés alapján való szoftver fejlesztésre nem térünk ki (e szoftverek felhasználási joga teljes védelmi időre át száll a munkáltatóra). A B/ csoporthoz megjegyezzük, hogy az egyedi (standard) felhasználói szoftver alatt olyan programokat illetve dokumentációkat értünk, amelyek több felhasználó igényét is kielégíthetik és így a szoftver piacon többször – akár különböző számítógépekhez is – értékesülnek. A szoftver hasznosítási szerződések csoportján belül természetesen összetett, átmeneti formák is vannak, mint például a meglévő felhasználó programok használatának átengedése együttesen az adaptálás elvállalásával. Előfordul az is, hogy a szerződés közvetett tárgya csak valamely program előkészítő fázisa, például rendszerterve, vagyis nem egy üzemképes szoftver.

Nem szoftver szerződés viszont az itt tárgyalt értelemben az a megállapodás, amely kizárólag szoftver karbantartására, hibajavításra irányul. Ez inkább hagyományos vállalkozási szerződés.

A szoftver szerződések további, hagyományos csoportosításai is elvégezhetők, például a használati jog időleges vagy végleges, kizárólagos vagy nem kizárólagos, átruházható vagy nem átruházható volta szerint. A nemzetközi szoftver szerződéseknél nagy jelentőségű a területi hatály kérdése is.

Az előbbieken általános megközelítéssel már utaltunk a szoftver szerződés lényegére. E szerződéstípus fogalmának közelebbi meghatározásához az alapjául fekvő jogviszonyhoz kell viszonyulni.

A szoftverre a szerzői jog biztosít a tulajdonosához hasonló, mindenkivel szemben ható uralmi helyzetet a „jogtulajdonos” javára. Ez a viszony azonban jogunkban – több más országéhoz hasonlóan – nem tulajdonviszony, hanem a testetlen, szellemi alkotáson fennálló olyan kizárólagos jog, amelyben személyhez fűződő és vagyoni jogok fonód-

nak össze, s amelynek legfontosabb tartalma a mű felhasználása engedélyezésének a joga. Ez olyannyira így van, hogy a személyhez fűződő és a vagyoni szerzői jogok élők között át sem ruházhatók, csak a **mű használatát** lehet meghatározott vagy határozatlan időre másnak engedélyezni. Amikor a szerzői jog által így védett szoftverre szerződést kötnek, nyilvánvaló, hogy nem önmagában a tárgyasult programot adják el, hanem jogot adnak, hogy azt **más használhassa**. Nyilvánvaló, hogy az ilyen szerződések tárgya alapvetően különbözik a dolgokra vonatkozó jogoktól, hiszen a szerzői műveket egyszerre, több helyen, több külön jogosított is használhatja.

A szoftver szerződéseknél a fizikai, testi dolog (hordozó) átadása szintén szükséges lehet, de a szerződési érdeket egy bizonyos **egyéni, eredeti módon kifejtett számítógépi program és a hozzá tartozó dokumentáció, mint többnyire gazdaságilag is hasznosítható információ olyan – sajátos – felhasználásának lehetővé tételét jelenti, amely a mű számítógépi ismételt megjelenítésével és többszörözésével (összefoglalóan: futtatásával) jár**. Az erre irányuló megállapodás tekinthető a szoftver szerződések alapvető fogalmának. ^{3/}

Az egyéni, eredeti módon kifejtett gondolatsor, információ átadásához egyéb szolgáltatások is járulnak, járhatnak (pl. dokumentáció, oktatás) és így a szerződés egyben „adási” és „tevési” jellegű is. Lényegében eredménykötelem, mert a számítógépes feladat megoldására, a gép célszerű működésére alkalmas szoftver mű használatát kell lehetővé tenni.

Kitűnik ebből, hogy a szoftver szerződések lényegüket tekintve szerzői jogi felhasználási szerződések, az előbb említett szerzői jogi szabályozás irányadó rájuk. (Sztj. 25-30. paragrafusok.)

Az a körülmény, hogy a mű, a jelen esetben a szoftver használata elsősorban gazdasági érdekű, sem nem ütközik a szerzői jogba, sem nem új ott. Gondoljunk csak például az építészeti tervek, ipari tervezőművészi alkotások felhasználására.

A **szoftver szerződésekre** tehát, amint ezt egy Legfelsőbb bírósági ítélet is megállapította, elsődlegesen a **Szerzői Jogi Törvény felhasználási szerződési szabályai vonatkoznak.** (PK. 260. B.H. 1985.) Ez önálló, sui generis szerződéstípus, nem alkalmazhatók rá az adás-vétel, haszonbérlet, vállalkozás, kutatás-fejlesztés stb. szerződési szabályai.

A jelen tanulmány kísérlet arra, hogy a magyar jog alapján a joggyakorlat és a jogalkotás számára lépéseket tegyünk a szoftver szerződésnek, mint **sui generis szerzői jogi felhasználási szerződéstípusnak azonosítása, szükség szerint további kialakítása irányába.**

Végül a fogalommeghatározáshoz szükségesnek látszik még a **licencia szerződésektől és a Ptk. nevesített szerződéseitől való elhatárolás is.**

Ezek a szerződések különböznek a feleket a szellemi alkotások párhuzamos területén, az iparjogvédelemben összekapcsoló szerződésektől, a **licencia szerződésektől.** A különbség lényege nem abban áll, hogy a licencia szerződések a gazdasági érdekre vagy a versenypozícióhoz fűződő érdekre irányulnak, a szoftver szerződéseknél még nem így lenne. Az eltérés a fő szolgáltatás eltérő sajátosságaiban mutatkozik. Amint erre utaltunk a 11.1. pontban, a szerzői műveknél, így a szoftvernél is az iparjogvédelem által meg nem ragadott védelmi tárgyról — egyéni, eredeti módon **kifejtett** gondolatsorról van szó. A találmányi-szabadalmi jogot, a vállalat- és árumegjelöléshez fűződő jogviszonyt és a versenyjogot átfogó **licenciaszerződés szabályai** így csak analógiaként, **megfelelően** alkalmazva vehetők figyelembe a szoftver hasznosítási szerződések tartalmának meghatározásakor, különösen pedig de lege ferenda.

Ugyanakkor a szoftver a hagyományos szerzői műfajokhoz képest annyi sajátossággal és a szűkebben vett polgári jogi forgalom tárgyaival annyi ponton közös vonással bír, hogy indokolt a szerzői jog mellett esetleg figyelembe vehető más jogi szabályokat is szemügyre venni.

Természetes, hogy a szoftver szerződésekre, mint szerzői jogi felhasználási szerződésekre — az alábbiak szerint — kötelezőek a Ptk. általános szabályai. Az Szt. 3.§-a rögzíti, hogy „azokban a kérdésekben, amelyeket a törvény nem szabályoz, a Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit . . . . . kell alkalmazni.” Már utaltunk arra, hogy az Szt. szabályai eleve láthatóan korántsem adnak megfelelő, teljes diszpozitív háttér szabályozást, így a **Ptk. kötelmi jogi általános szabályaira** a számos rendezetlen részletkérdésnél mindenképpen vissza kell nyúlnunk.

A nevesített Ptk. szerződésekre viszont csak megfelelő értékeléssel, analógia útján lehet visszautalni, mindig keresve a közös elemeket. Így például gazdálkodó szervezetek közötti szoftver fejlesztési szerződéseknél a **kutatási-fejlesztési szerződések** közvetlen (nem utaló) szabályait, az egyedi felhasználói szoftver hasznosításnál, s ezen belül az adatfeldolgozási szerződéseknél pedig a gazdálkodó szervezetek **vállalkozási szerződéseit** szabályozását lehet mintaként figyelembe venni. A tárgyi kód-kénti értékesítés — a diszken áruházban értékesített tömeg-programok, játék-programok esete — is jó példa az alkalmazható normatív szabályozás lehetséges területeire. Itt is — akárcsak a hanglemezeknél — **terjesztéséről**, a mű szerzői jogilag engedélyköteles közönséghez közvetítéséről (felhasználásról) van szó. Még tovább menve, a szoftver mű esetében általában a sokszorosított műpéldányoknak a közönség részére való átadása így egy — korlátozott — szerzői jogi engedélyt rejt magában. Az Szt. 21.§. (3) bekezdése szerint ugyanis a mű magánhasználatú lejátszása is engedélyköteles, ha az akár közvetve is jövedelemszerzést vagy jövedelemfokozást szolgál. Ugyanakkor ez az ügylet a dolgok tulajdonjogának átruházásához hasonló elemeket is tartalmaz. Így logikus, hogy itt — elsősorban de lege ferenda — az adásvétel szabályait is figyelembe vegyük, különösen a hibás teljesítés jogkövetkezményeinél.

Megint más a helyzet az olyan vegyes típusú szerződéseknél, ahol a szerzői jogi engedélyezés, mint fő szolgáltatás **mellett más fő szolgáltatások** is vannak. Így például a gépekkel egységesen (rendszerként) történő szoftver értékesítése tekintetében nyilván a Ptk. vonatkozó nevesített szerződését (szállítási szerződés, adásvétel) kell

alkalmazni, sőt ez a szoros összefüggések miatt kihathat a szerződés szoftverrel kapcsolatos részeire is – ismét elsősorban a hibás teljesítésnél.

12.3. A szoftver szerződés alanyai, tárgya, tartalma

A szerzői jogi szabályozás és – mögöttesen – a Ptk. általános kötelmi jogi szabályai tehát irányadóak. Azt is meg kell azonban vizsgálnunk, hogy e szabályok megfelelőek-e, elegendőek-e? A válaszadáshoz részletesen elemeznünk kell a szoftver szerződések alnyaira, tárgyára, fő tartalmára, a mellékkötelezettségekre, a szerződés létrejöttére, teljesítésére és megszűnésére vonatkozó jogi előírásokat. Ezek a vizsgálatok egyben arra is választ adnak majd, **milyen jogi tartalommal** kell ma kialakítani a **gazdálkodó szervezetek szoftver szerződéseit**.

12.3.1. A szerződés alanyai

Az alanyokat a szoftver szerződéskötési gyakorlatban sokszor program átadónak-átvevőnek, megbízónak-megbízottnak, vállalkozónak-megrendelőnek, tulajdonosnak-fejlesztőnek nevezik.

A meglévő szoftverre vonatkozó szerződés **alanyai** lényegében egyrészt a **felhasználást engedő**, másrészt a **felhasználó**. Az előbbi pozícióban vagy a szerzőt, természetes személy jogutódját vagy a tőlük jogot szerzett jogi személyt találjuk. A jövőben alkotandó szoftverre vonatkozó szerződés alanyait általában **fejlesztőnek** és **megrendelőnek** nevezük.

A szoftver szerződésekben több szerző esetében szükséges a szerzőségi arány rögzítése is.

A gyakorlatban a szoftver szerződésekre jellemző főszolgáltatás kötelezettje nálunk főleg természetes személy, kutatóintézet, szoftver fejlesztő intézet és – közvetítőként – kifejezetten kereskedelmi vállalkozás lehet. Utóbbiak főleg a sokszorosított tárgyi kódok el-

adásában és az export „közbülső láncszemeként” működnek. A szoftver szerzők képviselőjében meghatalmazás alapján sokszor a Szerzői Jogvédő Hivatal jár el a gazdálkodó szervezetekkel való szerződés kötésénél, noha ez nem kötelező. (A bevezetőben idézett statisztika a szerződések számáról is innen származik.) A Legfelsőbb Bíróság leszögezte, hogy az ilyen szerződésből eredő jogvita a Hivatal közreműködése dacára sem „gazdálkodó szervezetek egymás közötti jogvitája”, mert a „Hivatal azoknak a jogait érvényesíti, akiket a jogdíj megillet, még ha maguk a jogosultak nem is állnak perben.” (260. sz. határozat, B.H. 1985.) Az elévülés ennek megfelelően alakul.

Az olyan szoftver szerződéseknél, amelyek külföldi elemet is tartalmaznak, a magyar fél csak erre jogosult külkereskedelmi vállalat (a szerző vagy a magyar felhasználó képviselőjeként) vagy külkereskedelmi joggal felruházott gazdálkodó szervezet lehet (Vhr. 20. paragrafus (2) bek., részletesen l. 11.2.3. pontunk.) Az utóbbiak körébe tartozik a Szerzői Jogvédő Hivatal is, amelyet az Szjt. felhatalmazása alapján a művelődési miniszter a szerzői jogokra nézve általános külkereskedelmi joggal ruházott fel (Vhr. 20. paragrafus (2) bek.) A Vhr. (3) bekezdése szerint a fenti előírás alól a művelődési miniszter adhat felmentsét a Magyar Nemzeti Bank elnökével egyetértésben.

A szoftver fejlesztési szerződés körében fontos elvi kérdés, hogy a fejlesztésre kötelezett jogosult-e teljesítéshez más személyt („alvállalkozót”) igénybe venni. A jövőben alkotandó művekre vonatkozó jogviszonyok kifejezetten bizalmi természetűek, ezért a szerzői jogtól teljesen idegen az alvállalkozó fogalma. A kötelezettet személyében választja ki a megrendelő-felhasználó. Éppen ezen alapszik a felhasználó részleges felelősége a lehetetlenné váló szerződésekért, vagyis hogy a javítás után sem alkalmas műért is kell — mérsékelt — díjat fizetnie (Szjt. 29.§.(3) bek.) Az egyes szerzői jogi felhasználási szerződésekről szóló speciális szerzői jogszabályok egyike sem rendelkezik az „alvállalkozó” igénybevételi lehetőségéről. A Ptk. kötelmi jogának általános része ugyancsak hallgat e kérdésben.

Igy tehát, ha a szerződés erre kifejezette nem hatalmazza fel a szoftver szerzőt (fejlesztésre vállalkozót), más személyeket nem kapcsolhat be a fejlesztésbe, illetve, ha mégis

megteszi, szerződésszegést követ el és felelős minden olyan kárért, amely enélkül nem következett volna be.

Tekintettel arra, hogy a szoftver fejlesztés gyakran alkotói csoportok működését igényli és mert a teljesítendő feladatot általában részletesen megjelölik és így a kötelmet az eredménykötelelemhez (vállalkozásokhoz) közelítik, a **jövőbeni szabályozásnál** helyes lenne mégis a fenti szabályon enyhíteni. A szoftver fejlesztési szerződésekről szóló jogszabály – felhasználva a Ptk. 391.§-ának és 413.§-ának analógiáit – előírhatná, hogy nincs szükség a felhasználó-megrendelő hozzájárulására alvállalkozóknak a szerződést kötő fejlesztő felelősségére történő bekapcsolásához, ha ezt a feladat jellege, gazdaságos és szakszerű elvégzése, valamint a teljesítési határidők nyilvánvalóan szükségessé teszik.

Ezekben a szerződésekben, amelyekben általában csak az egyik fél köteles a fő szolgáltatásra, s a másikat (igen gyakran) csak együttműködési és jogdíjfizetési kötelezettség terheli, a **felhasználó pozíciójában** ugyancsak lehet akár természetes, akár jogi személy. Természetes személyek főleg a tömegszoftverek tárgyi kódkénti értékesítése esetkörében szerepelnek szoftver felhasználóként, de ilyen eset lehet az is, amikor valaki szoftver adatalásra kér jogot.

12.3.2. A fejlesztő illetve a felhasználást engedő fő szolgáltatása és a szerződés tartalma

A szoftver szerződések kötelezettjétől a szerződések alapján elsősorban az várható el, hogy a másik felet hozza olyan helyzetbe, hogy az a szoftver jogszerűen és a gyakorlatban használni tudja. **A szoftver szerződés tárgya** tehát a szoftver használati jog átruházása, továbbá – a szoftver fejlesztési szerződés esetében – a szoftver létrehozása is. Ez utóbbi esetben, pontosabban valamely információs kapcsolatrendszer vagy termelés irányításának felmérése, jövőbeni számítógépes működtetésre vonatkozó rendszerjavaslat, rendszerterv, ezek számítógépi programjai és a hozzájuk tartozó dokumentáció elkészítése a szerződéses fő kötelezettség.

A szoftver mű jellegéből fakadóan a használati jog gyakorlásának feltétele a mű különféle formáinak anyagi hordozón való átadása. Előfordul a programoknak a felhasználó adathordozóra való közvetlen elektronikus átvitele is, ami méginkább mutatja e szerződések lényegét, a nem-anyagi, szellemi alkotás használatának lehetővé tételét.

A szoftver átadása általában a forrásnyelvű program, a tárgyi program és a felhasználói utasítások (dokumentáció) átadását jelenti a felhasználó részére. A forrásnyelvű programhoz azonban itt egy megjegyzés kívánkozik: a tömeg szoftver tárgyi kódkénti áruházi értékesítésénél ezt nem adják át a vevőnek, hiszen ezesetben a szerződésnek nem célja a szoftver adaptálásának, továbbfejlesztésének lehetővé tétele és így a forrás program átadása a gyártó (terjesztő) jogos érdekei ellen hatna illetve megkönnyítené a jogosítatlan felhasználásokat. Lényegében hasonló megfontolás alapján az egyedi standard szoftver átadásakor elmaradhat a forráskód rendelkezésre bocsátása és a jogátruházó fél inkább karbantartási kötelezettséget vállal.

A szoftver szerződések jogszabályi feltételeinek kidolgozásánál a felhasználói (kezelői) utasítások átadását minden esetre kötelezettségként kellene előírni. A forrásnyelvű programok átadásáról a szoftver fejlesztési szerződéseknél ugyancsak kötelező hatállyal, egyébként pedig diszpozitíve lehetne rendelkezni. Az utóbbi szabály nem vonatkozna a tömeg szoftver tárgyi kódkénti „áruházi” terjesztésére.

A szoftver szerződések tartalmára nézve nincs közvetlenül kötelező szabály, így azt a felek – az Szt. 26.§. (1) bek. értelmében az Szt.-ben megszabott korlátok között – maguk állapítják meg.

A szoftver szerződés kötelezettje a használat kizárólagos vagy nem kizárólagos, a teljes védelmi időre szóló vagy időben korlátozott formáit engedheti és egyéb korlátozásokat is előírhat. Így az átruházott felhasználási jog területi hatálya kiterjedhet külföldre is; a másik véglet az országon belüli további korlátozás. A felhasználási jogokat a szerződés a felhasználó egyetlen telephelyére is szoríthatja (de ilyenkor tetszőleges számú

gépen és másolással való használatot szoktak engedni a külföldi gyakorlatban) ^{4/} vagy akár egyetlen számítógép egységére is korlátozhatja. A felhasználási mód sajátos meghatározása a szoftverhasználat egy bizonyos tevékenységi körben (például anyagkönyvelés, meghatározott termék gyártásában való használat) engedése.

Ha a használati jogot a szerződés kötelezettje átruházható, továbbadható formában adja át, ez többféleképpen is történhet. A felek megállapodhatnak úgy is, hogy a használati jog továbbadása párhuzamosan, mindkét félnek megengedett, de úgy is, hogy erre a továbbiakban csak a felhasználó jogosult. Ez utóbbi formánál a gyakorlatban vannak olyan szerződések, amelyek a bizományosi formát használják fel (Ptk.513.§.), noha ilyenkor a megbízás szabályaira (Ptk.474-483.§-ok) való közvetlen utalás inkább helyénvaló.

Fölmerül a kérdés, hogy a szoftver szerződésekre vonatkozó jövőbeni szabályozásnál indokolt-e a jogátruházást kizárólagossá és időben korlátozottá tenni, amint ez például a könyvkiadói szerződésekre nézve történt. (Sztj. 31-32.§-ok) Ugy véljük ezt a megközelítést a szoftver mai gyakorlata, az igen elterjedt párhuzamos, időhatár nélküli értékesítés nem indokolja, noha az időhatárhoz kötés a munkaviszonyban alkotók számára nagy jelentőségű lenne. (A határidő lejárta után mindig maguk rendelkezhetnének a vagyoni hasznosítási joggal. (Sztj. 14.§. (2) bekezdés.)

Az átruházott jogok terjedelmét illetően több értelmezési kérdés is adódik, melyekre az Sztj. általános szabályai s ezen belül 28. paragrafusa nem adnak közvetlen választ.

A tömegszoftver tárgyi kódkénti áruházi értékesítésénél kérdéses a szerződés főtartalma is. A szerzői felhasználói jogok engedéséhez formálisan nézve ma ennél a szoftvernél is írásbeli megállapodás lenne szükséges. Amint ezt javasoltuk, itt a hírlapi kiadáshoz hasonlóan az írásbeli formától való mentességet meg kellene engedni. A szerződéseket a mai helyzetben értelmezve is feltételzhetjük, hogy a tárgyi programok hanglezem módjára való terjesztése, eladása egyuttal a szerződés nyilvánvaló céljával összhangban álló szerzői jogi engedélyezés is. A szoftvert a vevő a saját céljára számítógépen futtathatja,

de nem sokszorosíthatja s nem terjesztheti. Ezeket a korlátozásokat egyébként a csomagoláson fel szokták tüntetni (az angol – amerikai gyakorlatban ezért nevezik a szerződéseket „shrink-wrap” licensing-nek). A korlátozások kötelező hatálya szerintünk nem azon alapszik, hogy a szoftver példány átvételével azokat a vevő hallgatólagosan szerződéses feltételként magáévá tette, hanem azon, hogy ezekre, a szerződés célján nyilvánvalóan túlmenő felhasználásokra a felek között szerzői jogi megállapodás nem jött létre.

A tárgyi kód műpéldányt a vevő természetesen tulajdonaként kezelheti, el is adhatja. Új helyzet áll elő azonban, ha valaki az ilyen példányokkal bizományi vagy egyéb terjesztésbe, sokszorosításba kezdene: ez a tevékenység már a szoftver gyártó vagy eredeti terjesztő szerzői jogaiba ütköznék. Itt ismét utalnunk kell az Szt.28.§. (3) bekezdésére, amely szerint a műpéldány tulajdonjogának átruházása nem jelenti a szerzői jogok átruházását is.

A szoftver fejlesztési szerződésben engedélyezett jogok terjedelmét már értelmezte a Legfelsőbb Bíróság egy ítélete. Kimondta, hogy amennyiben a fejlesztő kikötötte, hogy a megrendelő a – lényegében könyvelési – szoftvert csak „belső üzemi tevékenysége keretében” használhatja fel, akkor utóbbi nem jogosult a programot egy gazdasági társulás gesztori feladatainak ellátása során a társulás többi tagjait érintő könyvviteli tevékenységénél használni. ^{5/}

További, mindenféle szoftver szerződést érintő probléma a felhasználás során történő másolatkészítés szükségessége.

A számítógépi programok valamilyen hordozón való átadása (esetleg a felhasználó adat-hordozóra való átjátszása) minden szoftver szerződésnél szükséges. Ugy véljük, a szerződésben jogosított felhasználó ezután a felhasználáshoz szükséges számú másolatokat elkészítheti a programról, ha ezt a szerződés kifejezetten ki nem zárja. A másolatkészítés (többszörözés) ugyan külön szerzői engedélyköteles felhasználás, de ezt – saját célra – a szoftver szerződések esetében megadottnak kell tekinteni. Nem mintha a szabad fel-

használásról szóló Szjt. 18.§. (1) bek. lenne itt alkalmazható — ott a jövedelemszerzési cél kizárja a szabad felhasználást —, hanem mert a szerzői jogban kétség esetén az tekintendő „új felhasználásnak”, ami a szerzői jog jogosultja által engedélyezett eredeti felhasználásnak nem szükségszerű velejárója. A jövőre nézve mégis az lenne a megnyugtató, ha az Szjt. — az egyes műfajokra vonatkozó speciális szabályai között — a jogosított felhasználó saját célú másolási jogát a szoftver szerződések esetében külön is kimondaná. Egy ilyen szabály lehetne: „Ha a felek a szerződésben másként nem rendelkeznek, a jogosított szoftver felhasználó a szerződésben engedélyezett felhasználási joga gyakorlásának keretében az átvett szoftver példányról megfelelő számban jogosult másolatokat készíteni. A másolatok át nem ruházhatók és a szerződés hatályának lejártával azokat meg kell semmisíteni.”

Az átruházott jogok tekintetében ma az is kérdéses lehet, jogosult-e a felhasználó a szoftver módosítására, továbbfejlesztésére. Ha csak a szoftver szerződés eredménykötelem vagy dologszolgáltatási oldalát néznénk, nem lenne vitás, hogy a szerződés tárgyával a teljesítés után a jogosult azt tehetne, amit jónak lát. Itt azonban nem dolog átadásáról, létrehozásáról van szó. A szerzői jog szerint a felhasználó a művet külön engedély nélkül nem módosíthatja, nem dolgozhatja át (Szjt. 10.§, 13.§. (1) bek.). Az Szjt. 30.§-a értelmében még saját felhasználói céljára is csak úgy módosíthat azon, hogy a „felhasználáshoz elengedhetetlen vagy nyilvánvalóan szükséges, a mű lényegét nem érintő változtatásokra” a szerzőt kéri fel, s ha az e kötelezettségnek nem tenne vagy nem tudna eleget tenni, a felhasználó a változtatásokat maga is végrehajthatja, illetve végrehajthatja (a saját költségére).

Közismert és az engedélyezők (szerző, jogtulajdonos) által általánosan elfogadott, hogy a felhasználás körülményei számos területen (például színház) nyilvánvaló változtatásokat követelnek meg. Itt az elsődleges cél nem az, hogy a felhasználó új intellektuális elemeket adjon a műhöz, hanem továbbra is az eredeti mű használata. A módosított változatoknak kizárólag az eredeti mű kifejezése a céljuk. Ezek ezért rövid életűek, az illető speciális felhasználás befejeztével megszűnnek, még akkor is, ha olyan vonásaik is vannak, amelyek más körülmények között esetleg valódi másodlagos műveknek mi-

nősítenék őket. Az ilyen módosítások személyhez fűződő jogi határa: a tiltakozás joga a mű eltorzítása ellen. A vagyoni jogi határ: a felhasználó új változatai nem versenyezhetnek az eredetivel.

Ugy gondoljuk, az Szt.30.§-a a szoftverre, annak sajátosságai miatt két irányban is külön értelmezést kíván. A szoftver szerző, forgalmazó gazdasági (továbbterjesztési) érdekei megkívánhatják, hogy a felhasználó a programon **semmilyen** változtatást ne hajthasson végre s vannak is olyan általánosan használható, főleg tárgyi kódként, tömegszoftverként terjesztett programok, amelyeknél a felhasználónak erre valóban nincs is szüksége. Másrészt bizonyos szoftver — főleg fejlesztési — szerződéseknél a felhasználó, legalábbis saját üzemi felhasználása céljaira, **saját maga** alakíthassa, változtathassa a „reá szabott”, megrendelt programot az üzemelési feltételei változásait, szükségleteit követve.

Ami a mai jogi helyzetet illeti, úgy véljük, az Szt. 30. paragrafusa alapján a szoftver szerződéseket úgy kell **értelmezni**, hogy azok a felhasználó üzemi területén belüli felhasználói célú módosításokhoz, továbbfejlesztésekhez a jóváhagyást magukban foglalják, de ha a változtatásokat maga a felhasználó hajtja (vagy az eredeti jogtulajdonostól független harmadik személlyel hajtja végre), a kellékszavatossági, jótállási kötelezettség megszűnik az eredeti szoftver-változatra nézve is. A jövőre nézve az **Szt.** tartalmazhatná azt az **értelmező szabályt**, amelyet — a személyhez fűződő jogokkal való összefüggése miatt — a 9.3. pontban fogalmaztunk meg: „Ha a felek a szerződésben másként nem állapodtak meg, a művet a felhasználó a saját műfelhasználási céljaira a szerző engedélye és közreműködése nélkül is megváltoztathatja, de az így keletkező változatot, másodlagos alkotást csak a szerző hozzájárulásával hozhatja forgalomba.”

A javasolt szabályozásból következik az a véleményünk is, hogy a saját célú változtatások eredményével, az átdolgozott szoftverrel adatfeldolgozást sem lehet végezni külső megbízók részére az eredeti jogosult külön engedélye nélkül. A szavatossági, jótállási kötelezettségek az új szabály bevezetése után is megszűnnének a módosított programrészek tekintetében.

Minthogy a felhasználásba értendő saját célú adaptálás jogát az Szjt. 30. szakaszából vezettük le, logikus, hogy a szerződés hatályának megszűnése utánra nem tekinthet automatikusan fennállóknak ezt a jogot, sőt ez után a szerződés hatálya alatt készült módosítás sem használható minden további nélkül. Ez ugyanis az eredeti mű továbbfelhasználását is jelentené.

Az átadott programhordozók, műpéldányok sorsa is kíván egy megjegyzést: a szoftver szerződésekben erről ma külön kell rendelkezni, mert különben még az egy példányban átadott szoftver is, már ami a hordozón rögzített anyagi megvalósulását illeti, a szoftver felhasználását engedő fél tulajdona marad. (Szjt. 28.§. (3) bek.). Helyesnek látnánk, ha a szoftver mű esetére a későbbiekben ezzel ellentétes diszpozitív szabály születne.

12.3.3. A felhasználó fő kötelezettsége

A felhasználó alapvető, fő kötelezettsége az ellenérték megfizetése. A szoftver szerződés tipikusan visszerthes. Az ellenérték nagyságára, a szoftver árára nincs kötelező szabály, hatósági ár. Ez összhangban is van mind a többi szerzői műre vonatkozó, mind a rokon licencencia szerződésekről szóló szabályokkal. A szerzői alkotás ugyanis mindig egyedi, vele összehasonlítható más termék elvileg nem is lehet a „piacon”. A magyar szoftver piac kiegyensúlyozatlansága, az értékesített szoftverek gyakran bizonytalan forrásai mégis felvethetik azt a gondolatot, hogy a szerzői díjat vagyis az „árat” – egyes más szerzői műfajokhoz hasonlóan – legalább alsó határral a jogszabály rögzítse. Ugy véljük, ez ma még elhamarkodott lenne. A szoftver műfaj erős változásban, fejlődésben van, a szoftver művek az ár szempontjából nehezen kategorizálhatók, mert valóban szélsőségesen eltérő szoftverek születnek, értékesülnek. A gyakorlati tapasztalatok, adatok további összegyűjtével azonban a kérdés később újra napirendre tűzhető.

Az ár mértékéhez megjegyzendő, hogy annak kalkulálására azért vannak hivatalos ajánlások. Ilyen a 65/1984. (XII.28.) PM-ÁH sz. rendelettel módosított 28/1978 (XI.14.) PM-ÁH sz. rendelet felhatalmazása alapján a gépi adatfeldolgozási termékek és szolgál-

tatások önköltségszámítás irányelveiről kiadott 7001/1986 (SK.3.) sz. KSH rendelkezés.

A szerződéses gyakorlat az ár tekintetében általában alkalmazza a licencszerződések-nél már bevált formákat (fix ár; százalékos részesedés a továbbértékesítési bevételből; ezek kombinációi). A „hasznos eredményhez” – ilyen általános fogalmazásban – való kapcsolat azért nem jöhet szóba, mert a szoftver hasznossága igen gyakran csak közvetten, áttételesen vagy egyáltalán nem (pl. játékprogramok) jelentkezik.

A nemzetközi gyakorlatban a fix (vagy becsült maximális) ár mellett szokásos az idő- és költségarányos díjazás is, sőt – az utóbbi egyszerű formájaként – a megbízott szoftver cég egy munkatársának „kibérlése” is heti vagy havi díj ellenében. ^{6/}

Figyelemre méltó, hogy a gyakorlatban – a jogirodalom ajánlása ^{7/} dacára – a szoftver fejlesztési szerződéseknél is ritkán állapodnak meg a felek két részből álló díjazásban. A megbízásra készülő egyéb műfajú szerzői műveknél általában díj jár egyrészt a mű megalkotásáért, másrészt a szerződésben konkretizált felhasználásért.

A szoftvert általában oszthatatlan szolgáltatásnak kell tekintenünk, mégis, még egyetlen program fejlesztésének esetkörében is, a felek gyakran kikötik a lépcsőzetes megvalósítás fázisaihoz igazodó részletekbeni fizetést. Ez sajátos mind az egyéb szerzői jogi felhasználási szerződésekhez képest, mind a licencszerződésekhez képest. A teljes szerződés ellenérték megfizetésének a teljes szoftver működésbeni ellenőrzéséhez való kapcsolása a megrendelő (felhasználó) jogos gazdasági érdeke.

A szoftver szerződések gyakran járulékos szolgáltatásokra is kiterjednek. Ha a felhasználást engedő olyan jogi személy – amely munkavállalói által készített szoftvert értékesít, indokolt, hogy a szerzői alkotás, tehát a szoftver árát a szerződésben, számlában a járulékos szolgáltatás (pl. betanítás, installálás) árától elkülönítve tüntessék fel. Ez az elkülönítés a szerződésszegés jogkövetkezményei szempontjából általában is indokolt. Abban az esetben, ha erre az elkülönítésre nincs lehetőség, mert például a partner az egyösszegű vállaláshoz ragaszkodik, a munkavállalói jogdíjrészesedésre tekintettel ezt lega-

lább a belső ajánlati árvetésben el kell végezni. Az az eljárás viszont, amikor egy olyan szerződésnél, amely csak szoftver használati jogok átadásáról szól, a „szerzői jogdíjat” az ellenértéken belül mégis elkülönítik, például az ellenérték 40 %-ában szabják meg, ellentétben áll a szerzői jogszabályokkal és a Legfelsőbb Bíróság állásfoglalásaival is. (Pf.IV. 20417/1982. Pf.III. 20.197/1985. sz. ítéletek.)

A felhasználó a szerzett jog **gyakorlására**, a szoftver használatára, a jog másoknak való átengedésére a szoftver szerződés alapján **nem köteles**. Szerzői jogunkban a felhasználó etekintetben csak lehetőséget szerez; ha ezzel nem él, és ha – bizonyos műfajokban – a jogdíj a tényleges joggyakorláshoz kapcsolódik, a jog nemgyakorlásának kártérítés jellegű jogdíjfizetési következményei lehetnek (például: 1/1970. (III.20.) MM.sz.r. 12.§. (4) bek., 2/1970. (III.20.) MM.sz.r. 7.§. (2) bek.). Más kérdés, hogy ügynöki megbízást szoftver terjesztésére is lehet adni és ilyenkor az ügynök köteles a szoftver szerződések megkötése érdekében eljárni.

12.3.4. Mellékkötelezettségek, együttműködés

A szoftver szerződéses kötelemben a fő szolgáltatásokat kiegészítő mellékkötelezettségek a szerződés konkrét fajtájától függően (fejlesztés, egyedi – standard – felhasználói szoftver hasznosítás stb.) mások és mások lehetnek.

A felhasználást engedő általában – kivéve a tömeg szoftverek tárgyi kódkénti értékesítését – köteles a szoftver működőképességét tesztekkel bizonyítani, a tesztanyagokat is átadni; a felhasználó munkatársait a szoftver használatára meghatározott óraszámban, helyen, létszámban betanítani; a szoftvert a felhasználó gépére installálni. Az átadás-átvételnek a szoftver működőképességét annak minden funkciójára nézve bizonyítani kell. Ehhez az igénylista pontjai szolgálnak összehasonlításul illetve a szerződés egyéb specifikációja. Az eredményt jegyzőkönyvbe kell foglalni.

Elsősorban a szoftver **fejlesztési szerződésnél**, ahol a megbízott a megbízó tevékenységét jelentős mértékben megismeri, a felhasználást engedő köteles a felhasználó által meg-

kívánt adatvédelmi és információminősítési előírásokat betartani. Ugy tűnik, itt ugyan-
csak szükség lenne diszpozitív szabályokra az eljövendő **jogalkotásban**.

A felhasználó oldalán viszont — minden szoftver szerződésnél — az az egyik legfontosabb
mellékkötelezettség, hogy tüntesse fel a szerzők nevét az általa előállított szoftver példá-
nyokon. A külföldi terjesztés későbbi lehetősége miatt még belföldi szerződések alapján
is indokolt, hogy a szoftveren, annak minden változatán a (C) jelzést a jogtulajdonos ne-
vének és a piacon való megjelenés évének kíséretében tüntessék fel. Az Egyetemes Szer-
zői Jogi Egyezmény (1975. év 3. tvr.) alapján ugyanis a szoftver így védelmet kaphat
Egyezményben részes olyan országokban is, amelyekben szigorú formai (letétbehelyezé-
si stb.) követelmények vannak. Azoknál a szerződéseknél, amelyek a használati jog át-
ruházására is jogosítják a felhasználót, előfordul, hogy a felek a felhasználó által is köt-
hető további szerződések bizonyos feltételeit is előírják az eredeti felhasználó mellékkö-
telezettségeként. A szerzői jogi védelem mellett, biztosítékként, a felek a felhasználó ter-
hére részletesen meghatározott titoktartási kötelezettséget is ki szoktak kötni. A szoft-
ver fejlesztési szerződések körében szokásos az is, hogy a szoftver megalkotásához szük-
séges számítógépet, gépidőt — ingyenesen, saját telephelyén — a felhasználó bocsátja ren-
delkezésre. Ugyanígy — a tárgyi kódként terjesztett tömegszoftver kivételével — csaknem
minden szoftver szerződésnél az átadás-átvételhez is a felhasználó adja a gépet, gépidőt.

Ezeket a felhasználói mellékkötelezettségeket diszpozitív szabályként ugyancsak **jogsza-
bályba** lehetne foglalni, hiszen erről a szerzői jog eddigi szabályai — érthetően — hallgat-
nak.

A felek közötti **együttműködési kötelezettség** sokkal konkrétabban nyilvánul meg e szer-
ződéseknel, mint a hagyományos szerzői műfajoknál. E kötelezettségek előírása különö-
sen a szoftver fejlesztési, de ugyanígy az egyedi felhasználói szoftver szerződések esetkö-
rében is szükséges: a felek kellő időben egymás rendelkezésére bocsátják a szükséges ada-
tokat és eszközöket, konzultációkat tartanak, sőt a szoftver működése során is kicseré-
lik tapasztalataikat stb. Különösen az egyedi felhasználó szoftver hasznosítási jog tovább-
adási joggal való átruházása körében szokásos, hogy a felek harmadik személyekkel kap

csolatban a piacon is együttműködnek, s erről részletesen megállapodnak. Így például kikötik, hogy egyeztetik kiadványaikat, összehangolják reklámtevékenységüket, a hasznosításban együttműködnek, együtt tartanak bemutatókat stb. Szokásos az is, hogy az együttműködés folyamatossá tételére mindkét fél kijelöl egy-egy felelős munkatársat.

A szoftver szerződések ezen felül természetesen más mellék- és együttműködési kötelezettséget is előírhatnak a felek terhére (másolatkészítés, adattárak feltöltése stb.).

12.4. A szoftver szerződés létrejötte, teljesítése, megszünte

12.4.1. A szerződés létrejötte, érvényessége

A szoftver szerződést érvényesen csak írásban lehet megkötni. (Sztj. 27.§.) Az írásbeli szerződés is csak akkor érvényes, ha a lényeges tartalmat is rögzítik. (Ptk. 218.§. (1) bek.) Ilyennek tekintendő a felek személye, a mű megjelölése, a szoftver használat célja, módja, esetleges átruházhatósága, területi, időbeli és egyéb korlátai, végül ellenértéke. Tömeg szoftver áruházi, tárgyi kódkénti értékesítése esetén átruházott műpéldánnyal együtt engedélyezett felhasználási jogokról a gyakorlatban írásbeli szerződést nem kötnek. A probléma csak nagyságrendben új, hiszen elvileg a hanglemezek, könyvpéldányok értékesítése is magában foglal egy ilyen felhasználási szerződést, csak hogy ott az engedélyköteles magáncélú felhasználás igen kivételes. A Vhr.-ben (21.§.) mostmár a szoftver miatt egy további kivételt is kellene tenni a formai kötöttség alól.

A szoftver fejlesztési szerződések megkötésénél elengedhetetlenek kellék a részletes igénylista. Ebben a felek a kívánt illetve ígért teljesítmény pontos leírását adják. A Ptk. 4.§. (3) bekezdése alapján különösen a szoftver fejlesztési szerződések megkötésénél fennáll a megbízandó szoftver fejlesztő kitanítási kötelezettsége a szoftver megrendelésre kiható számítógépes és szoftver körülményekről. Természetesen lehetőség van arra is, hogy előzetesen feladat-elemzést vagy külön ún. durva tervezetet, konceptust rendeljenek a fejlesztőtől.

A szerződéses ajánlat időbeli hatályáról, az ajánlati kötöttségről az Szjt. hallgat, s erre az egyes szerzői jogi felhasználási szerződéstípusoknál sem találunk szabályt. Az ilyen helyzetben irányadó Ptk. 211.§-a a szoftver esetében túl merevnek látszik, mert a bonyolult műtípusnál a gyakorlatilag azonnali válaszadás nem várható el. De lege ferenda figyelembe kell majd venni a gazdálkodó szervezetek közötti szállítás, vállalkozási és kutatás-fejlesztési szerződésről szóló jogszabályi megoldásokat a K-F szerződésekre irányadó 90 nap mindenesetre túl sok lenne; talán 30 napot kelle megadni.

A szoftver szerződés formális létrejötte dacára eleve érvénytelen lehet a szerződés alyaiban meglévő hiba folytán. Így különösen semmis az a nemzetközi felhasználási szerződés, amelyet nem külkereskedelmi vagy külkereskedelmi joggal rendelkező szervezet útján kötöttek meg (Szjt. 25.§., Vhr. 20.§. (1) bek.) Abban az esetben, ha a kötelezett nem rendelkezett az engedélyezett felhasználási jogokkal, ugyancsak kérdéses lehet a szerződés érvényessége. A szerzői jogok esetén nincsen közhitelű nyilván tartás, amelynek alapján a jogot szerezni kívánó meggyőződhetne a jogok valódi alyaának kilétéről. A szerzői alkotást kizárólagos birtokba sem lehet venni, mint a dolgokat. Mindez és a szerzői jogok védelme elvének elsőbbsége amellet szól, hogy ebben a körben ne alkalmazzuk az egyébként az iparjogvédelmi licencia szerződéseknél (és alapvetően a tulajdonszerzésnél) érvényes elvet, a jóhiszeműen és visszaterhesen jogot szerző fél védelmét.^{8/} Így a szerződés mint a szerzőnek kizárólagos jogokat biztosító jogszabályba ütköző semmis lesz (Ptk. 200.§. (2) bek.) és az érvényességben jóhiszeműen bízó másik fél a Ptk. 237.§. (2) szerint követelheti kárának megtérítését.

A szoftver szerződés létrejötte körüli lehetséges akarathibák közül figyelmet igényel a tévedés. A szoftver szerződés, mint a többi szerzői szerződés is, bizalmi jellegű, így például a fejlesztő személy alkalmazott matematikai képzettségét illető tévedés szoftver fejlesztésre adott megbízásnál „lényeges körülmény” és így megtámadási ok lehet. Ilyen lehet, a jogi személy felhasználó által a szerződéskötéskor használt olyan általános szerződési feltételrendszer (szerződés minta) is, amely részére egyoldalú előnyt biztosít. (Ptk. 209. §. (1) bek.) Az ilyenkor fellépésre jogosult szervek között ott találjuk a Szer-

zói Jogvédő Hivatalt is. (1978. évi 2. sz. trv. 5.§. (1) bek. e/ alpont). Ez a lehetőség tehát kiegészíti az Szjt. 26.§. (2) bekezdésének szigorúbb szabályát, amely a szerző érdekének védelmét szolgáló szerzői jogi szabályok megsértése esetére a jogsértő kikötés helyére automatikusan a jogszabályi rendelkezést lépteti.

Az objektív értékaránytalansághoz fűződő megtámadási jog gyakorlása — Ptk. 201. paragrafus — a szoftver szerződések körében éppoly kényes kérdés, mint a licenciaszerződésekénél.^{9/} Amint ezt az árról szólva kifejtettük, a szoftver ára nem objektívizálható, értéke — mind alkotói, mind felhasználói oldalon — szubjektív szempontoktól is függ. A vitákat csökkentheti a felhasználó által is megismert, jóváhagyott ár kalkuláció.

Kérdéses lehet, értinti-e a szerződés érvényességét, ha a gazdálkodó szervezet szerződő fél elmúlasztja ebben feltüntetni a szoftver SZATJ, SZTJ számát. Ezt a kötelezettséget ugyanis 1987. január 1-től előírja a 2/1986 (XII.28.) KSH számú rendelkezés. Ugy véljük, ez a szerződés egészenek érvényességére nincs kihatással.

12.4.2. A teljesítés

A Ptk. kötelmi joga általános részéhez való visszanyúlás a teljesítés körében is felvet értelmezési kérdéseket. A Ptk. 285.§-a szerint részteljesítés elfogadására a jogosult csak akkor köteles, ha ezzel érdekeit részben kielégíti, vagyis ha a szolgáltatás osztható. A szoftver szerződések gyakran több, összefüggő, de egymástól függetlenül is működő programra is kiterjednek. Részteljesítés elfogadására a jogosultat csak ilyenkor lehet kötelezni, egy-egy szoftver egymásra épülő megvalósulási fázisai — rendszerterv, forrásprogram stb. — tekintetében nem.

A szerződésre jellemző fő szolgáltatásnak a teljesülés szakaszába való kerülését a szerzői jogi felhasználási szerződésekénél mai jogunk szerint csak a jövőben megalkotandó műveknél kíséri külön aktus. A jövőben megalkotandó művek elfogadásáról — az Szjt. 29.§. (1) bekezdés értelmében — a felhasználónak nyilatkoznia kell. Erre az általános

szabály szerint a mű átadásától számított két hónap áll rendelkezésére, különben a mű elfogadottnak tekintendő a szoftverre vonatkozó szavatosság érintetlenül maradásával. ^{10/} Ez a határidő a szoftvernél is elegendőnek látszik, sőt, tekintettel a gyakorlatra, akár egy hónapra is rövidíthető lenne.

Ha a szerződés jövőben megalkotandó szoftverről szól, azt az Szjt. 29.§. (2) bek. szerint kijavításra akár ismételten is vissza lehet adni; a kijavítás megtörténteig a mű nem számít elfogadottnak, a jogdíj nem jár. Ha viszont a szoftver mű javítás után sem alkalmas felhasználásra, — a felhasználó elállása mellett — mérsékelt díjazás illeti meg a szerzőt. Ennek alapja a felhasználó kiválasztásbeli és szerződéskötés körüli felelőssége. (Hasznos lenne, ha a jövőben majd **jogszabály** határozná meg az ilyenkor járó jogdíj mértékét.) Nagy gyakorlati jelentőségű szabály ez, hiszen a fejlesztéssel megbízott így — ha az ismételt javításokat megkísérelte — **mindig** kaphat díjazást, még ha a szerződést a felek vállalkozási szerződésnek is nevezték (Ptk. 397.§. (1) bek.) vagy, ha bár kutatási szerződésnek nevezték azt, de eredménytelenség esetére díjat nem kötöttek ki (Ptk. 412.§.). Ez a díj egyben annak is garanciája, hogy a felhasználó ne élhessen vissza javíttatási jogaival (a szoftver tárgyi programrészében igen könnyű hibát találni).

A szoftver esetében az előzetesen már meglévő művekről kötött szerződéseknél (egye-di — standard — felhasználási szoftverről hasznosítási szerződés stb.) is szükségesnek látszik a mű kifejezett **elfogadása** megtörténteinek igazolása is, nem csak az egyszerű átvétel. Az elfogadást az ilyen szerződések teljesítésénél is „adás-vételi” jegyzőkönyvben szokták rögzíteni.

A Ptk. szerint „Ha a jogszabály kivételt nem tesz, az átadással járó költségek . . . a kötelezettet, az átvétellel járó költségek pedig a jogosultat terhelik.” (Ptk. 283.§.). A gyakorlatban a szoftver átadás-átvétele a felhasználónál, a felhasználó számítógépeivel, gépidejével, a két fél munkavállalói együttes jelenlétében történik. A tesztprogramok futtatása a kötelezett feladata.

Ugy véljük, a jövőbeni **jogszabálynak** vállalkozási szerződésekről szóló szabályai analógiájára (405. paragrafus) rendelkeznie kellene a standard szoftver elfogadási, megvizsgálási eljárásáról és ennek költségeiről is. Egyértelművé kell tenni, hogy a szoftver egyszerű átvétele nem tekinthető még a teljesítés elfogadásának.

A szoftver fejlesztési szerződés harmadik személy általi teljesítése kérdésében – összhangban az alvállalkozó igénybevételéről mondottakkal – az a véleményünk, hogy ilyenkor a szoftver mű átadását és ezzel a teljesítés megkezdését, még ha az a kötelezett tudtával is történik, a jogosult alvállalkozótól általában nem köteles elfogadni. Ugy véljük, a Ptk. 286.§. (1) bekezdésében említett „szolgáltatás személyhez kötöttsége”, a szükséges „szakértelem” sajátossága itt ugyanúgy adott, mint a hagyományos szerzői műfajoknál. Ugyanakkor kivételek is lehetségesek: előfordulhat, hogy a szerződés egyéb feltételeiből nyilvánvaló, hogy a kötelezett más személyt is igénybe kell vegyen (több vagy nagy szoftverrendszer rövid határidejű elkészítése) vagy kifejezetten kikötötték, hogy a szoftvert meghatározott harmadik személytől kell átvenni.

A szoftver szerződés teljesítése a jogátruházással és – fejlesztés esetén feltétlenül – közvetett tárgyának, a szoftvernek átadásával történik. A teljesítést követően a szerződés hatálya általában hosszú ideig – a használati jog átruházásának tartamára – fennmarad. Kérdés lehet, hogy ha a szerződés hatálya akár az eredeti kikötésnek megfelelően, akár szerződésszegés miatt, akár felmondással megszűnik a szerzői jogi védelmi idő lejárta előtt, jogosult-e a felhasználó a szoftvert legalább „házon belül”, „magánhasználatra” továbbhasználni. A válasz azokban az esetekben, amikor a szoftver futtatása, lejátszása akár közvetett jövedelemszerzéssel jár, egyértelműen nemleges. Ilyenkor ugyanis nem lehet szó szabad felhasználásról (Sztj. 18. §. (1) bek.).

12.5. Szerződésszegés a szoftver szerződések körében

12.5.1. Késedelem

A szerződések késedelmes teljesítéséről az Sztj. szabályai nem szólnak, s általában a szoftver szerződések sem térnek ki erre a kérdésre. Hadd említsünk két példát arra, hogy a Ptk. alkalmazása itt sem mindig magától értetődő: A Ptk.-nak az ilyen szerződésekre is vonatkozó 300.§. (3) bekezdése szerint „Gazdálkodó szervezetek egymással kötött szerződéseinek késedelmes teljesítése esetében a késedelembe eső fél . . . köteles a teljesítésre haladéktalanul megfelelő póthatáridőt vállalni.” E szabálynak a szoftver szerződések esetében nincsen gyakorlati jelentősége, hiszen ezek nem szállítási, vállalkozási stb. szerződések. Ma nincsenek olyan kötelező szankciók, amelyeket a szerzői jogszabály a póthatáridőhöz, illetve annak elmulasztásához kapcsolna.

A másik példa: Gyakran előfordul, hogy a szoftver fejlesztési szerződéseket a gazdálkodó szervezet szerződő felek „vállalkozási” vagy „kutatási, fejlesztési” szerződésként nevesítve jelölik meg, s hivatkoznak a vonatkozó jogszabályra, anélkül azonban, hogy a késedelmi kötbérről külön is szólnának. Kérdés, jár-e ilyenkor kötbér a kötelezett késedelme esetén, hiszen az említett jogszabály ezt előírja. Ugy gondoljuk, kötbér mégsem jár. A Ptk. nevesített szerződéseinek szabályai a szoftver szerződésre közvetlenül nem alkalmazhatók, a felek akarata itt nyilván szerzői mű felhasználásának engedésére irányul. A szerződés esetleg színlelt, s így semmis szerződésnek minősül és azt a leplezett — szerzői jogi felhasználási szerződés — alapján kell megítélni. (Ptk. 207.§. (4) bck.) A másik lehetőség az, hogy lévén a felek ugyanabban a téves feltevésben, a szerződés megtámadható (Ptk. 210.§.). Késedelmi kötbér egyik esetben sem érvényesíthető.

A nagyértékű szoftverek időben való elkészültéhez jelentős gazdasági érdekek fűződhetnek (más szoftver rendszerek üzemeltetésével való összefüggések stb.). Ezért mégis indokolt lehet, hogy a felek a szoftver szerződésekben külön rendelkezés nélkül is kiköt-hessenek kötbért a teljesítés biztosítására. Más szavakkal szólva, diszpozitív szabályt lehetne alkotni a kötbér kötelezettség beálltáról. Ugyanakkor az általában gyengébb szerződéskötési pozícióban lévő szerző védelme megkívánja, hogy a jogszabály egyúttal a

kötbérikikötés lehetőségét a gazdálkodó szervezetek egymás közötti szoftver szerződési körére szorítsa. Egyébként a Ptk. 299.-300. §-ában adott jogkövetkezmények (a teljesítés követelése vagy elállás, kártérítés) elegendőnek látszanak.

12.5.2. Kellékszavatosság: kellékek

A szoftver szerződésekben a fő kötelezettség a számítógépi program és a hozzá tartozó dokumentáció használatának lehetővé tétele. A kötelelem tehát – mint a szerzői művekre vonatkozó szerződésekben általában is – **használati** jellegű, mégpedig lényegét tekintve nem dologhasználati, hanem **joghasználati**. A teljesítés hibátlanságáért való felelősség a hagyományos szerzői felhasználási szerződésnél elsődlegesen a használati jogért való helytállást jelenti. A mű tulajdonságai, „kellékei” hibátlanságáért való helytállás csak a jövőben megalkotandó műveknél jön szóba. Nem így speciálisan a szoftver műveknél: itt az átlagos felhasználó az előzetesen már meglévő mű minőségét sem képes értékelni, sőt azt általában meg sem érti. A szoftver művet gazdasági haszna miatt kívánja felhasználni, s az, hogy a mű e célnak megfelel-e a mű kívülállók előtt rejtett tulajdonságaitól, „kellékeitől” függ. E tulajdonságoknak a szoftver használati **szerződés teljes hatálya alatt** meglétét a felhasználást engedőnek szavatolnia kell, ezért egész idő alatt helyt kell állnia. A Ptk. 308.§. (1) bekezdése szerint ugyanis, ha a kötelező alkalmassági idő három évnél hosszabb, az igény érvényesítésére ez a – az egyébként jogvesztő hároméves határidőn is túlmenő – határidő az irányadó. A szellemi alkotásnak, így a szoftvernek is időben korlátlanul alkalmasnak kell lennie rendeltetésszerű használatra, noha ezt a „kötelező alkalmassági időt” jogszabály kifejezetten nem mondja ki. (A szavatossági jogok azonban a hiba felfedezését követő 5 év alatt elévülnek.)

A szoftver művekért való kellékszavatosság szabályait az Szt-ben hiába keressük; a Ptk. hibás teljesítésre vonatkozó szakaszai pedig elsődlegesen dologszolgáltatások figyelembevételével készültek (Ptk.305-310. §-ok). A Ptk. 311.§-a szerint ezeket a szabályokat használati jog szolgáltatása esetén csak „megfelelően” lehet alkalmazni.

A szellemi alkotások használati, hasznosítási jogának szerződéses átengedése tulajdonképpen sajátos „joghaszonbérlet”. A szoftver esetében indokoltnak látjuk, hogy az Sztj. műfajspecifikus szabályai a szoftver szerződésről a jövőben a bérlet – haszonbérlet analógiájára olyasféle szabályokat is tartalmazzanak, mint a Ptk. 424.§-a: a bérbeadó = szoftver szerző szavatol azért, hogy a bérelt dolog=szoftver a szerződés egész időtartama alatt alkalmas a szerződésszerű használatra és harmadik személynek nincsen olyan joga, ami a bérlőt=felhasználót a használatban korlátozza, megakadályozza.

Visszatérve a jelenlegi jogi helyzethez:

A ptk. szerint (305.§. (2) bek.) a kötelezett felel (szavatol) azért, hogy a szolgáltatott dologban – esetünkben: szellemi alkotásban – a teljesítéskor – esetünkben: a megengedett használat teljes időtartama alatt – megvannak a törvényben és a szerződésben meghatározott tulajdonságok. E tulajdonságok mineműségéről sem az Sztj., sem más jogszabály konkrétan nem szól.

Törvényes kelléknek tehát csak azt az általános követelményt tekinthetjük, hogy a szoftver a rendeltetésszerű használatra vagy felhasználásra alkalmas legyen.

A szoftvertől konkrétan, különösen megkíhvánt alkalmasságot csak a szerződésben részletesen leírt követelményekkel (a feladat és a program jellemzői, szoftver és hardver környezet stb.) azonosíthatjuk. A helyesen kialakított szoftver szerződések ma részletes igényspecifikációt tartalmaznak, s az átadott szoftvernek ennek – és minimálisan a dokumentációnak – kell megfelelnie. A dokumentáció tekintetében utalni lehet a Számítógépi Programok Egységes Dokumentálás Rendjéről szóló M SZ 7810/1-80. sz. országos és a vonatkozó KSH szabványokra is. A mai szerződéskötési gyakorlat ebből a szempontból is igen kifogásolható.

A szoftver kellékhány fajtáira tehát pontos definíció nincs és talán nem is lehet a gyors technikai fejlődés miatt, de főleg a szoftverrel szembeni követelmények sokfélesége okából. A szoftver kellékhány, amelyet általánosságban úgy lehet meghatározni mint jelentős (műszakilag definiálható) eltérést a szerződésben feltételezett

vagy szokásos teljesítményhez képest ^{11/}, ezért a szerződéses céltól függ. Így például a forrásnyelvű program hibája csak akkor kellékhány, ha a jogszerű módosítási, továbbfejlesztési munkát akadályozza.

Ugyancsak a szerződéses kikötésektől függ, hogy kellékhánynak lehet-e tekinteni az adott esetben a program lassúságát, a felhasználói kényelmetlenségeket, a nem megfelelő gazdaságosságot, a munkahely egyéb munkafolyamataiba való beilleszkedés hiányosságait.

Az egyes szerződések tapasztalataiból általánosítva ugyanakkor mégis történtek kísérletek arra, hogy számba vegyék a szoftver minimális kellékeit. ^{12/} Eszerint alapvető kellékhibának minősül például:

- a tervezési, koncepcionális hiányosság,
- az algoritmus hibája, minek folytán egyes funkciókat nem vagy csak hibásan teljesít a program,
- az igénylistának való meg nem felelés,
- hiányos felhasználói dokumentáció,
- hiányos biztosítékok a téves használat következményeivel szemben stb.

Az ilyen hibáktóli mentességet tehát egy speciális szoftver szavatossági szabály akár törvényi kellékek szintjére is emelhetné.

Nyilvánvalónak látszik, hogy a hiba bizonyításánál a felhasználót csak a hibakép leírásának, nem a hiba okai közlésének kötelezettsége terheli. Azt sem neki kell bizonyítania, hogy nem kezelési hiba történt. Így a fel nem ismerhető kezelési hiba kockázatát a felhasználást engedő fél viseli. ^{13/}

12.5.3. A hibás teljesítés objektív jogkövetkezményei

A hibás teljesítés objektív jogkövetkezményeiről szoftver mű esetében csak a nyílt, az átadáskor kiderülő hibák esetére találunk szabályozást, az Sztj. 29.§-át. Eszerint – és

ez a szabályozás csak a megrendelt műre szoftverre szól — a megrendelő a művet elfogadás előtt **kijavításra** ismételten visszaadhatja: végleges alkalmatlanság esetén csökkentett díjfizetés mellett a megrendelő a szerződéstől **elállhat**. A rejtett szoftver hibákra a Ptk. 305-310.§-ait kell megfelelően alkalmaznunk.

A szoftver alapvetően egyedi és nem fajlagos szolgáltatás, így a jogosult a hiba **kijavítását** vagy — a Ptk. szerint — a megfelelő árleszállítást kérheti. (Végső soron a jogosult a hibát a kötelezett költségére maga is kijavíthatja illetve érdekmúlás esetén el is állhat a szerződéstől — Ptk. 307.§. (1) bek., 306.§. (3) bek.)

Ezek a jogok, amint láttuk, a szerződés teljes időbeli hatálya alatt fennállnak. Itt azonban a következő körülményeket is figyelembe kell venni:

A jelentős hardware beruházás gazdaságos üzemeltetéséhez szükséges szoftver csak jó minőségben alkalmas egyáltalán a felhasználó érdekei kielégítésére. A hibás szoftver miatti esetleges árendemény általában nem állhat arányban a gazdasági veszteséggel, kieséssel. Tény továbbá, hogy nincsen olyan szoftver hiba, amely az elhasználódás következménye lenne, hanem a hibák mind eredetiek és csak hatásuk későbbi. ^{14/}

Ugyanakkor minél bonyolultabb, nagyobb egy program, annál inkább szükségszerű bizonyos számú hiba megléte, s vannak olyan hibák is, amelyek reprodukálhatatlanok, csak bizonyos körülmények összejátszása esetén jelentkeznek. Így ezek az alkotásakor nem is javíthatók. A szoftver felhasználója ezeknek a körülményeknek tudatában van, a szoftver mű használati jogát ezzel a kockázattal szerzi meg. A szoftver felhasználási szerződés teljesítése is általában a felek szoros együttműködését követeli meg.

Mindebből két következtetést is levonhatunk: a szoftvernél az árleszállítási igény nem gyakorlati, a jogosult ezzel szinte soha nem él. ^{15/} A másik következtetésünk szerint méltányos lenne, hogy a hibák „elháríthatatlanságának”, szükségszerűségének anyagi következményeit ne csak a szerző, a felhasználást engedő viselje. Magyarul: legalább is egy idő után jogosult és kötelezett osszák meg a javítás költségeit, illetve szűnjön meg az árleszállítási igény. A javítási költségek megosztása stb. vagyis a kötelezett felelősségének korlátozása ma azonban csak egy elvi lehetőség. A Ptk. 314.§. (2)bekezdése

jogi személyek számára még az objektív, tehát az itt tárgyalt szerződésszegésekért fennálló felelősség korlátozását is kizárja, mivel a **szoftver felhasználási szerződésekre nincsen ez megengedő speciális szabály**. Feltétlenül indokolt lenne ennek mielőbbi pótlása. A jelenlegi gyakorlat, amikor is — gazdaságilag indokoltan — a javításokat a kötelezett csak bizonyos időtartamon belül végzi ingyenesen, csak így kerülhetne összhangba a Ptk-val. A speciális szabály még annak figyelembe vételével is szükséges, hogy ma a szoftverek, programok nagyrészenek élete, **változatlan formában** való felhasználása túl rövid ahhoz, hogy a hosszú szavatossági helytállás valóban érvényesüljön.

Ugyanakkor hangsúlyozni kell, hogy a felelősség korlátozása csak a forrás — és tárgyi programokra lehet indokolt, de a dokumentációra nem.

A hibás teljesítés felróhatóságtól független jogkövetkezményeként szoftver esetében a **kicserélés** kivételesen alkalmazható (Ptk.306.§. (2) bek.). Nevezetesen erre a tárgyi kód-ként értékesített tömeg szoftvernél kerülhet sor, mert ez fajlagos szolgáltatásnak minősülhet.

Az **elállás** — a Ptk. 306. paragrafus szerinti szigorú feltételekkel — a szoftvernél csak a nyílt hibák esetén jön szóba. Ha a szerződés az elfogadás után a teljesítés szakaszába ment át, s így a használat megkezdődött, hatályát csak ex nunc, a jövőre nézve lehet megszüntetni rendkívüli felmondással.

Még egy megjegyzés a szavatosság körében: A szoftver géppel együttes rendszerkénti (alapvetően: hardware+firmware) értékesítése sajátos megítélést kíván. Azokban az esetekben, ahol a szoftverre való megszerzés a kapcsolt számítógép nélkül (és viszont) elképzelhetetlen lett volna vagy legalábbis valószínűleg nem történt volna meg, a szolgáltatást oszthatatlannak tekinthetjük és így a hardware kellekhibája hiba a szoftver tekintetében is. ^{16/} Ezt a jogkövetkezmények alkalmazásánál is figyelembe kell venni: a nem javítható alkalmatlan hardware miatt (vagy erre vonatkozó érdekműlés esetén:) az egyébként hibátlan szoftver tekintetében is el lehet állni a szerződéstől, illetve azonnali hatállyal fel

lehet mondani azt. Ugy tűnik, ilyenkor egészében a szállítási szerződés megszerzésére irányadó jogszabályokat kell alkalmazni és az előző megfontolások csak másodlagosan jönnek figyelembe.

12.5.4. Kártérítés

A hibás teljesítés kárkövetkezményei a szoftver esetén különösen veszélyesek lehetnek, gondoljunk csak például egy atomerőmű irányítási, ellenőrzési rendszerére vagy egy pénzügyi (adótanácsadói) szakértői rendszerre. Ez a jelenség a hagyományos szerzői műfajok körében lényegében ismeretlen. Ilyen kárkövetkezmények — a szoftvernél sokkal körülhatárolhatóbban — mégis előfordulhatnak az építészeti terveknél, műszaki létesítmények terveinél is. A Ptk. károkozásra vonatkozó szerződésszegési szabályainak alkalmazására a hagyományos szerzői műfajoknál nem kerül sor. E szabályok szerint ugyanis — Ptk. 310. paragrafus, 318., paragrafus — hibás teljesítéssel okozott kárt (az elmaradt hasznot is!) a kötelezett a szerződés hatályának egész tartama alatt, sőt azon túl is az általános elévülési időn belül köteles megtéríteni, hacsak nem bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogyan az adott helyzetben általában elvárható. Ezt a felelősséget csak jogszabályi felhatalmazással és legfeljebb csak az átlagos gondatlanság esetére lehet korlátozni. Ilyen korlátozási lehetőség van például a kutatási (fejlesztési) szerződésekénél: a kártérítési felelősség a kikötött díj összegéig korlátozható. (7/1978. (II.1.) MT. sz.r. 101.§.) A szerzői felhasználási szerződésekénél általában és a szoftver szerződésekénél speciálisan a korlátozást megengedő ilyen szabály nincsen. Megítélésünk szerint ez igen méltánytalan helyzet és ennek jogszabályi megváltoztatása, elsősorban az elmaradt haszon tekintetében még indokoltabb és sürgősebb, mint a kijavítási költségek megosztásának lehetővé tétele.

Összetett rendszereknél, amilyenek a szakértői rendszerek, külön kérdés lehet a felelős személye: a rendszer egészének forgalmazója mellett esetleg közvetlenül felelhet a szakértői adattár gyártója is. 17/

12.5.5. Jótállás

A Ptk. szerint (248.§.) a felek a szavatossági kötelezettségen felüli helytállásra a kötelezett terhére jótállást is kiköthetnek. Jogszabály ezt kötelezővé is teheti, amint ez az egyes tartós fogyasztási cikkeknel meg is történt. Ilyen „tartós fogyasztási” cikkek azonban még a pusztán tárgyi kódként terjesztett tömeg-szoftver sem minősíthető, hiszen mint kimutattuk ennek lényege is szellemi alkotás, illetve a felhasználási jog engedése.

A szoftver szerződéses gyakorlatban szokásos, hogy a kötelezett 1 éves garanciát vállal. Előfordulhat, hogy ennek súlyos következményeit a felek át sem gondolják. Világosan kell látni, hogy az időhöz kötött garancia elvállalása nem zárja ki a lejárt utáni időre az előzőekben ismertetett hosszú szoftver szavatossági kötelezettséget. Másrészt a garancia ideje alatt a hibás, kárt okozó teljesítésért való felelősség alól a kötelezett csak úgy mentesülhetne, ha bizonyítani tudná, hogy annak oka az átadás után keletkezett. (Nem mentesít az erőhatalom vagy az sem, ha a jogosult a szoftver hibáját ismerte.) Ez, mint láttuk, szoftvernél elvileg kizárt. Más kérdés, hogy ha a szoftvert az átvétel után megváltoztatták, módosították, s a hiba emiatt keletkezett. Ezért a felhasználást engedő természetesen már nem felel. Elvileg azonban ilyenkor már nem az eredeti szolgáltatásról van szó, nem az „romlott el”.

A kötelezett felelősségének abszolúttá válása azt is jelenti, hogy a kijavítás (javíttatás) költségeiben való osztozás a garancia ideje alatt nem jöhet szóba és a szerződéssel ezidő alatt esetleg okozott kárért is objektív, vétkességtől független és teljes a felelősség.

12.5.6. Jogszatosságg

A szoftver szerződésekben a kötelezett — kimondva vagy kimondatlanul — azt is ígéri hogy mások jogai a szoftver használatát nem fogják akadályozni. A felhasználást engedő továbbá esetleg kifejezett nyilatkozattal azt is kijelenti, hogy a szóban forgó szoftver eredeti szerzői alkotás. Ezeknek a jogi feltételeknek a szerződés teljes hatálya alatti fennállásáról, illetve az ezért való felelősségről az Szjt-ben külön szabály nincs és a jogszatosságról a Ptk. kötelmi jog általános része is hallgat. A vonatkozó szabályokat

tehát a majd kialakítandó, már most szükségesnek látszó, szabályozáshoz csak analógia útján nyerhetjük a Ptk. 369-370. §-aiból (adásvétel), a Ptk. 413. §. (2) bekezdéséből (kutatási szerződés) és a Szabadalmi Törvény 18. §-ából (licencia szerződések).

Ugy gondoljuk, hogy e fenti szabályok megfelelően értelmezve, analógia alapján már ma is alkalmazhatók a szoftver szerződéses gyakorlatban, akár kifejezetten vállalnak jogszavatosságot a kötelezettek, akár nem. ^{18/} Így, ha az átruházott jog használata harmadik személyek joga miatt kizárt vagy korlátozott, a jogosult felhívhatja a kötelezettet e korlátozások elhárítására. Ennek eredménytelensége esetén, ha a szerződés jogi célja így el nem érhető, rendkívüli felmondásnak van helye. Ha a szerződés fenntartható, de a használati jog értéke kisebb — például nem lehet kizárólagos, csak párhuzamos továbbértékesítési jogot gyakorolni —, árcsökkentésnek van helye. A rosszhiszemű felhasználást engedélyezővel szemben teljes kártérítésnek, a jóhiszeművel szemben a szerződés megkötésétől eredő károk (negatív interesse) megtérítésének van helye. A fentiek dacára indokolt, ha a jogosult — biztonsága érdekében — ragaszkodik ahhoz, hogy a felhasználást engedő, a jogszavatosságot nyújtó a szerződésben kifejezetten vállalja a közvetlen perbeli helytállást is harmadik személlyel szemben. ^{19/}

Annak a körülménynek, hogy a jogszavatosságot valaki kifejezetten elvállalta-e, a felek viszonyában szerintünk csak az a jelentősége, hogy amennyiben a felhasználó is tudott a jogi hibákról, ezekért csak a jogszavatosságot kifejezetten elvállaló kötelezett felel (vö. Ptk. 370. §. (4) bek.). A szerzői jogi védelem fennálltának, vagyis annak szavatolása esetén, hogy a szóban forgó szoftver „mű”, a jogi hiba következménye árcsökkentés lehet, esetleg a feltűnő értékaránytalanság címén történő megtámadásnak a kerülő útján.

Végezetül figyelmet érdemel az az eset is, amikor a szoftver szerződés jogosultját nem egy jogszerűen eljáró, hanem egy jogosítás nélküli harmadik személy szoftver felhasználó tevékenysége korlátozza, akadályozza.

Tekintettel a jogosított felhasználó aktív legitimációját kizáró, már említett értelmezés lehetőségére, indokolt lehet, hogy a szoftver felhasználási szerződés egyben egy megha-

talmazást is tartalmazzon a szerzői jogot sértő harmadik személyekkel szembeni, az eredeti jogosult nevében – tehát kötelmi jogi alapon – történő fellépésre is. Ilyen kikötés hiányában, ha ez szükséges, az eredeti jogosultat kártérítési igénnyel közvetve is lehet fellépésre szorítani. További módszer lehet megállapítási kereset indítása, amelynek nyomán felperesi pertársként perbe hívható a szerzői jog eredeti jogosultja. Félreértések elkerülése végett indokolt lenne a kizárólagos felhasználó perelési jogosultságának törvénybe iktatása.

Jegyzetek a 12. Fejezethez

1. Például az NSZK-ban **Kindermann (1983), Koch, Heussen, Hoeren** állásfoglalásai; **Franciaországban Kessler, Toubol** művei. A szoftver fejlesztési szerződéseket például az NSZK-ban a bíróságok többnyire egészében a vállalkozási szerződések szabályai szerint ítélik meg (**Koch, 316. o.**). Az **angol - amerikai** elméletben is heves viták folynak arról, hogy a szoftver dolognak minősül-e és így – adott esetben az Egyesült Államokban – vonatkozik-e rá az Egyetemes Kereskedelmi Kódex (Uniform Commercial Code). A gyakorlatban a felek licenc (jogfelhasználást engedő) típusú szerződéseket kötnek; az igen részletes kikötések hivatkoznak a szerzői és egyéb, kizárólagos védelmi jogokat adó rendszerekre is. A szerződéseknél felhasználják a bérleti és adásvételi szerződéstípusok analógiáit is. Az Egyesült Államok **bírói** gyakorlatában a szoftvert inkább „termékként” kezeli, a szerződéseket gyakran adásvételinek minősítik. **Rennie, Morga-Stedman, Davidson-Davidson.**
2. **Boytha (1977), Lontai (1978), Rátonyi, Pálos(1987), Gyertyánfy (1982, 1984)**
3. Ha a jövőben alkotandó szoftver is tipikusan szerzői mű, természetes, hogy ez a fogalom felöleli a szoftver fejlesztési szerződéseket is. A vállalkozási jelleg csak másodlagos. Nem így látta ezt 1975-ben **Rátonyi T.** idézett művében, noha ő ott a kérdést csak munkavállalói szerzői igények összefüggésében érintette.
4. **Greguras – Foster-Simons, 3. o.**
5. Legf.Bír. Pf. IV.20.465/1986
6. **Morgan**
7. **Boytha (1977) 398. o.**
8. **Lontai (1977) 9. o.**
9. **Lontai (1978) 194. o.**
10. Ezt a szabályt alkalmazta is szoftverre a Legfelsőbb Bíróság a Pf. IV.21.053/1984 (B.H. 260.) sz. ítéletében.

II.

11. Koch, 300. o.
12. Kilian, 187. o., Koch, 300. és köv. o.
13. Koch, 306. o.
14. Kilian
15. Pálos (1987) is így látja. 168. o.
16. Így véli pl. az NSZK jogirodalomban Pander, 408. o.
17. Reed, 12. és köv. o.
18. Boytha (1977) 397. o.
19. Boytha (1977) és így vélte. 397. o.